

Univerzita Karlova v Praze

Fakulta sociálních věd

Institut mezinárodních studií

Petr Bruna

Odpor Rakušanů proti jaderné elektrárně

Temelín

Analýza rakouského protijaderného konsensu

Diplomová práce

Praha 2011

Autor práce: **Bc. Petr Bruna**
Vedoucí práce: **PhDr. Ota Konrád, Ph. D.**
Rok obhajoby: **2011**

Bibliografický záznam

BRUNA, Petr, Odpor Rakušanů k jaderné elektrárně Temelín: Analýza rakouského protijaderného konsensu. Praha, 2011. s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Ota Konrád PhD.

Abstrakt

Na začátku nového milénia dosáhl vrcholu dlouholetý a velmi emotivní spor mezi Českou republikou a Rakouskem, jehož předmětem byla jaderná elektrárna Temelín. Ve své práci se soustředím na rakouskou protijadernou politiku, její genezi a aspekty, které ji v daném případě, při pokusu zabránit spuštění JE Temelín, dynamizovaly. Nejprve sleduji historickou zkušenost Rakušanů, která ovlivnila jejich postoj k jaderné energii. Protijaderný konsensus se postupně vyvinul v moderní národní ideologii a nejvýznamnější milník na cestě k bezjadernému statutu, referendum o JE Zwentendorf, pěstovaným mýtem moderních dějin Rakouska.

Kontroverze kolem JE Temelín poté ovlivnily aspekty, ve své práci mluvím o tzv. dimenzích, které definují rakouský politický a společenský život a zvláště v letech 2000-2002 se společnými silami podílely na vyhocení vztahů mezi Českem a Rakouskem. Dimenze federální struktury rakouského státu a často nezávislé jednání zemských hejtmanů s vlastními zájmy podryvalo konzistentnost zahraniční politiky a znejistovalo zahraniční partnery. Dále uvádím stranickopolitickou dimenzi, tzn. přítomnost pravicověpopulistické FPÖ ve vládě od roku 2000, do níž přenesla své protestní opoziční praktiky, mj. zneužívání instituce přímé demokracie pro vlastní cíle. S FPÖ souvisel i další aspekt – vyvolávání protičeských resentmentů a vůbec strachu z „východního rozšiřování“ EU. Negativně ovlivnila diskusi i média a jejich tendence k bulvarizaci a emocionálnímu zploštění tématu. A konečně evropská dimenze, neboli postavení Rakouska jako člena EU vůči kandidátské zemi ČR, z čehož pro Rakousko plynuly lepší vyjednávací podmínky. Všechny zmíněné aspekty se promítly do česko-rakouských vztahů a jednání o JE Temelín.

Klíčová slova:

Elektrárna Temelín

Česko-rakouské vztahy

Ochrana životního prostředí

Jaderná energie

Jaderná elektrárna

Abstract:

At the beginning of the millenium, has the longtime and quite emotional dispute between Czech Republic and Austria concerning the nuclear power station Temelín reached its peak. In my thesis, I am focusing on Austrian antinuclear policy, its genesis and aspects, that aroused it based on the attempt to stop the nuclear power station Temelín from activation. Initially I am observing the historical experience of Austrians, which influenced their attitude toward nuclear power. Antinuclear consensus has gradually developed into a modern national ideology and the most significant milestone on the journey to denucleated state, the referendum of nuclear power in Zwentendorf, has become indulged myth of modern Austrian history.

Controversies around nuclear power station Temelin has influenced aspects, that define Austrian political and social live, and these take a large share in relations between the Czech Republic and Austria becoming acute, especially in years 2000-2002. Those aspects, that I introduce as dimensions in my thesis, are following: federal structure of Austrian polical system and frequent independent actions of the heads of the executives of Austrain states with their own interests; party-political dimension, that means the presence of right-winged populist FPÖ in the government from 2000; and together with its abuse of direct democracy for their own purposes. Another aspect relates to FPÖ – evoking anti-czech resentments and fear of expansion of EU to the East in general. It influenced negatively the discussion and the media, and their tendency to scandalise and tabulate the topic. And finally the european dimension, or the status of Austria as a member of EU in face of the Czech Republic as the candidate country, and its better negotiating conditions arising from that status. All the mentioned aspects have

projected into the Czech-Austrian relations and the discussion about the nuclear power station Temelín.

Keywords:

Power plant Temelín

Czech-Austrian relations

Environmental protection

Nuclear energy

Nuclear power plant

Rozsah práce: počet znaků včetně mezer 151 088

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Obsah

1. ÚVOD	10
1.1. VYMEZENÍ TÉMATU, TEZE A CÍL PRÁCE	10
1.2. METODOLOGIE	11
1.3. LITERATURA A PRAMENY	15
1.4. ČLENĚNÍ PRÁCE	18
2. JADERNÁ ENERGIE A JADERNÁ ELEKTRÁRNA TEMELÍN	21
2.1. JADERNÉ ELEKTRÁRNY SOVĚTSKÉ VÝROBY	21
2.2. TEMELÍN A SPORY KOLEM JEJÍHO DOKONČENÍ	22
2.3. ARGUMENTY PRO A PROTI JADERNÉ ENERGII NA PŘÍKLADU JE TEMELÍN	26
3. HISTORICKÁ DIMENZE	30
3.1. BUDOVÁNÍ JADERNÉHO POTENCIÁLU V RAKOUSKU	30
3.2. ROZPAD PROJADERNÉHO KONSENSU	31
3.3. CESTA K REFERENDU A JEHO DŮSLEDKY	32
3.4. DEBATY PO ZWENTENDORFU A VLIV ČERNOBYLSKÉ HAVÁRIE	35
3.5. POČÁTKY PROTIJADERNÉHO KONSENSU	36
3.6. JADERNÁ ENERGIE V PROGRAMU POLITICKÝCH STRAN	39
4. DIMENZE PŘEDSUDKŮ	42
5. STRANICKOPOLITICKÁ DIMENZE	48
5.1. EKOLOGICKÉ HNUTÍ A STRANA ZELENÝCH JAKO ZDROJ PODNĚTŮ	48
5.2. POSTAVENÍ SVOBODNÝCH V RAKOUSKÉM POLITICKÉM SYSTÉMU	50
5.3. LIDOVÁ INICIATIVA: INSTITUCE PŘÍMÉ DEMOKRACIE?	52
5.4. FPÖ A VETO PROTI TEMELÍNU	54
6. MEZINÁRODNÍ DIMENZE	58
6.1. RAKOUSKO, EVROPSKÁ UNIE A STŘEDNÍ EVROPA	58
6.2. POČÁTKY RAKOUSKÉHO PROTIJADERNÉHO AKTIVISMU A JEHO KRITIKA	59
6.3. RAKOUSKO-SLOVENSKÉ JADERNÉ SPORY	60
6.4. SPOR O JE TEMELÍN	61
7. 7. FEDERÁLNÍ DIMENZE	66
7.1. SPOLKOVÉ ZEMĚ DOLNÍ A HORNÍ RAKOUSKO A POSTAVENÍ ZEMSKÝCH HEJTMANŮ	66
7.2. ANGAŽOVANOST DOLNÍHO A HORNÍHO RAKOUSKA V ODPORU PROTI JE TEMELÍN	67
8. MEDIÁLNÍ DIMENZE	72

8.1.	DENNÍ TISK	72
8.2.	„KRONÉ“ A PRAVICOVÝ POPULISMUS	73
8.3.	DENÍKY A NEVLÁDNÍ ORGANIZACE	73
8.4.	„KRONÉ“ A ŽURNALISTICKÁ KAMPAŇ PROTI JE TEMELÍN	74
9.	ZÁVĚR	76
10.	PRAMENY A SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	82
10.1.	SEKUNDÁRNÍ LITERATURA	82
10.2.	PRAMENY	88
10.2.1.	<i>Deníky</i>	88
10.2.2.	<i>Internetové zpravodajství</i>	90
10.2.3.	<i>Statistiky</i>	91
10.2.4.	<i>Zákony, vládní rozhodnutí, parlamentní usnesení a mezinárodní dohody</i>	92
10.2.5.	<i>Programy politických stran</i>	94
10.2.6.	<i>Jiné internetové zdroje</i>	95

„...in der Donau werde man in mondlosen Nächten die Fische leuchten sehen: Der Holocaust hat einen Namen: ČSFRnoby!“¹

¹ „So droht Österreich jetzt ČSFRnoby!“ *Kurier*, 22.května 1990, 5.

1. Úvod

1.1. Vymezení tématu, teze a cíl práce

Na počátku nového milénia se bilaterální vztahy mezi Českou republikou a Rakouskem ocitly na bodu mrazu. Mezi čelními politiky obou sousedních států probíhala ostrá výměna názorů a česko-rakouské hranice byly rakouskými aktivisty blokovány na protest proti uvedení jaderné elektrárny Temelín do provozu. Pragmatickou debatu a vyjasnění stanovisek nahradily ideologické a demagogické, jindy národovecké nebo jednoduše zesměšňující výpady. Za vším oprávněným rozhořčením i zbytečnou hysterií stála jaderná elektrárna Temelín, stálice v česko-rakouských dialozích o energetice, bezpečnosti a životním prostředí. Krize dosáhla vrcholu v letech 2001 a 2002, kdy se do vyjednávání vložil i komisař EU Günter Verheugen. Bilaterální spor nebyl definitivně vyřešen, žádná ze stran totiž po deseti letech neustoupila ze svých pozic. Spor ohledně jaderné energie se v česko-rakouských vztazích pravděpodobně neodehrál naposledy, a proto by bylo zajímavé, udělat si představu o tom, z jakých zdrojů odmítavé postoje Rakušanů k jaderné energii pramenily.

Ve své diplomní práci analyzuji na konkrétním případě JE Temelín postoj Rakušanů k jaderné energii. Vycházím z předpokladu, že protijaderná kultura v Rakousku je hluboce internalizovaná a pěstovaná. Dnes neexistuje v Rakousku žádná relevantní společenská nebo politická skupina, která by obhajovala výrobu energie v jaderných reaktorech. Moje první stěžejní otázka bude směřovat na potvrzení mé první teze: „Můžeme v případě Rakouska mluvit o většinovém protijaderném diskursu? A pokud ano, v jakém historickém procesu se vyvinul? Jaké historické milníky ho předznamenal?“

Pokud podrobím analýze rakouský protijaderný diskurs na konkrétním případě – JE Temelín, předpokládám, že nalezneme specifické činitele, které by se v jiném čase a ve vztahu k jinému sousedovi neprojevíly. Budu se proto ptát po specifických aspektech přítomných v inkriminované době v rakouské politice a společnosti, které dynamizovaly již zažitou protijadernou kulturu. Které „proměnné“ měly vliv na protijadernou politiku

Rakouska vůči JE Temelín? A nakolik vstoupily do jaderné pře mezi Českou republikou a Rakouskem?

1.2. Metodologie

V případě sporu okolo JE Temelín mezi Rakouskem a ČR se setkaly dva odlišné myšlenkové světy. Dvě skutečnosti oddělené politickou i kulturní hranicí, jejíž příslušníci byli ve svém vidění skutečnosti utvrzováni omezeným přístupem k informacím, jejich mediálním zpracováním, většinovým názorem a (ne)nabízenými alternativami náhledů na svět. Objektivizované postoje na úrovni kolektivity² se odehrávaly navíc ve specifických rámcových podmínkách, které limitovaly jednání kolektivu i jedinců.

Myšlenkový svět, v jehož rámci se jedinci pohybují, můžeme jinak nazvat politickou kulturou. Ta se definuje jako „(...) *soubor hodnot a sociálních praktik, které se navzájem posilují, chrání proti rušivým vnějším vlivům a tak se pomáhají udržovat v čase.*“³

Jednotlivci jako nositelé politické kultury prosazují politiku s očekáváním podpory jejich způsobu života a předurčují tak politické jednání, které následně svými kroky posiluje loajalitu občanů.⁴ Nikoli odlišně od vymezení politické kultury zní i definice mentality jako „(...) *kolektivního stanoviska k životním situacím, institucím a mocenským vztahům, nevědomé a vědomé představy světa, smyslové struktury a logiky kolektivního chování při specifických událostech i v každodenním životě.*“⁵

V tématu, jemuž se věnuji, se obsah mentality týká vymezení se společností vůči technice, dynamice jejího rozvoje a vůbec technickému ovládnutí přírody. Nejen rakouská mentalita prodělala v této oblasti velkou proměnu. „*Technika a dynamika její proměny se během industriální revoluce staly referenčními body pro sebepojetí moderní*

² Marek Skovajsa, *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*, (Praha: Karolinum, 2006), 35.

³ Skovajsa, „Politická kultura“, 41.

⁴ Ibid., 152.

⁵ Martina Kessel, „Mentalitätengeschichte“, in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000), 235.

*společnosti, pro vztahy v jejím rámci i navenek, pro její obavy, vize i sebehodnocení.*⁶ Technika během 20. stol. přestala být izolovaným společenským subsystémem a stala se charakteristickým znakem a kulturní součástí dnešní společnosti.

A není lepšího příkladu než využití energie při jaderném štěpení. Zvláště v 50. letech, ve zlatém atomovém věku nevládl pouze strach z likvidace lidské civilizace v případě atomové války, ale mírové využití atomové energie manifestovalo nezměrné možnosti člověka. Technický pokrok byl pozitivně nahlížen jako ovládnutí přírody ku prospěchu člověka, který byl definován růstem jeho životní úrovně. Ve stejném čase, i když ještě zastíněn většinovým optimismem v budoucnosti techniky, se rozmáhal nový diskurs, který stavěl techniku do širší souvislosti s člověkem a společností a ptal se po možných důsledcích aplikace techniky v každodenním životě. *„V reakci na procvitání zlatého věku lidstva se lidé začali zapřísahávat koncem světa a obdiv k technice byl nahrazen k technice nepřátelským megadiskursem.*⁷

Technika jako referenční bod společnosti může vykazovat pozitivní i negativní náboj. Bernd-A. Rusinek ve svém článku cituje dopis teologa a ekonoma von Harnacka z roku 1909, který byl adresován německému císaři. V dopise von Harnack píše o národním významu technických událostí v tom smyslu, že *„(...)při mimořádně vystupňovaných nacionálních vášních získává každý vědecký úspěch národní obsah (...), přičemž je lid „(...) v nikdy dříve provozovaném způsobu podporován denním tiskem“*⁸ Nejen vědecký úspěch, ale též vzdání se a odmítnutí „odcizené“ techniky může společnost vnímat v jeho národním významu, jako odkaz svým potomkům.

V rakouské společnosti se podle reakcí na JE Temelín vyvinula politická kultura odmítající využití jaderného štěpení k výrobě elektrické energie. Cesta k protijaderné kultuře přestala být pouhým historickým faktem, ale začala být chápána jako hodnotový vzorec, vrostla do politických a společenských struktur daného národa a stala se připomínaným mýtem. Určitý ideový systém, v našem případě protijaderná kultura, se stala tvůrčí sociální i *„masově mobilizační silou.*⁹

⁶ Bernd-A. Rusinek, „Technikgeschichte im Atomzeitalter“, „in: *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000), 247.

⁷ Ibid., 255.

⁸ Ibid., 256.

⁹ Gangolf Hübinger, „Die Rückkehr der Kulturgeschichte“ in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000), 174.

Jedná se přitom o subjektivní kolektivní náhled na svět a postoj, který Česká republika dle protireakcí v žádném případě nesdílela. Mýty Čechů úzce nesouvisí s technikou nebo životním prostředím. Pro pochopení rakouského protijaderného postoje bude proto nutné analyzovat komunikaci daného postoje ve společnosti, jak s tématem jaderné energie nakládala média nebo politici a nakolik byl relevantní pro veřejnost. Jenže komunikace mezi politiky, médii a veřejností neprobíhala v politickém a společenském vakuu, ale v daných rámcových podmínkách. Historické, společenské a politické faktory podmiňovaly protijaderný postoj i její komunikaci a v průběhu času je stále nově definovaly.

Ve své práci bych chtěl nejprve ukázat proces, kterým vznikl v Rakousku zmíněný protijaderný diskurs a následně, jaké aspekty systému, v němž existuje, jej uvedly v činnost, neboť „(...)celá souhra faktorů rozhoduje o tom, zda a nakolik se mentalita stane určující v jednání člověka.“¹⁰

Mnou přiblížený proces popisují různé historické disciplíny. Pro své potřeby jsem zapracoval do vlastní práce teoretické vymezení pojmů kulturních dějin,¹¹ dějin mentality,¹² dějin techniky,¹³ politické kultury¹⁴ a pamětního místa („Gedächtnisort“).¹⁵ Je velmi zajímavé, jak se jednotlivé termíny v mnohém překrývají a jsou stejně hodnotně využitelné pro moji práci. Ve všech případech se jedná o určitou kolektivní hodnotu, která v interakci aktérů, systému a kultury nabývá na významu, stává se společně sdíleným dědictvím a sama i hybatelem dějů a tím utvrzuje svoje postavení v kolektivu.

K popisu jednotlivých rámcových podmínek Rakouska, v práci pracuji i s pojmy dimenze nebo aspekty, využiji sekundární literaturu (viz 1.3.). Analýzu komunikování

¹⁰ Rusinek, „Technikgeschichte“, 240.

¹¹ Gangolf Hübinger, „Die Rückkehr der Kulturgeschichte“ in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

¹² Martina Kessel, „Mentalitätengeschichte“, in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

¹³ Bernd-A. Rusinek, „Technikgeschichte im Atomzeitalter“, „in: *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

¹⁴ Marek Skovajsa, *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*, (Praha: Karolinum, 2006).

¹⁵ Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten* (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004).

tématu v rámci dimenzí provedu pomocí zdrojů, jejichž množství i charakter jsou ovlivněny relativní novostí tématu.

Mezi nejvýznamnější zdroje informací patřil tisk, který jsem získal ze dvou institucí, z fondů rakouské Národní knihovny nebo z fondů knihovny Pracovní komory ve Vídni. Jednalo se o následující periodika abecedně seřazená: Format, Kurier, Neue Zürcher Zeitung, Die Presse, Profil, Die Salzburger Nachrichten, Der Standard, Süddeutsche Zeitung a WirtschaftsBlatt. Jsou mezi nimi zastoupeny rakouské kvalitní a velmi čtené bulvární deníky, rakouské týdeníky a navíc i kvalitní deníky z Německa a ze Švýcarska. Informace získané v tisku mi nesloužily pouze jako obraz komunikování otázky JE Temelín médií a politiky, ale vzhledem k nedostatku sekundární literatury i jako zdroj faktů. Výjimečně v případě renomovaných publicistů jsem využil komentáře reflektující zmíněnou komunikaci jaderné energii v Rakousku.

Další výstupy „objektivizovaných postojů“ jsem získal z internetových stránek státních orgánů, mezi nimi Úřadu spolkového kancléře (spolkové ústavní zákony, zákony, vyhlášky, vládní nařízení nebo mezinárodní smlouvy z let 1945-2003),¹⁶ Spolkového ministerstva vnitra (informace k referendům a lidovým iniciativám),¹⁷ rakouského Parlamentu (stenografické protokoly, záznamy plenárních sezení a výborů nebo zprávy tiskové služby)¹⁸ nebo Spolkového úřadu pro životní prostředí.¹⁹ Vzhledem k internacionalizaci otázky JE Temelín bylo téma probíráno i na unijní úrovni, proto jsem využil portál europa.eu, jehož součástí je přístup k právním předpisům Evropské Unie.²⁰

Nutným a velmi užitečným zdrojem byly internetové stránky protijaderných aktivistů nebo nezávislých institucí zabývajících se atomovou energií. Mezi nimi jsou např. webové stránky bývalého hornorakouského pověřence pro atomová zařízení

¹⁶ Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem www.ris.bka.gv.at

¹⁷ Bundesministerium für Inneres www.bmi.gv.at

¹⁸ Parlament www.parlament.gv.at

¹⁹ Umweltbundesamt www.umweltbundesamt.at/

²⁰ Přístup k právu Evropské Unie eur-lex.europa.eu

Radko Pavlovce,²¹ salcburské Platformy proti atomovému nebezpečí²² nebo organizace Anti Atom International.²³

Průzkumy veřejného mínění jsem získal z čtvrtletního časopisu *SWS-Rundschau* (*Sozialwissenschaftliche Studiengesellschaft*) nebo ze stránek Rakouské společnosti pro evropskou politiku,²⁴ která spolupracuje právě s časopisem *SWS-Rundschau*. *SWS-Rundschau* je nejstarším sociálněvědním odborným časopisem Rakouska, vychází již od roku 1961. Obecně prospěšná organizace SWS publikuje v časopise výsledky průzkumů veřejného mínění. V rámci Rakouska byla průkopníkem ve svém oboru.

1.3. *Literatura a prameny*

Pro teoretický základ své práce jsem použil první dvě knihy trojdílné řady *Memoria Austriae*.²⁵ Navázala na řadu knih v jednotlivých národních historických komunitách, které pracovali s kolektivně sdílenou historií, pamětí, mýty, dějinami vzpomínání a zapomínání a osobnostmi, událostmi, svátky či místy, v nichž se zkoumaná paměť odrážela. Rakouská skupina badatelů si za výchozí metodu zvolila průzkum, v němž na základě 9 položených otázek zjišťovala, jak často a vůbec jsou jednotlivé jednotky vzpomínání zmíněny. Jednotky, jejichž výskyt přesáhl u respondentů 5%, byly zařazeny do knihy.

Pro moji práci byly nezbytné knihy o politickém systému a společenských dějinách Rakouska a jeho zahraniční politice.²⁶

²¹ Büro des Radko Pavlovce - Beauftragter des Landes OÖ für grenznahe Atomanlagen www.temelin.com.

²² Platform gegen Atomgefahren Salzburg www.plage.cc.

²³ Anti Atom International www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/index.html.

²⁴ Europäische Gesellschaft für Europapolitik cms.euro-info.net

²⁵ Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten* (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004).

Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, *Memoria Austriae II. Bauten, Orte, Regionen* (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2005).

²⁶ Herbert Dachs, *Handbuch des politischen Systems Österreichs* (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992).

Herbert Dachs, *Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat* (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003).

Oliver Rathkolb, *Die paradoxe Republik. Österreich 1945 bis 2005* (Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2005).

Dále uvádím literaturu, která se přímo věnuje energetické politice Rakouska a České republiky, jaderné energii obou států a konkrétně Temelína a mnoha aspektů s ním spojených. V češtině je dostupná kniha *Transnacionální politické sítě*,²⁷ která za pomoci teorie mezinárodních vztahů a sociálních hnutí zkoumá spolupráci a vztahy nevládních organizací s mezinárodními aktéry a podmínky, jež jim umožnily získávat vůči státu politický vliv. Část knihy se věnuje odporu vůči Temelínu a zejména interakci českých a rakouských organizací, které působí jako čistě „národní“ nebo jako pobočky velkých nadnárodních ekologických organizací. Důležitou roli hraje v knize teorie příležitostí, která růst vlivu nevládních organizací vysvětluje nejen společenskými změnami, vznikem „zelených“ politických stran a vůbec rostoucí organizovaností ekologických a alternativních skupin, ale podmínkami neboli příležitostmi, které se aktivistům ve společnosti a politice otvírají. V případě JE Temelín se jednalo např. o změnu režimu v roce 1989, schvalování úvěru od banky Exim pro firmu Westinghouse v americkém Kongresu nebo pád Klausovy vlády a jmenování Martina Bursíka ministrem životního prostředí v nové vládě.

V angličtině napsaná kniha *Nuclear policies in Central Europe*²⁸ se soustředí na souvislosti mezi vznikem protijaderného konsensu v Rakousku a rakouskou protijadernou politikou vůči sousedním zemím. Značný prostor autor věnoval analýze protitemelínského veta.

Zbytek mnou vyhledané a zpracované literatury představují německy psané diplomní a disertační práce. Nejvíce zpracovanou problematikou je mediální obraz JE Temelín. Susanne Durstbergerová²⁹ ukázala ve své práci na základě analýzy periodik obou států vytváření dvou skutečností, kdy stejné otázky spojené s JE Temelín byly reflektovány na obou stranách česko-rakouské hranice často diametrálně odlišně.

Gernot Heiss, *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy* (Ústí nad Labem: Kaiserová Kristina - Albis International, 2008).

Vít Hloušek, Zdeněk Sychra a Michal Kořan, *Rakousko v evropské a středoevropské politice* (Brno: Masarykova univerzita, 2004).

27 Ondřej Císař, *Transnacionální politické sítě: jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací* (Brno: Masarykova univerzita, 2004).

28 Michael Getzner, *Nuclear policies in Central Europe: environmental policy and enlargement of the European Union: Austria's policies towards nuclear reactors in neighboring countries* (Frankfurt am Main: Lang, 2003).

29 Susanne Durstberger, „(Grenz)Fall Temelin? die konstruierte Wirklichkeit über das Atomkraftwerk in österreichischen und tschechischen Tageszeitungen“ (diplomová práce, Universität Wien, 2002).

Sabine Nadererová³⁰ představila žurnalistickou kampaň na příkladu deníku „Krone“ a jejího referování o JE Temelín. „Krone“ měla svým vyhraněným protijaderným referováním plným emocí a vyvolávání obav sledovat vlastní cíl a rezignovat na roli zprostředkovatele informací.

Zpravodajství rakouských deníků bylo též tématem Franze Duersteinera,³¹ který studiem zpravodajství o protitemelínském vetu sledoval souvislosti mezi mediálním zpravodajstvím, vysokém počtu lidových iniciativ a narůstajícím populismem. Institut přímé demokracie se měl stát stranickopolitickou a mediální hrou sledující vlastní cíle. Stranickopolitické zneužití přímé demokracie a důležitou roli médií potvrdila ve své práci i Gertrude Bernhoferová.³²

Jadernou elektrárnou v Mochovcích a především aktivitami nevládních organizací a jejich způsoby odporu se zabývala práce Waltera Magora,³³ která je zajímavá nejen popisem protijaderné politiky Rakouska vůči sousední zemi České republiky, nýbrž i využitím teorie sociálních hnutí a již zmíněné teorie příležitostí. Spolupráce nevládních organizací s bulvárním deníkem „Krone“ byla dle Magora pro obě strany úspěšná i prospěšná. Mediálně vděčnou inscenaci ekologických aktivit využívala již předtím velmi zdařile např. organizace Greenpeace.

Přímo o rakouské energetické politice vůči České republice psal Johann F. Mayer.³⁴ Práci dominuje srovnání energetických koncepcí obou států, energetický přelom České republiky na počátku 90. let a výhodnost a ekologičnost jaderné energie v porovnání s jinými zdroji. Společenské a politické analýze je věnována sekundární

30 Sabine Naderer, „Kampagnenjournalismus : am Beispiel: Berichterstattung der Neuen Kronen Zeitung im Zuge des Anti-Temelin-Volksbegehrens“ (diplomová práce, Universität Salzburg, 2002).

31 Franz Duernsteiner, „Direkte Demokratie und Medienberichterstattung: Eine Analyse anhand des "Fallbeispiels" der Berichterstattung über das Volksbegehren "Veto gegen Temelin" in den Printmedien. Eine inhaltsanalytische Untersuchung und Dokumentation der relevanten Zeitungsartikel (Headlines) in ausgewählten oesterreichischen Tages-Printmedien im Zeitraum von 26.06.2002 bis 21.02.2002“ (doktorská disertace, Universität Wien, 2002).

32 Gertrude Bernhofer, „Anspruch und Wirklichkeit von direkter Demokratie in Österreich untersucht an den Volksbegehren ‘Veto gegen Temelin’ und ‘Sozialstaat Österreich’“ (diplomová práce, Universität Salzburg, 2005).

33 Walter Magor, „Ziele, Strategien, Aktionsformen und Wirkungen von NGO im Kampf gegen die Kernenergie. Eine Analyse der Auseinandersetzung am Beispiel Mochovce“ (diplomová práce, Universität Wien, 1998).

34 Johann F. Mayer, „Die österreichische Kernenergiepolitik gegenüber der Tschechischen Republik. Grundlagen, Motive und Dynamik einer Eskalation (doktorská disertace, Universität Wien, 2002).

role, přičemž rakouská zahraniční energetická politika je nahlížena velmi kriticky. Autor ji popisuje jako mesianistickou a od začátku jednoznačně populistickou a proto náchylnou k bulvarizaci a radikalizaci. Jejím cílem měla být především stabilizace a integrace alternativních skupin a poté laciná mobilizace voličů.

Jako poslední z literatury zmíním práci Kathariny Schmidtové,³⁵ která shrnuje vývoj diskuse o jaderné energii. Již název se odvolává na nejdůležitější mezníky ve vývoji hodnocení jaderné energie v Rakousku, ale autorka se nezastavila pouze u nich. Z posledních dvou dekad se autorka z velké části věnovala v Rakousku kontroverzním debatám o smyslu a oprávněnosti EURATOMu, protiatomovým lidovým iniciativám, povýšením bezjaderného statutu na ústavní úroveň a zahraničněpolitické koncepci bezjaderné Evropy. Cílem autorky byli přitom vnitropolití aktéři. To, jak se vyvíjel jejich celkový vztah k jaderné energii a jejím dílčím otázkám, jaké pozice k nim zaujímal, s jakými novými požadavky a návrhy přicházeli, jak na ně reagovali ostatní aktéři a jakých úspěchů dosahovali.

1.4. Členění práce

V druhé kapitole představím nejdříve JE Temelín jako předmět z objektivního hlediska, který má vlastní historii a kolem něhož se formovaly příznivci i odpůrci jaderné energie.

Aspekty, které ovlivnily prožívání protijaderné kultury a dodaly jí náboj, kopírují další členění mé práce.

Třetí kapitola je věnována podrobnější exkurzi do historické dimenze neboli etablování Rakouska jako země s bezjaderným statutem. Nezpochybnitelnými milníky jsou nejen Zwentendorf a Černobyl, nýbrž i odpor proti bavorské elektrárně Wackersdorf nebo role kancléře Vranitzkého. Kapitola ukáže, jak se téma životního prostředí a konkrétně atomové energie přesunula od okrajových skupin a do středu společenského zájmu.

35 Katharina Schmidt, „Die Kernenergie-Debatte in Österreich. Analyse der politischen Auseinandersetzung von Zwentendorf über Tschernobyl bis heute“ (diplomová práce, Universität Wien, 2007).

Vzhledem k tomu, že se v případě Temelína jednalo o mezistátní spor, je nezbytné podívat se na vztah Rakušanů k Čechům a České republice, na dimenzi předsudků a předpojatostí. Spory nabývají na intenzitě, pokud se odehrávají mezi etniky, národy či státy. Na povrch vyplouvají historická klišé a resentimenty.³⁶ Rakousko vedlo svoji protiatomovou politiku výhradně proti českým a slovenským reaktorům. Roli mohlo sehrát postavení Rakouska na hranici vícero zemí bývalého sovětského bloku, pocit nadřazenosti, obava z nevyspělosti a šlendriánství svých sousedů a vystupňování takových obav v době před rozšiřováním Unie a očekávaného masového přílivu levné pracovní síly z „východu“.

Společenské a zájmové skupiny delegují v zastupitelské demokracii svoje zástupce k prosazování svých zájmů. V další kapitole nesmím opomenout stranickopolitickou dimenzi. Zmíním stranu Zelených, jejíž identita a kořeny jsou přímo spjaty s ekologickými hnutími. Zelení byli iniciátorem debat o ekologii na rakouské politické scéně. Pozornost si zaslouží i svobodní s jejich tendencí k populistickému mobilizování voličů, k čemuž již několikrát velmi zdařile využili instituci lidové iniciativy.

Kapitola k mezinárodní a evropské dimenzi ukáže mezinárodní rámec sporu o JE Temelín. Pád železné opony otevřel možnost diskutovat se sousedními zeměmi o jaderných zařízeních na jejich území a zároveň blízko hranic Rakouska. Všechna zařízení byla sovětské výroby, což zvyšovalo nedůvěru obyvatelstva i politickou využitelnost tématu. 90. léta jsou tak ve znamení rakouské protiatomové politiky vůči sousedním státům, zejména ČSFR, respektive ČR a SR. S blížícím se rozšířením EU o středoevropské země se navíc Rakousko dostalo do postavení, z něhož si mohlo klást podmínky vůči ČR i EU.

Na debatách i aktivitách okolo JE Temelín se podepsala velkou měrou i federální dimenze neboli velká role federálního členění země na rakouskou politiku. Nelze přehlédnout svébytnost spolkových zemí, zejména Dolního a Horního Rakouska, postavení zemských hejtmanů a vůbec snaha o zviditelnění regionálních politiků ve vlastní zemi i na úrovni Spolku.

³⁶ Resentiment – pozůstatek dřívější křivdy.

Nakolik ovlivnila rakouská média recepci JE Temelín, bude tématem mé poslední kapitoly, v níž představím zvláštnosti rakouské mediální krajiny a to, jak se projevíly v konkrétním případě referování o JE Temelín. Zvláštní pozornost si bezpochyby zaslouží zdaleka nejčtenější rakouský deník Die Kronen Zeitung.

V závěrečné kapitole shrnuji výsledky své analýzy, tedy jak se jednotlivé aspekty promítly do česko-rakouských vztahů a debat o JE Temelín. Porovnáám jejich význam a relevanci, jaký vztah mezi sebou měly, nakolik se podmiňovaly nebo byly na sobě nezávislé. Závěr ukáže multikauzalitu a mnohvrstevnatost emotivního vyhocení konfliktu kolem JE Temelín.

2. Jaderná energie a jaderná elektrárna Temelín

V této kapitole představím předmět zkoumání, JE Temelín, z jeho objektivní technické stránky. Neopomenu ani profilování se odpůrců během dostavování JE Temelín a argumentační bázi odpůrců i příznivců.

2.1. *Jaderné elektrárny sovětské výroby*

JE Temelín je jednou z mnoha elektráren sovětských projektantů ve střední Evropě. Jejich srovnání s Černobylem je nutné hned na začátku důrazně odmítnout. Jedná se o diametrálně odlišné zařízení. Černobylská elektrárna byla typu RBMK a pracovala na jiném principu než typ VVER stojící v Temelínu. Rozlišují se tři generace konstrukčních typů VVER. Ve všech třech případech se jedná o tlakovodní reaktory, které využívají vodu jak k moderování neutronů, tak k chlazení reaktoru,³⁷ Použitý fyzikální princip zajišťuje vysokou bezpečnost provozu. Na stejném principu fungují v západních zemích reaktory označované PWR.

První generace VVER 440/230, pokud se omezíme na „východní“ sousední státy Rakouska, využívaly od 70. let NDR v Greifswaldu a Slovensko ve dvou blocích v Bohunicích. Německo odstavilo všechny elektrárny první generace v roce 1990, na Slovensku sloužily až do roku 2006, respektive 2008. První generace byla označována za jeden z nejméně bezpečných typů na světě a přistupující země EU byly nuceny během krátké doby ukončit jejich provoz. K bezpečnostním nedostatkům se řadil chybějící betonový plášť, tzv. Containment a nedostatečné zálohování bezpečnostních zařízení a chladicího systému v případě výpadku elektřiny.³⁸

Druhá generace 440/213 z 80. let byla zcela dokončena ve 2 blocích V Greifswaldu byly stavby v roce 1990 zastaveny. Ve slovenských Mochovcích byly první dva bloky dokončeny západními společnostmi a zprovozněny v letech 1998-1999. Přestože stavba třetího a čtvrtého bloku byla v roce 1993 zastavena, stavební práce byly opět v roce 2008 zahájeny. Mnohé bezpečnostní nedostatky, např. v chlazení byly odstraněny vytvořením standardního několikanásobného bezpečnostního systému, který

³⁷ „Der Reaktortyp WWER“, Tschernobyl - Fakten, Ursachen, Hintergründe
<http://www.reyl.de/tschernobyl/technik/WWER.html> (staženo 11.5.).

³⁸ Ibid., (staženo 11.5.2011).

v případě výpadku jedné části systému může nasadit další prostředky k zabránění nehody.³⁹ Betonový plášť není ani u druhé generace, ale byl zde zabudována tzv. Bubble Condenser, prostor k zachycení radioaktivní páry a její kondenzaci v případě trhliny na jádru reaktoru.

Třetí generace VVER 1000 využitá v Temelínu splňuje vysoké bezpečnostní nároky. Disponuje betonovým pláštěm i moderním chladicím systémem.

Je nutno zmínit také Slovinsko jako „východního“ souseda Rakouska a jeho JE Krško. Jeho jediný tlakovodní reaktor dostavěla v roce 1981 americká firma Westinghouse. Nevládní organizace a Rakousko před slovinským vstupem do EU vnesly požadavky na přezkoumání bezpečnosti elektrárny z důvodu její údajné polohy na seismicky nestabilním území. Potencionálně nejvyšší očekávané magnitudy (míra pro měření zemětřesení) mohly prý překročit hodnoty započítané v projekčních plánech. Podle konečné zprávy PHARE z roku 2001 však nepředstavuje JE Krško žádné riziko pro své okolí.⁴⁰

2.2. Temelín a spory kolem jejího dokončení

JE Temelín byl součástí energetické koncepce československého komunistického režimu, který masivní výrobou „čisté“ elektřiny v moderních provozech chtěl částečně nahradit dosluhující tepelné elektrárny. Jednalo se o tradiční diskurs komunistických plánovačů, namísto intenzifikace stávajících zdrojů extenzivně rozvíjet energetickou základnu.

Investiční záměr o výstavbě třetí jaderné elektrárny na území Československa padl v roce 1979. V roce 1982 podepsalo ČSSR kontrakt se Sovětským svazem na dodávku sovětského technického projektu. Generální dodavatel Škoda Praha a českoslovenští odborníci se aktivně podíleli na stavbě a vylepšovali původní sovětský projekt. Plány počítaly se čtyřmi bloky jaderného reaktoru sovětského typu VVER 1000 o celkovém výkonu 4000 MW. Roku 1985 zpracovala společnost Energoprojekt Praha

³⁹ Ibid., (staženo 11.5. 2011).

⁴⁰ „Slowenien – Nukleare Sicherheit“, Europa Zusammenfassungen der EU-Gesetzgebung http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/p_slovenia/e40110i_d_e.htm (staženo 13.5. 2011).

projekt stavby, 1986 vydaly úřady stavební povolení a se samotnou stavbou bylo započato v roce 1987.⁴¹

Sametová revoluce v ČSSR nastolila nově otázku skutečné potřeby nových jaderných bloků. S ohledem na hospodářství, jehož energetická náročnost byla všeobecně známou skutečností, a na pravděpodobný vývoj směrem k větší efektivitě využívání energetických zdrojů a utlumování těžkého průmyslu v následujících letech panovaly pochyby o využitelnosti JE Temelín. Vedle ekonomických a pragmatických kritických hlasů měly konečně s nabytou svobodou možnost projevit se i hlasy a priori odmítavé. Občanská a ekologická hnutí nevidí v jaderné energii alternativu a odsuzují ji jako hazardování s lidskou existencí ve velkém měřítku.

V Rakousku začala JE Temelín koncem 80. let přitahovat pozornost médií a politiky. Vzhledem k existující železné oponě a neposkytování informací ze strany komunistického režimu však disponovala rakouská strana minimálním vlivem na výstavbu elektrárny. Nové demokratické prostředí, které se v červnu 1990 definitivně stabilizovalo prvními svobodnými volbami, poskytlo samozřejmě možnost kritizovat a zpochybňovat dostavbu JE Temelín nejen svým občanům, ale i těm zahraničním. Doslova s okamžikem pádu železné opony se aktivizovali a navázali kontakty odpůrci na české i rakouské straně. K nejaktivnějším se řadily Greenpeace, Děti Země, Hnutí Duha nebo Jihočeské matky. Od roku 1990 se konaly každoroční protesty k výročí Černobylu.⁴² Masové protesty proti JE Bohunice organizovala dokonce manželka kancléře Vranitzkého Christiane.⁴³ Přes mnohé pochyby se česká vláda v březnu 1993 v usnesení č. 109/93⁴⁴ rozhodla téměř jednomyslně pro dostavbu v redukované formě. Místo 4 bloků měly být dokončeny pouze 2.

⁴¹ „Historie a současnost Elektrárny Temelín“, Skupina ČEZ <http://www.cez.cz/cs/vyroba-elektřiny/jaderna-energetika/jaderna-elektřarny-cez/ete/historie-a-soucasnost.html> (staženo 2.5.2011).

⁴² Císař, „Transnacionální politické sítě“, 124.

⁴³ Klára Poláčková, „Česká republika v rakouské zahraniční politice. In: Rakousko v evropské a středoevropské politice, in *Rakousko v evropské a středoevropské politice*, ed. Vít Hloušek et al. (Brno: Masarykova univerzita, 2004), 39.

⁴⁴ Usnesení vlády České republiky ze dne 10. března 1993 č. 109 k problematice dostavby jaderné elektrárny Temelín, Vláda České republiky http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/6925AD93BE283D82C12571B6006FCE61 (staženo 2.5.2011).

Od roku 1991 byla elektrárna podrobena mnoha prověrkám inspektorů Mezinárodní agentury pro atomovou energii. Ještě před rozhodnutím o dostavbě pověřil investor stavby ČEZ americkou firmu Halliburton NUS auditem a vyjasněním podmínek, za jakých by mohl být Temelín provozován dle západních standardů. Z nabízených postupů byla zvolena strategie nahrazení původního řídicího systému moderní západní elektronikou a změna dodavatele paliva.⁴⁵ Dodavatelem technologie a paliva byla vybrána americká firma Westinghouse. Poskytnutí úvěru vládní bankou Exim bylo příčinou diplomatické a lobbistické bitvy mezi ČR a Rakouskem na půdě amerického Kongresu.⁴⁶ V březnu 1994 rozhodnul Kongres o poskytnutí úvěru firmě Westinghouse. Další příležitost pro protitemelínskou politiku se nenaskýkala, rozhodnutí byla jasně daná. Tím se změnila i forma protestů, jejichž prvořadým cílem bylo nyní udržet téma Temelín, jeho nevýhody a nebezpečí v paměti obyvatel, a různými akcemi udržet mediální pozornost. Velmi aktivní Hnutí Duha pořádalo tábory u JE Temelín, oslovovalo místní, snažilo se získat informačními kampaněmi podporu obyvatel a samosprávy. Jihočeské matky intervenovaly u státní správy, kde si stěžovaly na vyloučení veřejnosti. K mediálně vděčným a tudíž efektivním akcím patřily blokády stavenišť.⁴⁷

V roce 1997 se opět otevřela příležitost pro kritiky elektrárny. Klausova vláda padla a v nové vládě zaujal místo ministra životního prostředí Martin Bursík, který byl dříve členem Hnutí Duha a který byl velmi nakloněn ekologickým a protiatomovým hnutím. Ekologové mohli nyní přes ministerstvo získat větší spektrum informací a širší přístup k politickému procesu. Proměnila se tím jejich strategie směrem od konfrontace a mimoinstitucionálního nátlaku ke konvenčnímu způsobu politického boje s důrazem na expertní a lobbistickou část.⁴⁸ Prodražování a protahování stavby a nově otevřená diskuse podnítila vládu k ustavení komise nezávislých odborníků pro nové posouzení

⁴⁵ Milan Znoj, „Jaderná elektrárna Temelín. Obtížné téma v česko-rakouských vztazích.“, in *Česko. Rakousko. Rozdělení – odloučení – spojení*, ed. Stefan Karner et al. (Jihlava : Schallaburg, Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy, 2009), 146.

⁴⁶ „Daten und Geschichte“, Anti Atom International, <http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/akws/temelin/temelin.html> (staženo 13.5.2011).

⁴⁷ Císař, „Transnacionální politické sítě“, 137.

⁴⁸ *Ibid.*, 139.

výhodnosti dostavby Temelína.⁴⁹ Přesto se v květnu 1999 v poměru 11:8 rozhodla vláda opět pro dostavbu elektrárny.⁵⁰ Uvedení prvního bloku do zkušebního provozu na podzim 2000 vyvolalo ostré oficiální protesty z rakouské strany doprovázené blokádami hranic. Teprve zahájení přímých rozhovorů mezi rakouským spolkovým kancléřem Wolfgangem Schüsslelem a českým premiérem Milošem Zemanem za účasti evropského komisaře pro rozšiřování Güntera Verheugena na sklonku roku 2000 a vyjednání tzv. dohod z Melku vedlo částečně k uklidnění situace. Dohody z Melku byly definitivně stvrzeny o rok později v Bruselu, čímž se přeneslo jednání z politické úrovně na expertní a připravila se půda pro uzavření energetické kapitoly v přístupových jednáních.⁵¹ Poslední velkou kontroverzí byla masivní podpora lidové iniciativy Veto proti Temelínu v lednu 2002 vyvolané rakouskými svobodnými.

V Česku se proti JE Temelín nepostavila oficiálně žádná z parlamentních stran, pouze jednotlivci napříč politickým spektrem. Protesty povětšinou vedla ekologická a občanská sdružení. Kampaň Referendum 2000 požadující vyhlášení referenda k otázce zprovoznění elektrárny podpořilo petičním prohlášením přes 100 tisíc občanů.⁵² Postoj většiny české veřejnosti byl vždy nakloněný dostavbě Temelína, v roce 2000 dosáhl v reakci na rakouský tlak až 70% podpory.⁵³

⁴⁹ „Závěrečná zpráva expertního týmu pro nezávislé posouzení projektu dostavby Jaderné elektrárny Temelín“, Econnect http://new.ecn.cz/doc/old/Enviro/energetika/Texts/zprava_komise.htm (staženo 18.5.2011).

⁵⁰ Usnesení vlády České republiky ze dne 12. května 1999 č. 473 k Situační zprávě o hodnocení jaderné bezpečnosti stavby jaderné elektrárny Temelín, Vláda České republiky. http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/4E3EEA6C665164E3C12571B6006E4CB2 (staženo 6.5.2011).

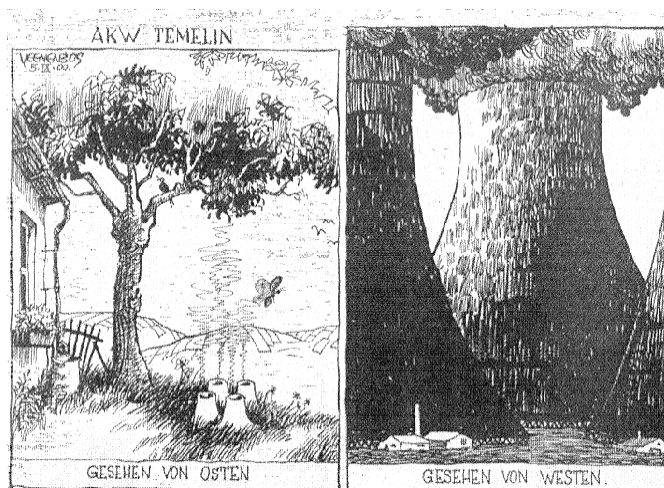
⁵¹ „Temelin-Kompromiss ebnet Weg für Abschluss des Energiekapitels“, Radio Praha Český rozhlas 7 <http://www.radio.cz/de/rubrik/tagesecho/temelin-kompromiss-ebnet-weg-fuer-abschluss-des-energiekapitels> (staženo 13.5. 2011).

⁵² „Vláda rozhodla o tom, že referendum o jaderné elektrárně nebude“, Radio Praha Český rozhlas 7 <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/vlada-rozhodla-o-tom-ze-referendum-o-jaderne-elektrarne-temelin-nebude> (staženo 18.5.2011).

⁵³ „Österreicher wollen Schliessung des AKW-Temelíns“, Internetový deník oe24.at <http://www.oe24.at/oesterreich/chronik/wien/Oesterreicher-wollen-Schliessung-des-AKW-Temelin/453663> (staženo 6.5.2011).

2.3. Argumenty pro a proti jaderné energii na příkladu JE Temelín

Obr. 1⁵⁴

Karikatura (obr.1) ukazuje rozdílné pojmání nebezpečí vycházející z JE Temelín na obou stranách česko-rakouské hranice. Každá ze stran podpírala svá stanoviska posudky vlastních odborníků, vybírala pro ně vhodné fakta a ostatní přehlížela a konstruovala tím vlastní skutečnost. Na postoji ke konkrétní jaderné elektrárně se střetly dva přístupy k jaderné energii. Zatímco česká strana ospravedlňovala jadernou energii jako moderní, bezpečnou, levnou a čistou, rakouská ji pranýřovala jako přežitou, nebezpečnou a drahou. Kritika i obhajoba se točila kolem bezpečnostních, ekologických i ekonomických otázek dostavby JE Temelín.

Potenciální nebezpečí vycházející z provozu jaderné elektrárny – otázka bezpečnostní – byla základním kamenem veškerých negativních postojů. U JE Temelín se kritika soustředila na spojení sovětské technologie a amerického řídicího systému jako dvou nekompatibilních zařízení. Největší odpor vzbuzovala přítomnost sovětského hardwaru, který byl stále uváděn ve spojitosti s černobylským, jenž kritikům sloužil jako vzorový příklad nekompetentnosti v oblasti jaderné energie. Na obranu byly

⁵⁴ Veenebos, „AKW Temelin“, *Der Standard*, 5. září 2000, 36.

naopak uváděny mnohé návštěvy a kontroly mezinárodních expertů, kteří ve spojení dvou technik nenašli žádné překážky pro uvedení do provozu. Např. kontroloři ze západoevropského jaderného regulačního úřadu (WENRA) sice zjistili nedostatky, ale bezpečnost stavby nezpochybnili.⁵⁵ S bezpečností souvisela i ostře sledovaná fáze spouštění elektrárny do provozu a časté poruchy, k nimž docházelo. Poruchy se odehrávaly pouze v nejaderné zóně a bez přímé souvislosti k jaderné fúzi. Ačkoli nepředstavovaly nebezpečí havárie, v rakouském tisku a veřejnosti potvrzovaly názor nemožnosti spojení západní a východní techniky a předznamenání jaderné havárie.⁵⁶

K argumentům zastánců patřilo nejčastěji snížení závislosti na dodávkách nerostných surovin z Ruska a poukazování na JE Temelín jako na ekologičtější variantu oproti severočeským tepelným elektrárnám. Češi byli mnohem citlivější na skutečné ekologické problémy jako např. vysoké emisní hodnoty než na potenciální ohrožení jadernou nehodou. Zatímco pro Čechy byla symbolem ekologického zmaru exploatace nerostného bohatství v severních Čechách, o níž většina Rakušanů nevěděla a nemohla docenit její význam. Pro Rakušany byly oním symbolem právě jaderné elektrárny.⁵⁷

Pro Rakušany zasvěcených do ekologických potíží ČR nebyla ekologická argumentace relevantní. Dle jaderných odpůrců vedlo zprovoznění JE Temelín k tendenci rozšířit export elektřiny a nikoli k deklarovanému odstavení severočeských tepelných elektráren. Odstavení tepelných elektráren by mohlo být dosaženo, pokud by vládní energetická koncepce vycházela z předpokladu neuvedení JE Temelín do provozu a byla nucena investovat do úspory energie, alternativních zdrojů a modernizací stávajícího elektátenského parku.⁵⁸

Argument pokrytí spotřeby dostavbou JE Temelín odmítali odpůrci celkovou stagnující spotřebou České republiky. Česko má mít na desítky let dopředu dostatek

⁵⁵ „Zwiespältiger Prüfbericht über Temelín“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 10. listopadu 2000, 1.

⁵⁶ „Neue schwere Panne in Temelín. Wien fordert umfassende Aufklärung“, *Die Presse*, 20. listopadu 2000, 12.

⁵⁷ Gerhard Strohmeier, „Umwelt“: Österreichische Mythen, Topoi und Erinnerungen. Die Gedächtnisorte „Zwentendorf“, „Hainburg“ und „das Waldsterben“, in *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten*, ed. Emil Brix et al. (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004), .

⁵⁸ „Information Zur Beurteilung der Variante Stilllegung und Konservierung des AKW Temelín, inkl. möglicher Umwelteinflüsse. Nachreichungen zur UVP-Dokumentation vom 20. Mai 2001“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/kernenergie/temelin/Melk/GesamtUVP/UVPNachreichungen/Alternativenpruefung_dt.pdf (staženo 6.5. 2011).

vlastních zdrojů.⁵⁹ Světová banka dle svých prognóz české spotřeby elektřiny také nepředpokládala do roku 2010 nezbytnost kapacit JE Temelín. Dokonce předpověděla problémy s případnou privatizací ČEZ započítáním veškerých nákladů spojených s JE Temelín⁶⁰ Porovnání výroby a spotřeby elektřiny po roce 1990 potvrdilo argument odpůrců. Zatímco spotřeba stoupla od roku 1990 z 53 na 57,6 tis. GWh v roce 2005, výroba se ve stejných letech navýšila z 58,1 na 76,1 tis. GWh.⁶¹ Jaderní odpůrci dodávají, že nadbytek elektřiny je exportován do sousedních zemí za cenu, která nedosahuje ani výrobních nákladů. Zvyšování ceny elektřiny v ČR a nízká dividenda vyplácená podnikem ČEZ mají zmíněnou kritiku potvrzovat.⁶²

Investice přesahující 100 mld. Kč opravdu vyvolala otázky a to ještě do konečné ceny nebylo započítáno ukončení provozu a skladování odpadu. Odpůrci jaderné energie napadali ekonomickou výhodnost a fakt levné elektřiny z jaderných zařízení. Bez podpory státu by prý jaderné elektrárny nebyly konkurenceschopné, jejich provoz umožnil pouze stát svými dotacemi do výstavby. Nutno však dodat, že energetický sektor v celé Evropě je plný státních zásahů a bez nich by nemohl vzniknout ani sektor obnovitelných zdrojů.

Vzhledem k důslednosti protiatomového tažení Rakouska za vlastními hranicemi překvapila jeho častá benevolentnost přístupu k atomové energii. Rakousko není schopné si od roku 2001 zajistit pokrytí vlastní spotřeby elektřiny a je nuceno ji dovážet.⁶³ Druhým největším importérem je paradoxně kritizovaná ČR se svým vysokým podílem jaderné energie, což znamená i podíl jaderné elektřiny v rámci importu. Hodnověrnost rakouské protiatomové politiky byla kvůli importu atomové elektřiny podrobena kritice již vícekrát. Nejkrátklavějším příkladem bylo smlouva s Ukrajinou o nákupu elektřiny. V roce 1992 za působení velké koalice a ministra hospodářství Wolfganga Schüssela vyjednala polostátní energetická společnost

⁵⁹ „Wirtschaftlich sinnlos, energiepolitisch unnötig“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 1. září 2000, 16.

⁶⁰ Helmut Weixler, „Poker um Temelín“, *Profil*, 1. února 1993, 30.

⁶¹ „Čistá výroba a čistá spotřeba elektřiny“, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR, <http://download.mpo.cz/get/26731/28832/314955/priloha001.pdf>.

⁶² Jan Beránek, „Electricity exports from the Czech Republic“, <http://www.temelin.com/doc.ccc?n=1524&d=8663&x=SCLVPDTH>.

⁶³ „Energiestatus Österreich 2011“, Bundesministerium für Wirtschaft, Jugend und Familie, http://www.bmwfj.gv.at/EnergieUndBergbau/Energieversorgung/Documents/Energiestatus2011_Homepage.pdf (staženo 13.5. 2011)

Verbundgesellschaft smlouvu na 15 let ohledně dovozu elektřiny z Ukrajiny a jejím transportu dál do Itálie. Ukrajina přitom z poloviny vyráběla elektřinu v jaderných reaktorech. Jenže značnou část výroby byla nucena z finančních důvodů vyvážet a sama trpěla nedostatkem. Na zmíněná fakta přijela do Rakouska upozornit i ukrajinská šéfka organizace Greenpeace Olga Savan.⁶⁴ Kritika na sebe nenechala dlouho čekat. Ministryně životního prostředí Feldgrill-Zankelová se vyslovila dokonce pro zákaz dovozu atomové elektřiny. Ministr hospodářství hájil obchod výhodností pro Ukrajince samotné. Za dodávky elektřiny měl koncern Verbund financovat sanaci životního prostředí a modernizaci stávajících elektráren.⁶⁵ Kritiku si neodpustil ani německý ministr životního prostředí Klaus Töpfer. Rakousko by nemělo ostře vystupovat vůči ČR kvůli stavbě JE Temelín, pokud plánuje dovážet elektřinu z ukrajinských jaderných elektráren.⁶⁶

64 „Trotz Häme und Kritik: Strom aus der Ukraine“, *Der Standard*, 19. dubna 1993, 13.

65 „Schüssel gegen Verbot von Atomstrom-Import“, *Der Standard*, 13. května 1992, 18.

66 „Trotz Häme und Kritik: Strom aus der Ukraine“, *Der Standard*, 19. dubna 1993, 13.

3. Historická dimenze

3.1. Budování jaderného potenciálu v Rakousku

Diskuse o vývoji jaderné technologie a výstavbě jaderných reaktorů započala v Rakousku již velká koalice v 50. letech. Vzhledem k dominanci a propojenosti obou kolaičních stran se svými sociálními partnery, mj. zástupci velkých elektrárenských společností, a voliči představoval plán rozvoje jaderné energetiky konsensus většiny obyvatelstva. První výzkumný reaktor byl postaven v roce 1959 ve vídeňském Prateru. Avšak teprve o pár měsíců později založené reaktorové vývojové centrum v Seibersdorfu, které otevíral s velkou slávou bývalý spolkový prezident Adolf Schärf a světil kardinál König, přivedl Rakousko do „jaderné doby“.⁶⁷ Impulzem pro vývoj jaderné technologie bylo nepochybně i umístění sídla Mezinárodní atomové agentury ve Vídni v roce 1957.⁶⁸

V roce 1967 schválila spolková vláda anketní prohlášení Jaderná energie v Rakousku (Atomkraft in Österreich)⁶⁹ jako svoje přihlášení se k jaderné energii a přípravu k jejímu budování v Rakousku. V březnu 1968 byla založena Plánovací společnost pro jaderná zařízení (Kernkraftwerks Planungsgesellschaft), která měla na starosti veškeré přípravné práce projektu. Z jedné poloviny se na ní podílel státní energetický gigant Verbundkonzern a z druhé poloviny jednotlivé zemské energetické společnosti.⁷⁰ Rozhodující organizační krok ke stavbě první jaderné elektrárny byl podniknut v roce 1970 založením Společnosti pro jadernou elektrárnu Tullnerfeld s.r.o. (Gemeinschaftskernkraftwerk Tullnerfeld Ges.m.b.H.), jež měla být zodpovědná za

⁶⁷ Brix, E., Bruckmüller, E., Stekl, H (ed.) *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004, 363.

⁶⁸ „BGBI 82/1958 21.4. Abkommen zwischen der Republik Österreich und der Internationalen Atomenergie-Organisation über den Amtssitz der Internationalen Atomenergie-Organisation“. Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem.
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1958_82_0/1958_82_0.pdf (staženo 6.5. 2011).

⁶⁸ Florian Premstaller, „Kernenergiepolitik in Österreich während der Ära Bruno Kreisky“ (diplomová práce, Universität Wien, 2001), 12-13.

⁶⁸ Premstaller, „Kernenergiepolitik in Österreich“, 17.

⁶⁹ „Zwentendorf-Chronologie“ Anti Atom International,
<http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/zwentendorf/austellung/aai-01.html> (staženo 11.5. 2011).

⁷⁰ Ibid. (staženo 11.5. 2011).

stavbu a provoz elektrárny.⁷¹ Soutěž vyhrála firma Siemens Österreich, jejímž úkolem bylo postavit reaktor o výkonu 700 MW. Odhadovaná cena měla činit 5,2 miliard šilinků. V roce 1978 přesáhla cena 7 mld. a 20 let od lidového hlasování v roce 1978 byla celková cena včetně doby od uzavření vyčíslena na 15 miliard. Zainteresované společnosti předpokládaly již v roce 1976 uvedení první jaderné elektrárny do provozu a o 4 roky později druhé, s čímž spolková vláda počítala i ve svém dlouhodobém energetickém plánu.

3.2. Rozpad projaderného konsensu

Koncem 60. let dostal modernizační a pokrokový diskurs podporující rozsáhlou výstavbu průmyslové základny a infrastruktury první trhliny. Postmaterialistická generace s jejím kritickým až negativním akcentem vůči technickému ovládnutí přírody začala stále hlasitěji vyjadřovat svůj názor a protestovat vůči velkým megalomanským technickým projektům odcizeným běžnému životu a v konečném důsledku s neodhadnutelnými riziky pro život člověka.

Již počátkem 70. let proběhly ve spolkové zemi Vorarlberg tisícové demonstrace proti plánované švýcarské atomové elektrárně Rütli, která měla stát doslova na hranicích s Rakouskem. Od projektu švýcarská vláda po protestech a zákonných námitkách upustila.⁷² Proto o pár let později nepřekvapila skutečnost, že Vorarlberg se s téměř 85% svých obyvatel postavil jednoznačně proti spuštění elektrárny v Zwentendorfu.⁷³ Protesty proti Rütli se staly průkopníkem masových protestů, které nakonec nátlakem dosáhly svých cílů. Na Vorarlberg navázal v roce 1974 odpor Dolního Rakouska proti atomové elektrárně v St. Pantaleonu, která po dokončení v roce 1980 měla být druhou takového druhu v Rakousku a navíc se měla stát základem pro tzv. Ennské Porúří (Ruhrgebiet an der Enn), projekt zahrnující mj. rafinérii či továrnu na akryl. Plánované spuštění elektrárny se po protestech odsunulo až do roku 1987. I tohle

⁷¹ Premstaller, „Kernenergiepolitik in Österreich“, 17.

⁷² Michael Getzner, *Nuclear policies in Central Europe: environmental policy and enlargement of the European Union: Austria's policies towards nuclear reactors in neighboring countries* (Frankfurt am Main: Lang, 2003), 21.

⁷³ „Ergebnisse bisheriger Volksabstimmungen“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksabstimmung/Ergebnisse.aspx (staženo 11.5.2011).

datum se stalo později bezpředmětným a osud plánované druhé jaderné elektrárny tak předznamenal osud staršího sourozence.

Do počátku 70. let se na protestech z velké části podíleli skupiny konzervativní, křesťanské a vůbec provinčního charakteru, např. farmáři nebo lékaři, pro něž téma přírody, udržení rovnováhy v přírodě a varování před možnou dalekosáhlou katastrofou znamenalo motiv k odporu proti vládě. Složení odpůrců se však začalo rychle měnit. Od prvního protestního prohlášení u staveniště zwentendorfské elektrárny v září 1970⁷⁴ muselo uběhnout 6 let, než vznikla spojením zemských protiatomových odpůrců celorakouská Iniciativa rakouských odpůrců jaderné energie (Initiative Österreichischer Atomkraftwerksgegner).⁷⁵ Na činnosti platformy se podílely jak místní a spíše konzervativně zaměřené spolky, tak i levicoví aktivisté od tradičních sociálních demokratů až po maoisty a trockisty, kterým Zwentendorf a rozhodnutí o její výstavbě bez lidového souhlasu korespondoval s pokračováním třídního boje.

V roce 1977 vládou zahájená informační kampaň o potřebě i výhodách jaderné energie v Rakousku svůj účel nesplnila. Nepřípravenosti kampaně a sebejistoty jejích protagonistů využila protijaderná iniciativa protikampaní přímo na mítincích svých protivníků a cíleně využívala obav obyvatelstva z případné katastrofy. Na rozdíl od suchých argumentů příznivců jádra uměla vyvolat svými apely na bezpečí dětí a dalších generací silné emoce. Dle průzkumu veřejného mínění považovalo v květnu 1975 55% respondentů jaderné elektrárny za nebezpečnější než jiný druh elektráren. Po ukončení informační kampaně se jejich počet zvýšil na 64%.⁷⁶

3.3. Cesta k referendu a jeho důsledky

Jaderná elektrárna Zwentendorf, jejíž stavba započala v roce 1972 a dokončení se dočkala o 6 let později, se stala natolik kontroverzním tématem veřejné debaty, že se tehdejší kancléř Bruno Kreisky rozhodl o vypsání referenda k otázce uvedení elektrárny do provozu. Od jaderného projektu začala totiž ustupovat tehdy opoziční ÖVP a Kreisky si nepřál, aby SPÖ nakonec rozhodovala o tak důležitém společenském

⁷⁴ Obec Zwentendorf leží asi 40 km západně od centra Vídně nedaleko řeky Dunaj.

⁷⁵ „Das Atomkraftwerk Zwentendorf: Bau, Proteste, Volksabstimmung“, Demokratiezentrum Wien Lernmodule für politische Bildung, <http://www.demokratiezentrum.org/wissen/timelines/das-atomkraftwerk-zwentendorf.html> (staženo 6.5. 2011).

⁷⁶ Premstaller, „Kernenergiepolitik in Österreich“, 49.

fenoménu sama bez podpory ostatních stran nebo alespoň lidovců. Většinovým souhlasem si navíc byl jist, a proto se ani nebál spojit plebiscit s důvěrou ve svou osobu a setrváním vlády. Tím hodlal mobilizovat i socialistické voliče, kteří byli většinově pro jádro, k příchodu k volebním urnám. Předpokládané vítězství příznivců jaderné energie mělo socialistům a Kreiskému vylepšit pozici v parlamentních volbách naplánovaných na další rok. Socialisti, za podpory odborů, energetického průmyslu a vůbec hospodářských svazů, byli v té době jedinou parlamentní stranou podporující jadernou energii.

V opozici k vládní politice a s plánem bezjaderného Rakouska stála FPÖ. Přestože ve straně figurovalo mnoho zastánců spuštění elektrárny, FPÖ byla a je svým populistickým zaměřením ochotna sbírat protestní hlasy. Ještě v roce 1969 společně se všemi stranami podpořila Zákon o ochraně před radiačním zářením („Strahlenschutzgesetz“)⁷⁷ jako výchozí podmínku pro stavbu jaderných zařízení a počátkem 70. let spolu s lidovci byli zapálenějšími zastánci atomové energie než vládní SPÖ. Přesto všechno se FPÖ stala první protiatomovou politickou stranou v Rakousku.

Mezi FPÖ a SPÖ se snahou o vlastní pozici lavírovala ÖVP. Nemohla zatajit ani svoji spoluúčasť na přípravě jaderného programu během její jednobarevné většinové vlády v letech 1966-70, kdy byly podniknuty první rozhodující kroky k budování jaderné energetiky, ani spříznění s hospodářskými kruhy, a proto hrála dvojakou hru. Nebyla principiálně proti jádru, ale trvala na přísných bezpečnostních zárukách a u svých voličů apelovala na jejich svědomí a vědomí.⁷⁸

Přestože socialisti disponovali absolutní většinou v parlamentu a v roce 1979 dokonce dosáhli svého nejlepšího historického výsledku, v referendu z 5. 11. 1978 jimi propagovaný projekt byl odmítnut většinou 50,5%. Rozdíl asi 30 tisíc hlasů mezi příznivci a odpůrci jaderné energie⁷⁹ předznamenal dalekosáhle energetickou politiku Rakouska. Pokud by k danému výsledku referenda byla potřebná nejen většina hlasů,

⁷⁷ „Bundesgesetz vom 11. Juni 1969 über Maßnahmen zum Schutz des Lebens oder der Gesundheit von Menschen einschließlich ihrer Nachkommenschaft vor Schäden durch ionisierende Strahlen (Strahlenschutzgesetz)“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1969_227_0/1969_227_0.pdf (staženo 6.5. 2011).

⁷⁸ Peter Weish, „Die atomenergie und (Nieder)Österreich“, http://homepage.univie.ac.at/peter.weish/schriften/oesterreich_und_die_atomkraft.pdf (staženo 18.5.2011)

⁷⁹ „Ergebnisse bisheriger Volksabstimmungen“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksabstimmung/Ergebnisse.aspx (staženo 6.5. 2011).

ale též většina spolkových zemí jako například ve Švýcarsku (tzv. stavovská většina), referendum by neuspělo. Pouze ve 4 z 9 spolkových zemí se většina rozhodla proti uvedení elektrárny do provozu, přičemž se země rozdělila dle geografického klíče. Západněji položeným zemím, mezi nimi Hornímu Rakousku, Solnohradsku, Tyrolsku a Vorarlbergu se podařilo přehlasovat zbytek země.

Zwentendorf, nikoli jako konkrétní elektrárna v její fyzické podobě, ale jako fenomén a symbol, zaujal privilegované místo v kolektivně sdílené paměti Rakušanů. „Zwentendorf“ jako „pamětní místo“ („Gedächtnisort“)⁸⁰ získal v rámci politické kultury uznání obsah, který zvyšuje svoji působivost většinovou akceptací a emotivností.⁸¹ S pojmem se totiž nevybavuje pouze odborná diskuse nebo plán elektrárny, ale celá škála asociací, představ i vlastních zážitků. V Zwentendorfu se začala rodit specifická rakouská mentalita. Jako jiný příklad, kdy technická stavba získala historické místo v povědomí Rakušanů, bychom mohli uvést soustavu vodních elektráren Kaprun.⁸² Jen s tím rozdílem, že v případě Kaprunu je obdivováno dokončení stavby a vůle válečné generace rekonstruovat zemi. U Zwentendorfu je pro změnu vyzdvihována vůle občanů zastavit pro ně pochybný projekt.

Hlubokou zakořeněnost Zwentendorfu jako protijaderného „Gedächtnisort“ dokazuje brožura vydaná Hornorakouskou platformou proti atomovému nebezpečí s názvem „Zwischentöne. Zwentendorf, 20 Jahre danach“ z roku 1998. V úvodu této brožury stojí, že byla symbolicky vydaná a takto nazvaná z důvodu, že „Zwentendorf má být pro nás stále symbolem úspěšného odporu a zároveň motivací pro naši angažovanost proti atomové lobby.“⁸³

⁸⁰ „Gedächtnisort“: geografické místo, které nabylo sémiotického významu. Charakteristické přitom není spojení s geografickým prostorem, ale právě sémiotický aspekt, čili naplnění místa v prostoru kolektivně sdílenými symboly a vzpomínkami. Kolektivní vzpomínání a pěstovaná identita se přenáší z generace na generaci a stávají se součástí společenských, politických i kulturních zvyklostí. Kolektivní vzpomínání se mění v závislosti na vnímání pamětního místa, způsobu jeho přisvojení, projekce a přenášení. Viz Wolfram Dornik „Gedächtnisort im Internet“, eForum zeitGeschichte http://www.eforum-zeitgeschichte.at/1_2_2003a10.html

⁸¹ Brix, „Memoria Austriae I.“, 368.

⁸² Oliver Rathkolb, *Die paradoxe Republik. Österreich 1945 bis 2005* (Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2005), 106.

⁸³ Brix, „Memoria Austriae I.“, 370.

3.4. *Debaty po Zwentendorfu a vliv černobylské havárie*

Kreiského vláda bez obstrukcí ještě v prosinci 1978 přijala Zákon o zákazu komerčního využití jaderné energie (Atomsperrgesetz), kterým zastavila další kroky k rozvoji jaderné energie v Rakousku. Zákon zněl následovně: „*Zařízení na výrobu elektrické energie jaderným štěpením k účelu energetického zásobování nesmějí být v Rakousku budována. Pokud již takové zařízení stojí, nesmí být uvedeno do provozu.*“⁸⁴

Vzhledem k tomu, že se zákaz vztahoval pouze na zařízení sloužící k zásobování elektřinou, výzkumné reaktory v Prateru a Seibersdorfu mohly být ponechány v provozu.

Ukončení veškeré činnosti nebylo však ještě jisté. V obyvatelstvu byla stále značně velká část lidí upřednostňující jadernou energii a ta se pokusila o zvrát ve vývoji. V roce 1980 rozběhli příznivci lidovou iniciativu k ukončení platnosti „protiatomového zákona“, tzv. lidová iniciativa za Zwentendorf (Pro-Zwentendorf-Volksbegehren), což vyprovokovalo zastánce výsledku referenda ke stejnému kroku pomocí lidové iniciativy proti Zwentendorfu (Anti-Zwentendorf-Volksbegehren). Boj mezi paralelně probíhajícími iniciativami „vyhráli“ zastánci jádra. Počet podpisů pod jejich iniciativou přesáhnul 420 tis. (oproti necelým 150 tis. podpisů odpůrců jádra)⁸⁵ a došlo k následnému postoupení Národní radě. Podmínkou projednání iniciativy v Národní radě je připojení 200 tis. podpisů (po reformě 1982 pouze 100 tis.). Postihnul ji však stejný osud jako mnoho ostatních iniciativ, které se nemohou v Národní radě opřít o jasnou ústavní většinu. „*Byla přirazena podvýboru Národní rady, který na ní tak dlouho pracoval, dokud požadavky iniciátorů neupadly v zapomnění.*“⁸⁶

Rozložení sil v Národní radě bylo téměř identické jako v roce 1978 a sociální demokracie by musela najít partnera pro zlomení výsledku referenda. Debata tím však neskončila. Navíc byla elektrárna od roku 1978 pečlivě konzervována a tudíž stále schopná uvedení do provozu. Průzkumy navíc ukazovaly stále převahu zastánců jádra. Kancléř Sinowatz, od roku 1983 ve funkci, se prezentoval jako zastánce jaderné energie

84 „Bundesgesetz vom 15. Dezember 1978 über das Verbot der Nutzung der Kernspaltung für die Energieversorgung in Österreich“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem., http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1978_676_0/1978_676_0.pdf (staženo 6.5. 2011).

85 „Alle Volksbegehren der Zweiten Republik“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/Alle_Volksbegehren.aspx, (staženo 6.5.2011).

86 Premstaller, „Kernenergiepolitik in Österreich“, 99.

a přál si nové referendum, k jehož vyhlášení potřeboval dvoutřetinovou většinu v Národní radě. Vládl ale společně se svobodnými, kteří se zřeknutí jádra chtěli nadále držet. Opoziční lidovci zase nechtěli pomoci svému úhlavnímu sokovi podporou jeho politiky.

O osudu Zwentendorfu a rakouské energetiky rozhodnul vnější zásah. Zatímco jaderná nehoda z roku 1979 na ostrově Three Mile Island ještě nevedla k široké veřejné diskusi a vyjádření celospolečenského odporu, havárie ukrajinské jaderné elektrárny v Černobyli umlčela všechny příznivce a protijaderný konsensus se stal skutečností. Vzhledem k zásadním bezpečnostním pochybením sovětských konstruktérů a nepřipravenosti technického personálu na možnou nehodu nelze sice havárii v Černobyli spojovat s nebezpečím moderní výroby jaderné energie jako takové, přesto se však zařadilo Rakousko a zejména severovýchodní část země k mírně postiženým radioaktivním spadem, což samozřejmě negativně ovlivnilo postoj obyvatelstva k jaderné energii. Přestože se časem prokázalo, že panika prvních týdnů byla přehnaná, jaderná energie jako alternativa při výrobě elektrické energie nebyla již nikdy v Rakousku vážně nastolena. Naopak se protijaderný konsensus vyvinul ve všeobecně sdílený rakouský postoj či dokonce moderní národní ideologii.⁸⁷ Trend symbolicky i fakticky potvrdily velké politické změny v roce 1986. Vstup Zelených do Národní rady, zvolení Haidera předsedou svobodných a cesta k populismu a manipulaci, přechod od malé k velké koalici pod vedením kancléře Vranitzkého a zvolení Waldheima prezidentem.

3.5. Počátky protijaderného konsensu

Bez podpory velkých politických stran by se odkaz „pamětního místa“ nemohl stát součástí celospolečenské identity. Přesunem sociální demokracie do protiatomového tábora koncem 80. let se protiatomová politika stala společným vlastnictvím všech politických stran. Nově se ustavující konsensus napříč politickým spektrem potvrdil inaugurační projev kancléře Vranitzkého před rakouským parlamentem v roce 1990. Muž reprezentující stranu, která ještě před 10 lety tvrdošijně hájila bezpečnost a význam jaderné energie, prohlásil: „(...) *nejnovější zpráva o JE*

⁸⁷ Getzner, „Nuclear policies“, 23.

*Mochovce v blízkosti našich hranic ukázala, že snaha o zachování našeho původního životního prostředí se nesmí zastavit na našich hranicích (...)*⁸⁸

Svým prohlášením vyzval zemi k prosazování rakouské představy ochrany životního prostředí a udržitelného rozvoje za hranicemi své země. S pomocí parafráze bychom roli Rakouska v Evropě, jejíž začátek můžeme datovat rokem 1990, nazvat „protijaderným četníkem“. Kancléř Vranitzky a vláda si za úkol stanovili zasadit se na mezinárodní úrovni za ochranu životního prostředí. Mj. i „(...) úsilím o bezjadernou zónu ve střední Evropě“.⁸⁹

Dosáhnout stanoveného cíle měla opatření, která ulehčí odstoupení od technologie jaderného štěpení v sousedních zemích.⁹⁰ Mezi nimi zaujímaly místo šetrnější formy získávání a využívání energie.⁹¹

S deklarovaným postojem zaštitěným státem byla v souladu reforma institucí, které vznikly v rámci jaderného výzkumu nebo měla co do činění s otázkou jaderné energie. Například Úřad pro bezpečnost jaderných reaktorů (Reaktorsicherheitskommission) byl přetransformována ve Fórum pro atomové otázky (Forum für Atomfragen), kam zasedli vědci z různých oborů, kteří měli být kancléři k dispozici v otázkách nukleárních rizik a alternativních energetických konceptů. Jako zastřešující orgán pro koordinaci rakouských jaderných aktivit a politiky doma i v zahraničí vzniklo v roce 1991 Oddělení pro jadernou koordinaci (Abteilung für Nuklearkoordination), původně v rámci spolkového kancléřského úřadu. Dnes toto oddělení spadá pod ministerstvo životního prostředí.⁹² Jadernou agendu nalezneme rovněž na ministerstvech zahraničních vztahů, výzkumu, financí a hospodářství. Transformaci jaderných úřadů v podpůrné protiatomové instituce podporované státem podrobil kritice Andreas Unterberger:⁹³ „Skutečností je, že teprve za Franze Vranitzkého se atomová politika stala oficiální státní doktrínou. Vranitzky nechal

88, „Erklärung der Bundesregierung vor dem Nationalrat: 18. Dezember 1990“ (Wien: Bundespressdienst, 1990), 11.

89, „Arbeitsübereinkommen zwischen der Sozialistischen Partei Österreichs und der Österreichischen Volkspartei über die Bildung einer gemeinsamen Bundesregierung für die Dauer der XVIII. Gesetzgebungsperiode des Nationalrates : 17. Dezember 1990“ (Wien: Bundespressdienst, 1990), 18.

90 Ibid., 34.

91 „Erklärung der Bundesregierung“, 19.

92 Getzner, „Nuclear policies“, 24.

93 *1949, rakouský žurnalista, 1995-2004 šéfredaktor deníku Die Presse a 2005-2009 šéfredaktor Wiener Zeitung.

*všechny odpovídající komise pročistit a nově obsadit, aby jeho předvolební populismus s tématem bezjaderné střední Evropy zněl vědecky.*⁹⁴ Bezjaderný statut není dle Unterbergera zásluha vizionářských politiků ani občanů. *„Pouze díky rostoucímu importu a hojnosti vody je Rakousko bezatomové, a proto pro žádnou vládu nevyvstala doposud argumentační nouze.*⁹⁵

Protiatomovou politiku tematizovaly ve svých prohlášeních i další Vranitzkého vlády. V roce 1994, v předvečer vstupu do Evropské unie, neopominula vláda připomenout, že aktivní role Rakouska proti využití jaderné energie zůstane zachována i v Evropské unii.⁹⁶ Rakousko mělo využít nové možnosti v protijaderné ofenzivě. Bilaterální jednání se sousedními státy a přeshraniční spolupráce v energetickém sektoru mělo doplnit vytvoření širší protijaderné aliance se zeměmi, které doposud nezačaly s jaderným programem, nebo se ho mezitím zřekly.⁹⁷ O dva roky později, na začátku pátého funkčního období kancléře Vranitzkého, pochválil staronový kancléř rakouskou energetickou politiku a její dobré jméno v Evropě. To se dle něho zakládá na vysokém podílu obnovitelných zdrojů, zejména energie z vody a biomasy, a na protijaderných aktivitách v Evropě.⁹⁸

Dlouholetý předseda SPÖ a kancléř Franz Vranitzky položil bezpochyby základy protijaderného angažmá Rakouska. Včasný manévr přibrzdil vzestup Zelených, kteří musí již po 20 let sdílet své stěžejní téma s další levicovou stranou, která se jim v protijaderné rétorice vyrovná. Nelze však opomenout ani Vranitzkého osobní protijadernou angažovanost a přesvědčení.

Nástupce ve straně i kancléřské funkci Viktor Klima a jeho vláda již na protijaderném postoji tolik nelpěli. Jaderná energie nebyla samostatně zmíněna ani ve vládním prohlášení z roku 1997. Předseda lidovců a černo-modré koalice Wolfgang Schüssel ve svém projevu před poslanci Národní rady v roce 2000 zmínil jadernou energii pouze v souvislosti s bezpečností. Atomové elektrárny nesměly v žádném

⁹⁴ Andreas Unterberger, „Die Temelin-Pannen“, *Die Presse*, 24. listopadu 2001, 2.

⁹⁵ *Ibid.*, 2.

⁹⁶ „Arbeitsübereinkommen zwischen der Sozialdemokratischen Partei Österreichs und der Österreichischen Volkspartei“ (Wien: Bundespressdienst, 1994), 34.

⁹⁷ „Erklärung der Bundesregierung vor dem Nationalrat von Bundeskanzler: 30. November 1994“ (Wien: Bundespressdienst, 1994), 24.

⁹⁸ „Bundeskanzler Dr. Franz Vranitzky Erklärung der Bundesregierung vor dem Nationalrat. Wien, am 13. März 1996“ (Wien: Bundespressdienst, 1996), 35.

případě ohrozit rakouské obyvatelstvo, a proto Rakouska bude důsledně vyžadovat jejich vysokou kulturu provozu.⁹⁹

3.6. Jaderná energie v programu politických stran

Žádná z politických stran by si nedovolila nezmínit svůj postoj k jaderné energii ve svém stranickém programu. Sociální demokraté ve svém programu z roku 1998 požadovali „(...) [o] odstoupení od atomové energie (...) usilovat i na mezinárodní úrovni.“¹⁰⁰

Zelení věnují v programu značný prostor strategii protiatomové ofenzívy na evropské úrovni. Odstoupení zemí od atomové energie a jejich přechod na ekologičtější alternativy by měla dle Zelených finančně podporovat právě EU, která by zároveň ukončila masivní podporu nukleárního výzkumu.¹⁰¹

FPÖ ve svém programu přímo jadernou energii nezmiňuje, ale v jeho rozvedené verzi „Handbuch freiheitlicher Politik“ argumentuje proti jádru v národním duchu. Jadernou energii kritizuje jako neperspektivní. Největší problém však dle FPÖ představuje „(...) závislost na zahraničních státních šéfech a možnost vydírání koncerny (...).“¹⁰² Rakousko je totiž nuceno importovat ropu, zemní plyn a elektřinu z atomových elektráren. Rozvoj základny obnovitelných zdrojů bude znamenat i rostoucí soběstačnost a nezávislost na zahraničí. Od svobodných odštěpená frakce BZÖ je také pro celoevropské odstoupení od atomového průmyslu.¹⁰³ Konečně lidovci odmítají užití jaderné energie z důvodu neodhadnutelných a nekontrolovatelných rizik, k „vývozu“ protiatomové politiky se však v programu přímo nehlásí.¹⁰⁴

⁹⁹ „Bundeskanzler Dr. Wolfgang Schüssel. Erklärung der Bundesregierung vor dem Nationalrat. Wien, am 9. Februar 2000“ (Wien: Bundespressdienst, 2000), 5.

¹⁰⁰ „Das SPÖ-Parteiprogramm“, SPÖ, <http://www.spoe.at/page.php?P=104126> (staženo 6.5. 2011).

¹⁰¹ „Grundsatzprogramm der Grünen“, Die Grünen, http://www.gruene.at/uploads/media/Gruenes_Grundsatzprogramm2001_01.pdf (staženo 31.3.2011).

¹⁰² „Handbuch freiheitlicher Politik“, Die FPÖ, http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/2009/Handbuch_FPOE_webok.pdf (staženo 6.5. 2011).

¹⁰³ „Programm des Bündnis Zukunft Österreich“, BZÖ, http://bzoe.at/assets/files/Programm_BZOE_WEB.pdf (staženo 2.4. 2011).

¹⁰⁴ „Grundsatzprogramm“, ÖVP, www.oevp.at/download/000298.pdf (staženo 2.4. 2011).

Konsensus politických stran na domácí úrovni se potvrdil povýšením bezjaderného statutu Rakouska na ústavní zákon v roce 1999.¹⁰⁵

Politické strany nejsou odtrženy od reality, jejich protijaderná politika je pouze odrazem názoru veřejnosti. Vypovídající je široký průzkum, který si nechala skupina badatelů provést pro publikaci *Memoria Austrae*.¹⁰⁶ Na otázku, co považují za typicky rakouské, označilo 57% Rakušanů, zdaleka největší podíl ze všech, krajinu a životní prostředí. Pod pojmem životní prostředí („Umwelt“) a příroda („Natur“) si respondenti představili čistou a udržovanou krajinu, ekologicky uvědomělé občany, vodní elektrárny a také život bez atomových reaktorů. Na otázku, jaký je hlavní úkol Rakušanů ve sjednocené Evropě, nejvíce respondentů (12%) odpovědělo, že primárně má Rakousko usilovat o ochranu životního prostředí. K tomu má mj. patřit vystupování proti jaderné energetice.¹⁰⁷ Lze hovořit o tom, že většina rakouské společnosti je protiatomově naladěná. Dle průzkumu z roku 2009 by ani v případě nedostatku plynu nebo ropy 75% Rakušanů nesouhlasilo se stavbou jaderné elektrárny.¹⁰⁸

Protiatomový postoj je bezpochyby identifikovatelný v posledních dvou až třech dekáдах, jen měnil podobu podle přítomnosti různých faktorů. Odpor vůči JE Temelín v jeho podobě není vysvětlitelný pouze odkazem na Zwentendorf, je více komplexní, skrývá v sobě více dimenzí, aspektů, které dynamizovaly otázku jaderné energie v rakouské společnosti, a jimi bych se v dalších částech mé práce zabýval. „*Pamětní místa vyžadují motivy a jednání společensky relevantních skupin, aby zůstala živoucí. Potřebují aktivní připomínání.*“¹⁰⁹ Bez podpory politických stran, politiků, médií a

¹⁰⁵ „BGBI I. 149/1999 Bundesverfassungsgesetz für ein atomfreies Österreich“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem, http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1999_149_1/1999_149_1.pdf, (staženo 6.5. 2011).

¹⁰⁶ Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, „Das kulturelle Gedächtnis Österreichs. Eine Einführung“, in *Memoria Austriae II. Bauten, Orte, Regionen*, ed. Emil Brix et al. (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2005).

¹⁰⁷ Strohmeier, Gerhard: „Umwelt“: Österreichische Mythen, Topoi und Erinnerungen. Die Gedächtnisorte „Zwentendorf“, „Hainburg“ und „das Waldsterben“, in *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten*. Ed. Ernst Brix et. Al. (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004), 357.

¹⁰⁸ 18% by bylo proti, zbytek nevěděl. Značný rozdíl panuje mezi pohlavími. Zatímco 25% mužů by svolilo ke stavbě jaderné elektrárny a 69% v žádném případě, u žen je pozitivně pro jadernou energii naladěno pouze 13% a plných 80% je proti. Z průměru se vymyká ještě skupina lidí ve věku 36-50 let, která z 84% proti je proti z pouhých 12% pro. SWS-Rundschau 48 Jg. Heft 4/2009. S. 513-518.

¹⁰⁹ Brix, „*Memoria Austriae II*, 384“.

veřejnosti, bez určitého zakotvení a bez pravidelného připomínání by žádné „pamětní místo“ nemohlo existovat.

4. Dimenze předsudků

Poslední společně sdílené zkušenosti zažili Češi a Rakušané za Habsburské monarchie. Již první světová válka postavila části národů proti sobě a to přímo i na frontě. Následný politický, hospodářský vývoj a mezinárodně-politické zakotvení se v mnoha směrech vyvíjely dosti rozdílně. Nejnovější historická zkušenost Čechů a Rakušanů je tak v mnohém odlišná.¹¹⁰ Odstranění ostatných drátů v roce 1989 otevřelo nové možnosti spolupráce všech dotčených zemí. Znovuoživení vztahů a obchodu mezi západní a východní Evropou vrátilo Rakousko z periferie Západu znovu do centra starého kontinentu.¹¹¹

Společné dějiny v habsburské monarchii, neutrální status Rakouska a jeho zprostředkovatelské zkušenosti z dob studené války nahrávaly tezí o jeho nové úloze v opět se vynořující střední Evropě. Očekávání, že by Rakousko mohlo hrát úlohu tahouna v dalším rozšíření EU, se ukázala jako nerealistická. Historické vazby a geografická blízkost působily mnohdy nikoli jako pozitivní, nýbrž jako negativní faktory.¹¹² Vedle vnitro- a zahraničněpolitických působily i důvody mentální, jak ukázala samotná debata o východním rozšíření Evropské unie, na které se podepsaly obavy před přílivem levné pracovní síly, starosti týkající se ekologického zatížení a rizik nebo národní stereotypy a hluboce uložené historické resentimenty.¹¹³

Rakousko i jeho okolní státy přikládaly vzájemným bezproblémovým vztahům velký význam. Jak se však při bližším pohledu ukáže, byly vztahy často ovlivňovány emocemi, kolektivními představami a předsudky, nedůvěrou nebo rozdílně

¹¹⁰ Ota Konrád, „Obraz toho druhého. České dějiny z rakouského pohledu a rakouské dějiny očima českého dějepisce“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss et al. (Ústí nad Labem : Kaiserová Kristina - Albis International, 2008), 253.

¹¹¹ Fritz Weber, „Die wirtschaftliche Entwicklung“, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manz, 1992), 35.

¹¹² Anton Pelinka, „Rakousko a rozšíření EU“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss et al. (Ústí nad Labem : Kaiserová Kristina - Albis International, 2008), 354.

¹¹³ Hilde Weiss a Robert Strodl, „Das Thema „EU-Osterweiterung“ in Österreich und seinen nord- und südöstlichen Grenzregionen. Zur Wirksamkeit kollektiver Identitäten“, *SWS-Rundschau* (43.Jg. Heft 2/2003), 233-255.

interpretovanou historií. Všechny zmíněné faktory určovaly kvalitu vzájemných vztahů a měly zpravidla značný konfliktní potenciál.¹¹⁴

Ačkoli nehrálo Rakousko, jak se očekávalo, politicky tak významnou roli při transformaci středoevropských států, na politické úrovni převládala významná podpora pro jejich integraci. Ta zdaleka nekorespondovala s míněním veřejnosti. „Právě v otázce tzv. východního rozšíření Evropské unie je v Rakousku – odhlédneme-li i od Haiderovy FPÖ – nápadná neshoda v jeho přijetí mezi rozhodujícími činiteli a obyvatelstvem.“¹¹⁵ Z průzkumu pro článek Strodla a Weisse¹¹⁶ ze SWS-Rundschau, který navíc porovnával rozdíly mezi vnitřními a příhraničními regiony, jednoznačně vyplynul strach obyvatel Rakouska, zejména těch žijících v blízkosti hranic, z posunutí vnějších hranic EU dále na východ. ÖVP, v rakouském politickém systému nejvíce proevropská strana, se snažila rozptýlit obavy obyvatelstva. Jenže mnohočetné aktivity a snahy vládního pověřence pro otázky rozšíření Erharda Buska (2000-2002) a diplomaticky a politicky velmi aktivní ministryně zahraničí Ferrero-Waldnerové byly koaličním partnerem FPÖ mnohokrát torpédovány,¹¹⁷ přičemž FPÖ dobře posloužilo rozdmýchávání nacionalismu.

Před rokem 1989 pohlíželo Rakousko na své „východní“ sousedy jako na homogenní blok, jehož zemím byl násilně vnucen politický a společenský režim.¹¹⁸ Proto si všechny bez rozdílu zasloužily sympatie a podporu v boji za svobodu. Rok 1989 byl začátkem procesu diferenciaci, co se týče kvality vztahů. Každá země má svůj žebříček popularity ve vztazích k sousedním zemím a k České republice si Rakušané dlouhodobě drží ambivalentní a rezervovaný postoj.

To potvrdil i průzkum Fessel-GfK.¹¹⁹ Otázka zněla: „S kterou sousední zemí pojí Rakousko největší spřízněnost?“ Pokud odhlédneme od Německa, které z více než dvou třetin, s výjimkou Burgenlandska a Vídně, uvedli obyvatelé všech spolkových zemí,

¹¹⁴ Poláčková, „Česká republika v rakouské zahraniční politice“, 32.

¹¹⁵ Michael Gehler, *Der lange Weg nach Europa. Österreich vom Ende der Monarchie bis zur EU. Darstellung* (Innsbruck: StudienVerlag, 2002), 481.

¹¹⁶ Weiss, „Das Thema „EU-Osterweiterung“, *SWS-Rundschau*, 233-255.

¹¹⁷ Gehler, „Der lange Weg nach Europa“, 481.

¹¹⁸ Poláčková, „Česká republika v rakouské zahraniční politice“, 40.

¹¹⁹ Fritz Plasser a Petr A. Ulraum, „Regionale Mentalitätendifferenzen in Österreich: Empirische Sondierungen, in *„Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Böhlau, 2003), 436.

překvapí možná velmi dobrý vztah Rakušanů k Maďarsku. Dokonce i ve Voralbersku bylo ve spřízněnosti Švýcarsko a Lichtenštejnsko předskočeno Maďarskem. S Českou ani se Slovenskou republikou se naopak Rakušané necítili výrazně spřízněni. Ani v příhraničních spolkových zemích Dolní a Horní Rakousko nedosahoval pocit blízkosti větších čísel. Čísla vypovídají o distancovaném vztahu¹²⁰ obou zemí k ČR i SR, kde by se mohl očekávat vzhledem k zeměpisné blízkosti i společným dějinám přesný opak. Roli mohlo sehrát desítky let trvající neprodyšné oddělení, neoblíbený československý komunistický režim i vědomí větší rozvinutosti a bohatství.

Tab. Spřízněnost Rakouska se sousedními zeměmi

S kterou uvedenou sousední zemí pojí Rakousko největší spřízněnost? (v %)	Německo	Maďarsko	Česko/Slov.	Švýc./Licht.	Itálie	Slovinsko
Rakousko	67	17	5	8	1	1
Burgenland	48	34	5	10	1	1
Vídeň	54	26	10	6	1	1
Voralbersko	66	16	0	15	1	--
Tyrolsko	68	10	2	15	6	1
Dolní Rakousko	70	14	6	7	0	1
Štýrsko	72	15	2	6	1	3
Korutany	72	8	1	8	2	5
Horní Rakousko	74	11	3	10	1	1
Solnohradsko	79	13	3	5	2	1

Zdroj: FESSEL-GfK, Povědomí Rakušanů (1993, 1994, 1998), kumulovaný výpočet¹²¹

K podobným číslům dospěly i průzkumy veřejného mínění publikované v SWS-Rundschau v roce 2000, které zjišťovaly postoje Rakušanů k východnímu rozšíření EU.¹²² Předmětem průzkumu byla vstřícnost Rakušanů ke vstupu jednotlivých sousedních zemí do EU. Otázky se soustředily na země v tomto pořadí: Polsko, Slovinsko, Slovensko, ČR, Maďarsko.

¹²⁰ Ibid., 436.

¹²¹ Ibid., 436

¹²² „Einstellungen der ÖsterreicherInnen zur EU-Osterweiterung“, *SWS-Rundschau Heft* (1/2001 41. roč.), 73-80.

Země, které byly cílem průzkumu, můžeme rozdělit do tří skupin podle intenzity přání jejich vstupu, tzn. i podle oblíbenosti a obav se zeměmi spjatými. K nejméně očekávaným zemím patřily se zhruba podobnými výsledky Polsko, ČR a SR. V případě ČR byl celkový výsledek mezi příznivci a odpůrci vstupu relativně vyrovnaný. Vysokoškoláci jako jediná skupina vyjádřila nadpoloviční podporu vstupu ČR do EU. Mezi skupinami, které naopak z větší části byli proti vstupu ČR, najdeme ženy, lidi nad 60 let, s výučním listem a se základním vzděláním. Mezi vyjmenovanými skupinami s negativním postojem ovšem dosáhli nadprůměrných hodnot i lidé, kteří byli k otázce rozšiřování lhostejní, nebo nevyjádřili názor. Velmi podobnými výsledky i s ohledem na jednotlivé sociální skupiny se vykázaly SR i Polsko. U Slovenska snad zapůsobila dlouhodobá existence společné Československé republiky a nedostatečné odlišení obou národů. Navíc vyjednávání o jaderné energii probíhala ještě za existence ČSFR. Jadernou energii zdědily oba nástupnické státy a Rakušané mají pojmy jako Bohunice, Mochovce, Dukovany nebo Temelín stejně intenzivně spojené s oběma zeměmi.

Těsný nadpoloviční souhlas vyjádřili respondenti se vstupem Slovinska. Ve všech skupinách vykazovala země zhruba o 10% pozitivnější, respektive méně negativní ohlas. Vůbec nejvstřícněji se Rakušané stavěli k Maďarsku. V žádné skupině nepřevážili odpůrci nad příznivci, naopak u mužů a lidí s vysokoškolským vzděláním dosahovala podpora více než dvoutřetinové většiny.

Ještě horší výsledek pro Čechy a jejich sympatie u Rakušanů byl zaznamenán v polovině roku 2002. Pokud respondenty seřadíme podle jejich stranických preferencí, pouze u příznivců Zelených neskončila ČR na hvozdu ve vstřícnosti k jejímu vstupu do ČR. Pouze 18% sympatizantů FPÖ a zhruba 40% SPÖ a ÖVP by uvítalo ČR v EU. Průměrně dopadla ČR hůře než Polsko nebo Slovensko.¹²³

Průzkumy dokázaly značnou míru nedůvěry Rakušanů k Čechům i Slovákům, zvláště v porovnání s jiným slovanským státem – Slovinskem, nebo Maďarskem, ke kterému vykazuje Rakousko největší vstřícnost. V případě ČR i SR se zjištěná nedůvěra spojila navíc s otázkou, která byla pro Rakušany velmi citlivá, s jadernou energií. Mezi specifické rakouské podmínky, které by přistupující země musely splnit, zařadilo 86%

¹²³ „Die Einstellung der Österreicher zur Erweiterung der Europäischen Union“, Österreichische Gesellschaft für Europapolitik http://cms.euro-info.net/received/_1360_Erweiterung.pdf (staženo 18.5.2011)

dotázaných odstavení všech elektráren sovětského typu,¹²⁴ což by fakticky znamenalo doslova všech jaderných elektráren. Ani postupná liberalizaci trhu a stanovení přechodných podmínek pro pracovní trh nebyly jako podmínky vstupu vnímány natolik závažně.

Do dimenze předsudků lze určitě zařadit i téma Benešových dekretů, které dlouhodobě otravuje česko-rakouské vztahy. Vůči Benešovým dekretům byla negativně vymezena celá rakouská veřejnost i její političtí zástupci, pouze FPÖ však vsadila na vyděračskou nótu. Ostatní strany chtěli (ne)vhodnost přítomnosti dekretů v českém právu při vstupu do EU řešit dialogem. Ministryně zahraničí v Schüsselově vládě odmítla vznášet oficiální požadavky na Českou republiku ohledně zrušení dekretů nebo odškodnění odsunutých a vyhnaných. Způsob smíření a vstřícného kroku chtěla ponechat české vládě. Jako Rakousko při odškodňování nuceně nasazených by Česká republika dle ministryně mohla přehodnotit svoji minulost a alespoň nějakým symbolickým gestem vykročit ke smíření.¹²⁵ Na jedné straně se rozdmýcháním debaty o dekretech jednalo o pokračování permanentního volebního boje svobodných, na druhou stranu vášnivost, s kterou se diskutovalo a ještě častěji uráželo, poukázalo na hloubku prožívání válečných a poválečných událostí v širokých vrstvách obou společností.¹²⁶ Vyprovokování nacionalistických nálad způsobil i urážlivý a pobuřující styl vyjadřování rakouských a českých politiků, kteří využili dějiny jako politickou zbraň.¹²⁷

Předsudky a historická kliše by se nestaly součástí sporu kolem JE Temelín, pokud by nebyly politicky ve správnou chvíli využity. Otevření debaty o historických křivdách nemělo oba národy smířit, ale naopak posloužit ke zvýšení nátlaku před vstupem ČR do EU a k mobilizaci veřejnosti. Obecně vyšší nedůvěru Rakušanů vůči Čechům a existenci nevyřešené společné historie spojily politické strany, v první řadě

¹²⁴ Ibid., 73-80.

¹²⁵ „Temelin-Diskussion "total verfehlt“, *Salzburger Nachrichten*, 29. března 2002, 2.

¹²⁶ Oliver Rathkolb, „Zur aktuellen Diskussion über die Beneš-Dekrete, Demokratiezentrum Wien, http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/rathkolb_benesdekrete.pdf

¹²⁷ Alena Mišková, „Konfliktverregelung und EU-Erweiterung: Langzeitfolgen der Beneš-Dekrete“, Demokratiezentrum Wien, <http://www.demokratiezentrum.org/veranstaltungen/archiv/dialogdiskussion-demokratie/benes-dekrete/referate/konfliktverregelung-und-eu-erweiterung.html>

FPÖ, s citlivým tématem jaderné energie a na konkrétním případu české jaderné elektrárny zneužily pro své krátkodobé politické cíle.

5. Stranickopolitická dimenze

5.1. *Ekologické hnutí a strana Zelených jako zdroj podnětů*

Liberalizace společnosti a uvolňování vazeb a závislosti na tradičních institucích (politická strana, stát či církev) otevřely prostor pro nové formy artikulování zájmů. Emancipační hnutí a aktivity angažovaných mladých lidí našly v 70. letech velmi široké uplatnění v tématu ekologie. Nová generace vystoupila proti „posvátnému“ diskursu neustálého ekonomického a společenského pokroku a hospodářského růstu a názoru lidské dominance nad přírodou.¹²⁸ Rozhodla se nejen vyjádřit nespokojenost s mnohdy tristním stavem životního prostředí ve svém okolí v důsledku průmyslové výroby a rozvoje individuální a nákladní dopravy, nýbrž spojila boj za snesitelnější prostředí k životu zároveň s pranýřováním politických a společenských dogmat. Své zájmy nemínila a ani neměla příležitost artikulovat prostřednictvím tradičních institucí jako politická strana, parlament, odbory, komory apod., ale protestem.

V době Kreiského modernizace a výstavby sociálního státu se pomalu utvářela alternativa ke stranickému a uzavřenému systému. Odpor se koncentroval proti zkostratělé oligarchii, hospodářským kartelům a primátu ekonomiky. Etablování občanských protestních skupin mimo tradiční formy politické organizace vneslo do systému prvek nejistoty a nestability.¹²⁹

Mobilizačnímu potenciálu těchto iniciativ napomohlo hnutí proti jaderné elektrárně v Zwentendorfu na konci 70. let. Společně s protesty proti vodní elektrárně v Hainburgu napomohly k socializaci ekologického hnutí, které prokázalo svoji schopnost mobilizovat masy napříč zemí. Kampaně těchto hnutí se přímo staly iniciačním impulsem vzniku Zelených.¹³⁰ V charakteru Strany Zelených a jejich příznivců je zakódován sklon k aktivismu, který se vysvětluje jako návrat k opravdovému demokratickému jednání. Nekonvenční a mediálně vděčné akce,

¹²⁸ Vít Hloušek a Lubomír Kopeček, *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě* (Praha: Grada, 2010), 84.

¹²⁹ Herbert Gottweis, „Neue soziale Bewegungen in Österreich“, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992), 310.

¹³⁰ Hloušek, „Politické strany“, 83.

protesty nebo happeningy zapadají mnohem lépe do ideální hrdinné představy ekologického aktivisty než zdouhavá práce poslaneckého experta. Přesto se státní správa, ministerstva i stranické aparáty staly cílem kariérních vzestupů právě sympatizantů a aktérů nových sociálních hnutí.¹³¹

Společné kandidatury v zemských volbách, společný postup proti Hainburgu nebo kandidatura zelené Fredy Meissner-Blauové na úřad prezidenta motivovaly všechny aktéry širokého ekologického hnutí k procesu organizačního sjednocování. Nově utvořená Zelená alternativa („Grüne Alternative“) nakonec úspěšně v roce 1986 překonala s 4,8% odevzdaných hlasů hranici pro vstup do Národní rady. Hlavním terčem kritiky se stal převládající kapitalistický diskurs, který veškeré hodnoty nahlíží z pohledu využitelnosti a zpeněžitelnosti a pomáhá devastovat životní prostředí a deformovat vztah člověka k práci a přírodě. Demokratizace rozhodování, internacionalizace agendy životního prostředí a akceptace nenásilného odporu měly být cestou k nápravě.

Ve vztahu k jaderné energii i dalším ekologickým tématům zapůsobily hnutí předcházející Zeleným i později strana samotná na ostatní politické strany jako nový zdroj podnětů („Impulsgeber“).¹³² Zelení byli nuceni na programové rovině čelit tlaku ostatních stran v krádeži témat („Themenraub“).¹³³ Tradiční strany přebíraly Zelenými nastolená témata a profilovaly se jako strany s větší kompetencí problémy řešit. To nutilo Zelené radikalizovat své požadavky, aby se vymezili vůči ostatním. Zelení musí fungovat v konkurenčním prostředí, ve kterém protijaderná politika není jejich doménou jako v jiných evropských zemích se zastoupením Zelených.

Přestože se dnes všechny rakouské politické strany definují jako protijaderné, každá z nich se k protijadernému postoji dopracovala jinak. „*Při hrubé klasifikaci bychom mohli u Zelených nalézt ideologicko-moralistické rysy, u SPÖ spíše strategické a u FPÖ populisticko-taktické.*“¹³⁴ Strana Zelených ze svého ideologického postoje, odstavení jaderných elektráren, nikdy neustoupí, popřela by sama sebe a svoje základy. Kritika technokratického a pragmatického postoje je její živnou půdou. Proto i

¹³¹ Gottweis, „Neue soziale Bewegungen in Österreich“, 323.

¹³² Magor, „Ziele, Strategien, Aktionsformen“, 16.

¹³³ Dachs, „Grünalternative Parteien“, 274.

¹³⁴ Johann F. Mayer, „Die österreichische Kernenergiepolitik gegenüber der Tschechischen Republik. Grundlagen, Motive und Dynamik einer Eskalation“ (doktorská disertace, Universität Wien, 2002), 112.

požadavky společných evropských bezpečnostních standardů není cílem, nýbrž prostředkem jak dosáhnout uzavření co největšího počtu jaderných elektráren.

SPÖ ke svému strategickému přístupu dospěla velkým obratem v druhé polovině 80. let pod vedením Franze Vranitkého. V boji o voliče s novou levicovou stranou, Zelenými, zaujala jí velmi blízké vymezení, které si velmi rychle přijala za své. Protijaderné vystupování FPÖ potažmo BZÖ je spíše taktické. Spojením tématu s národním akcentem a nastolování nereálných požadavků bez dlouhodobé angažovanosti za účelem mobilizace voličů naplňuje strana svůj populistický záměr. Nejpragmatičtější a bez jasného vymezení vystupuje ÖVP, která jako nejvíce proevropská má malý zájem na internacionalizaci tématu jaderné energie. Své aktivity nanejvýš zaměřuje na zajištění bezpečnosti elektráren. Z taktických důvodů vystupuje rétoricky proti jaderné energii obecně, reálné kroky podniká spíše ad hoc, teprve v reakci na ostatní strany.

Občané dokážou rozlišit mezi motivy a konkrétními kroky jednotlivých stran v oblasti jaderné energie. V průzkumu veřejného mínění přiznalo 48% dotázaných nejkonzistentnější politiku právě straně Zelených. I v otázce JE Temelín a zabránění jeho spuštění zastupovali Rakousko Zelení dle 32% občanů nejlépe. Následovali svobodní (21%), ÖVP (18%) a SPÖ (16%).¹³⁵ Velkým stranám, sociální demokracii a lidovcům, byla přiznána nejmenší důvěryhodnost. Pro lidovce nikdy nepředstavovala jaderná energie profilační téma, navíc nechtěli jako vládní proevropská strana brzdit proces rozšiřování EU a podřizovat jej národním zájmům. SPÖ zase nelze odlišit od Zelených, jejich protijaderná politika je velmi podobná. Na druhém místě, i když daleko za Zelenými skončili svobodní, kteří protijaderný boj zabalili do národní rétoriky.

5.2. Postavení svobodných v rakouském politickém systému

Předchůdce dnešní Svobodné strany Rakouska (Freiheitliche Partei Österreichs) Svaz nezávislých (Verband der Unabhängigen) vstoupil na scénu v parlamentních volbách v roce 1949 a navázal na tradici tzv. třetího velkoněmeckého tábora¹³⁶,

¹³⁵ „Grüne Glaubwürdigkeit bei Temelín, SPÖ als Schlusslicht“, *Der Standard*, 26. listopadu 2001, 7.

¹³⁶ Kurt Richard Luther, „Die Freiheitliche Partei Österreichs in in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992), 247.

v předválečné době reprezentovaného vícero stranami. V období velké koalice disponovala strana omezeným, přesto k setrvání v parlamentu dostatečným počtem volebních hlasů. Minimální přitažlivost pro spolupráci s ostatními stranami ji přisuzovala nulový koaliční potenciál. Teprve vnější faktor jako postupné vyčerpání se velké koalice a vnitřní faktor, zejména postupný odklon od velkoněmectví a vůbec nacionálněsocialistické minulosti, vyvedly ghettoizovanou stranu („Ghettopartei“)¹³⁷ z izolace a zatraktivnily případnou spolupráci s nimi. To se potvrdilo krátce v letech 1970-71, kdy FPÖ tolerovala menšinovou vládu socialistů a především v období „malé koalice“ 1983-86, kdy se stala se socialisty přímo součástí vládnoucí koalice. Účast na vládě byla vyvrcholením snah liberálního křídla vést stranu po vzoru německé FDP.

Stranický sjezd v roce 1986 a zvolení korutanského hejtmána Jörga Haidera předsedou FPÖ předznamenal ústup z liberálních pozic a posun k populistické a pravicové rétorice s využitím moderních komunikačních prostředků. Pro svobodné se stala běžnou jejich „ideologická promiskuita“¹³⁸, program napnutý od liberálních přes konzervativní až po nacionalistické teze. Programový slepenec byl spojen v osobě charismatického předsedy Haidera a protestním charakterem strany.¹³⁹ Strana se prezentovala jako protestní hnutí (důraz na hnutí měl demonstrovat spojení s lidem oproti zkorumpovaným stranám a byrokracií) proti establishmentu zosobněným stranickým státem a duálním rozdělením moci.¹⁴⁰

Strana ke své popularizaci a mimoparlamentní mobilizaci využila zejména tématu imigrace. Svou kritiku z nacionálních pozic zaměřila na samotný fakt Rakouska jako přistěhovalecké země, na kriminalitu cizinců a jejich nedostatečnou integraci, na ochranu většinové rakouské kultury a na kritiku islámu.

Svým nacionálním, sociálně demagogickým a populistickým diskursem těžila z přílivu voličů, kteří objektivně či subjektivně byli ohroženi liberálními reformami velké koalice před vstupem do EU a globalizačními trendy. Tím jak upadal dělnický stav a míra jeho organizovanosti a vznikaly ve stále větší míře atypické formy

¹³⁷ Ibid., s. 248.

¹³⁸ Alois Niedstätter, *Geschichte Österreichs* (Stuttgart: Kohlhammer, 2007), 257.

¹³⁹ Luther, „Die Freiheitliche Partei“, 259.

¹⁴⁰ Sieglinde Rosenberger, „Politické strany – dynamika, proměna, eroze“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss (Ústí nad Labem: Kaiserová Kristina - Albis International, 2008), 373.

zaměstnání a rozšiřovaly se řady prekariátu, dařilo se FPÖ pronikat do elektorátu socialistů. Líbivěji než SPÖ formulovala obavy a frustrace těch, kteří v otevřeném a konkurenčním prostředí ztráceli půdu pod nohama. Strukturální změny na venkově postihla ve stejné míře i elektorát lidovců.¹⁴¹

Voličský potenciál mají svobodní mezi těmi, kteří na modernizaci prodělali („Modernisierungsverlierer“), materiálně znejistělými, autoritativně založenými a systémem a staranami zklamanými materialisty.¹⁴² Politický profil průměrného voliče FPÖ by se dal shrnout do několika bodů. Znechucenost politikou a politickými stranami, silný etnocentrismus a strach z cizinců, nejistota na pracovním trhu, pocity odcizení od politických elit i systému vůbec a autoritářské tendence.¹⁴³

5.3. Lidová iniciativa: instituce přímé demokracie?

Pro přiblížení stranickopolitické dimenze je nezbytné mluvit o mechanismu přímé demokracie, jež našla své zakotvení v ústavě Rakouské republiky proto, aby vyvažovala případnou aroganci či odtržení profesionálních politiků od skutečných „požadavků lidu“. Instrument lidové iniciativy nabízí občanům možnost prosadit z vlastního popudu projednávání jejich návrhu zákona nebo podnětu (ve formě podnětu může být iniciativa od roku 1989) v Národní radě. Přímý vliv občanů na zákonodárství, jako např. v sousedním Švýcarsku, ústava nepředpokládá. Národní rada není totiž vůbec povinna přijmout zákon ve znění dané lidové iniciativy, je povinna se jí pouze zabývat.

Aby lidová iniciativa byla úspěšně zaregistrována a mohlo dojít k jejímu celorakouskému provedení, musí splnit určitá kritéria. Ještě do roku 1999 bylo možné podnitit iniciativu i z řad zastupitelů. Vyslovit se muselo buď 8 poslanců z Národní rady, nebo 4 zemští radové ve třech zemských sněmech (minimálně tedy 12 radů). Dnes platí pouze možnost prohlášení podpory řadových občanů. Počet prohlášení musí dosáhnout minimálně jednoho promile počtu obyvatelstva, přičemž se vychází z posledního sčítání lidu, tzn. sehnat něco málo přes 8 tisíc podpisů. Pokud občané splní všechny formální podmínky včetně minimálního počtu podpisů, může být zahájena

¹⁴¹ Ibid., 375.

¹⁴² Brigitte Bailer-Galanda a Wolfgang Nugebauer, *Haider und die Freiheitlichen in Österreich* (Berlin: Elefant Press, 1997), 119.

¹⁴³ Ibid., 120.

skutečná iniciativa na spolkové, potažmo zemské úrovni. V ní musí iniciátoři během jednoho týdne oslovit alespoň 100 tisíc lidí (do roku 1982 200 tisíc), aby se požadavkem zabývali poslanci.¹⁴⁴

Na první pohled představuje lidová iniciativa vítanou příležitost pro často přehlížené společenské skupiny zformovat se kolem určitého tématu a zviditelnit se před spoluobčany a získat je pro svoji věc. A politické strany, které se nemusí v Národní radě dohodnout na postupu ve věci iniciativy, dostanou signál o mezeře na politickém trhu, kterou mohou zaplnit v nadcházejících volbách. To by byl ideální případ. Za pravdu je však nutné dát kritikům institutu přímé demokracie. Velmi tvrdého odsouzení se iniciativě dostalo např. od publicisty Gerfrieda Sperla, do roku 2007 šéfredaktora deníku Der Standard: *„V Rakousku je vývoj populismus úzce spojen s budováním přímé demokracie. (...) Lidová iniciativa neslouží FPÖ ve srovnání s dřívějšími občanskými hnutími ze 70. let jako korektura moci za pomoci elementů přímé demokracie. Pro FPÖ jsou lidové iniciativy a referenda prostředkem k demonstraci vlastní síly a nástrojem k mocenskému růstu.*¹⁴⁵

Iniciativa je nejen nejčastěji využívaným instrumentem přímé demokracie, ale její stále častější využití v posledních 20 letech hraničilo již s „inflací“. Zatímco v 60. letech proběhly jenom 3, v 70. letech pouze 1, v 80. a 90. letech již po deseti a v novém miléniu již také 10 iniciativ.¹⁴⁶ Přitom úspěšnost iniciativ, pokud ji měříme nikoli projednáním v parlamentu, ale skutečnou zákonodárnou aktivitou poslanců, byla téměř nulová. Za úspěšné můžeme označit první tři v 60. letech, které se zabývaly liberalizací rozhlasu, zavedením kratšího pracovního týdne a zrušením 13. školního roku. Iniciativa „Na prvním místě Rakousko“ („Österreich zuerst“) z roku 1993 na popud FPÖ sice nebyla implementována v předložené podobě, ale podnítila diskusi vedoucí ke zpřísnění přistěhovaleckého zákona.

¹⁴⁴ „Bundesgesetz vom 10. Juli 1963 über Volksbegehren auf Grund der Bundesverfassung (Volksbegehrengesetz)“, Bundesministerium für Inneres, http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1963_197_0/1963_197_0.pdf (staženo 15.5. 2011).

¹⁴⁵ Sperl, „Die umgefärbte Republik“, 26.

¹⁴⁶ „Alle Volksbegehren der zweiten Republik“, Bundesministerium für Inneres http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/Alle_Volksbegehren.aspx (staženo 15.5. 2011).

Dalším důvodem podkopávajícím důvěryhodnost iniciativy jako instrumentu přímé demokracie je její organizování na popud politických stran. Buď přímo poslanci Národní rady (do roku 1999) nebo aktivitou vyvinutou členy politických stran. Výstižně popsala častý účel přímé demokracie Bernhoferová: „Často nejde politickým stranám o to, umožnit lidem samostatně rozhodovat, nýbrž s lidmi manipulovat a získat v konkurenčním boji náskok před ostatními.“¹⁴⁷ Náskokem je myšleno udávání tempa a směru při diskusi nad horkými celospolečenskými tématy a problémy.

5.4. FPÖ a Veto proti Temelínu

FPÖ se vyslovuje pro co největší prostor přímé demokracii a pro vybudování plebiscitárního práva spolurozhodování ve všech spolkových i zemských zákonodárných orgánech.¹⁴⁸ Do budoucna by si strana přála podřídit zavazujícím lidovým iniciativám i aktivity správy jako vládní programy, rozdělování velkých veřejných zakázek nebo investiční plány a to na komunální, zemské i národní úrovni.¹⁴⁹ Nakolik si FPÖ skutečně cení spolurozhodování svých spoluobčanů, ukáží na příkladu iniciativy Veto proti Temelínu v lednu 2002.

Podepsáním dohody v Melku v listopadu 2000 mezi rakouským kancléřem Schüsselem a českým premiérem Zemanem se měla vytvořit příležitost ke konstruktivnímu uzavření energetické kapitoly v přístupových jednání a k uklidnění emocí mezi oběma státy. Vládní FPÖ odmítla dohodu jako nedostatečnou záruku před jaderným ohrožením, jako „zastírací manévry“ a „diplomatické mámení“.¹⁵⁰ Navíc byla FPÖ pokořena kancléřem tím, že při jednání s ČR stranu obešel, nekonzultoval s ní dohodu a sebral tak FPÖ její důležité téma. Svobodní sáhli k osvědčenému kroku,¹⁵¹ s nímž vyhrožovali již během roku 2001 - k lidové iniciativě. V říjnu přišel na ministerstvo vnitra podnět a mezi 14. a 21. lednem proběhla vlastní iniciativa. Jako

¹⁴⁷ Bernhofer, „Anspruch und Wirklichkeit von direkter Demokratie in Österreich“, 72.

¹⁴⁸ Handbuch freiheitlicher Politik, FPÖ, http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/2009/Handbuch_FPOE_webok.pdf. (staženo 10.března 2011).

¹⁴⁹ Ibid., (staženo 10.března 2011).

¹⁵⁰ „Volksbegehren Veto gegen Temelin“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/vb_xx_periode/temelin/Einleitung.aspx. (staženo 3.4.2011).

¹⁵¹ FPÖ se před rokem 2000 podílela na 7 iniciativách.

zplnomocněnci se pod prohlášení iniciativy podepsali šéfové tří zemských organizací: Hilmar Kabas za Vídeň, Ernest Windholz za Dolní Rakousko a Hans Achatz za Horní Rakousko. Jejich původ měl zdůraznit význam tématu pro danou oblast, ale jinak byli samozřejmě viditelněji neboli mediálněji s iniciativou spojeni vicekancléřka Riess- Passerová, ministr Grasser a korutanský hejtman Haider. Iniciativa měla následující znění:

„Spolkovým ústavním zákonem je zaručeno následující: Orgány ústavní moci budou zmocněny dokončit přístup Česka k Evropské unii, jakmile Česká republika předloží mezinárodně závazné prohlášení, že natrvalo odstaví JE Temelín, a odstavení skutečně proběhne.“¹⁵²

K vlastní otázce iniciativy byl přiložen ještě vysvětlující text. V něm se autoři odvolávali na množství nehod v Temelínu a riziko jeho plného spuštění a melkský proces jako zastírací manévr českých a rakouských vyjednávačů. Nátlak prostřednictvím vetování vstupu České republiky do Evropské unie byl nahlížen jako legitimní způsob prosazování národních zájmů. Na závěr bylo zdůrazněno, že iniciativa není namířena proti českému obyvatelstvu, které je stejným způsobem ohroženo jako rakouské, nýbrž proti „státně-průmyslovému atomovému komplexu“.¹⁵³

Veřejně proti Vetu vystoupili různé prominentní osobnosti.¹⁵⁴ Pod hlavičkou platformy Hlasy pro Evropu – Veto, ne díky (Stimmen für Europa – Veto, nein danke) se spojily osoby jako populární herec Harald Krasnitzer, tehdejší šéf koncernu Meyr-Melnhof Michael Gröller a zejména rakouští hospodářští magnáti.

Výsledek iniciativy byl určitě mírou účasti úspěšný. K podpisu iniciativy se dostavilo 914 973 občanů, což představovalo 15,53% oprávněných voličů, a v historii iniciativ zaznamenalo Veto třetí největší účast. Podrobnější výsledky ukázaly vzrůstající zájem občanů směrem od západu na východ. Ve Vorlabergu nebo Tyrolsku se dostavilo k volebním urnám 6,69%, respektive 8,67% obyvatelstva. Naopak Horní Rakousko, země sousedící s Jihočeským krajem a v čele s velmi angažovaným protiatomovým

¹⁵² „Volksbegehren Veto gegen Temelin“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/vb_xx_periode/temelin/Einleitung.aspx. (staženo 3.4.2011).

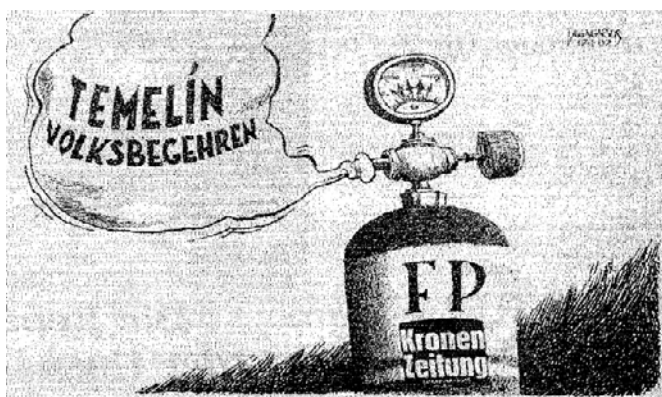
¹⁵³ Ibid., (staženo 11.3.2011).

¹⁵⁴ „Breite Front gegen Veto zum EU-Beitritt: Wir unterschreiben Volksbegehren nicht“, *Wirtschaftsblatt*, 11.ledna 2002, A3.

hejtmanem Josefem Pühringem, zaznamenalo účast 23,5%, největší ze všech spolkových zemí.¹⁵⁵

Společnost SORA¹⁵⁶ zjišťovala i politickou příslušnost občanů hlasujících pro Veto. Ze všech voličů, kteří přišli v posledních parlamentních volbách v roce 1999 k urnám, se podařilo FPÖ mobilizovat 36% svých posledních voličů. Z těch, co naposledy volilo SPÖ, přišlo podepsat Veto 13%, od ÖVP 11% a od Zelených 15% voličů. Z celkového počtu lidí hlasujících v lednovém týdnu, činilo 49% příznivců FPÖ, 22% socialistů, 15% lidovců a 5% Zelených.¹⁵⁷ Všechny parlamentní politické strany kromě FPÖ odmítly podpořit iniciativu, poněvadž se nechtěly vmanévrovat do hry, jejímiž nebyli tvůrci, a doporučili svým straníkům i voličům neparticipování na Vetu. Přesto se podařilo FPÖ (popřípadě „Krone“, jak uvidíme v poslední kapitole) přesvědčit téměř půl milionu nevoličů vlastní strany k účasti na iniciativě.

Obr. 2¹⁵⁸

V parlamentu skončilo projednávání iniciativy volbami v roce 2003 a nově ustanoveným parlamentem. Iniciativy totiž nejsou přenositelné do dalšího legislativního období. Výstižná pro celou iniciativu ze strany FPÖ byla kritika zástupce SPÖ ve

¹⁵⁵ „Volksbegehren Veto gegen Temelin – Endgültiges Ergebnis“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/vb_xx_periode/temelin/Ergebnis.aspx. (staženo 3.4.2011).

¹⁵⁶ Institut for Social Research and Consulting, založen 1996, jeden z největších soukromých sociálněvědních institutů v Rakousku.

¹⁵⁷ „Wählerstromanalyse Nationalratswahl 1999 - Anti-Temelin-Volksbegehren 2002“, Institut for Social Research and Consulting, <http://www.sora.at/themen/wahlverhalten/wahlanalysen/anti-temelin-volksbegehren02.html>. (staženo 3.4.2011).

¹⁵⁸ Veenebos, „Temelin Volksbegehren“, *Standard*, 17.ledna 2002, 36.

výboru Sima na nezájem a nečinnost politiků za FPÖ: „*Lidová iniciativa, kterou podepsalo mnoho lidí, aby na poslední chvíli podnikli něco proti Temelínu, byla svobodnými okamžitě zasunuta do šuplíku.*“¹⁵⁹

Upřímné snaze FPÖ zastavit z jejich pohledu pochybný projekt za každou cenu nevěřili ani samotní Rakušané. Za skutečnými úmysly iniciátorů spatřovalo 54% dotázaných obsazení populárního tématu, 51% boj o voliče, 35% zabránění rozšíření EU a pouze 30% označilo jako jednu z možností i zablokování provozu JE Temelín. Přestože FPÖ vydávala iniciativu za červeno-bílo-červenou („rot-weiss-rot“), tedy celorakouskou, nadstranickou a průřezovou záležitostí, občané z velké části prohlédli zastírací manévr. V průzkumu označilo 65% respondentů za skutečného iniciátora FPÖ, 25% věřilo, že se jedná o nestrannou iniciativu a 23% za iniciací veta vidělo „Krone“.¹⁶⁰

Svobodní iniciací Veta nechali opět vzpomenout na svoji protestní opoziční roli před vstupem do vládní koalice po volbách 1999 a pokusili se zastavit pokles preferencí mobilizací voličů a tlakem na koaličního partnera. Diskutabilním bylo obcházení parlamentu a vlády, jejichž byli svobodní součástí a nabízely jim mnohem vhodnější prostor k vyjednávání a prosazování vlastních návrhů než institut přímé demokracie. V neposlední řadě se nabízela i otázka, nakolik bylo Veto v konečném důsledku pouze zástupným problémem pro dlouhodobou kritiku Evropské unie, jejího fungování a nadcházejícího rozšíření. Evropskou dimenzi analyzuji v následující kapitole.

¹⁵⁹ Stenographisches Protokoll 98. Sitzung des Nationalrates der Republik Österreich XXI. Gesetzgebungsperiode Donnerstag, 21. März 2002, Parlament, http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXI/NRSITZ/NRSITZ_00098/fname_114551.pdf

(staženo

18.5.2011)

¹⁶⁰ Duernsteiner, „Direkte Demokratie und Medienberichterstattung“, 132-133.

6. Mezinárodní dimenze

6.1. Rakousko, Evropská unie a střední Evropa

Rakousko se vstupem do Evropské unie v roce 1995 své zvláštní pozice v rámci Evropy úplně nezbavilo. Přestože členem privilegovaných, svým opožděným vstupem muselo přijmout pravidla společenství, jež byla vyjednaná ještě bez jeho plnohodnotné účasti, a muselo fakticky nastoupit do rozjetého vlaku, kde se všichni znají a ovládají pravidla komunikace a prosazování vlastních zájmů. Rakousko se ocitlo ve společenství bez přirozených spojenců a partnerů, bez zájmových skupin jako Benelux, Skandinávie nebo středomořské státy.

Rok 2000 byl zlomovým okamžikem v rakouské politice. Sankce a diplomatická izolace Rakouska, které trvaly necelý rok, odhalily již zmíněnou slabinu Rakouska – neexistenci mocenského zázemí v unii. Vytvoření historicky první vládní koalice lidovců a svobodných vnímaly země EU jako překročení Rubikonu. Negativním stanoviskem k přítomnosti pravicově populistické FPÖ na vládě chtěly evropské státy vyjádřit odhodlanost proti šíření a toleranci extrémistických názorů. K unijním státům se přidala ČR, která se obávala ohrožení svých zájmů přítomností nacionalistických svobodných ve vládě. *„Tento bolestný proces vedl Ballhausplatz k ofenzivě v oblasti rozšiřování EU a hledání spojence. To se odrazilo v nabídkách strategického partnerství středo- a východoevropským státům, v čemž se velmi angažovala ministryně zahraničí Benita Ferrero-Waldnerová.“*¹⁶¹

Rozvoji hlubší spolupráci stálo v cestě několik překážek. Potencionální strategií partnerů se stali členy NATO nebo o členství usilovali. Z toho důvodu se bezpečnostní koncepce v mnohém lišily a ve vztahu k atlantickému spojeneckému svazku nemohlo Rakousko nabídnout žádné zprostředkovací služby.¹⁶² Zpochybnitelný byl i zájem rakouských sousedů o navázání zvláštních vztahů s Rakouskem v předvečer vstupu do EU, zvláště pokud vezmeme v potaz již existující spolupráci v rámci Visegradu. A nakonec i Rakousko samo přispělo svou „zelenou ideologickou zaslepeností“ k neúspěchu středoevropské iniciativy. *„Právě s ohledem na neustávající zatěžování*

¹⁶¹ Gehler, „Der lange Weg nach Europa“, 480.

¹⁶² Gehler, „Rakousko jako člen Evropské unie 1995-2005“, 334.

rakousko-českých vztahů (stejně jako rakousko-slovenských) ohledně JE Temelín je stále více pochybné, že by Vídeň mohla hrát roli obhájce Prahy při prosazování jejích zájmů v přístupových jednání. “¹⁶³

I přes proevropskou ofenzívu vládních lidovců vypukl na začátku milénia spor o bezpečnostní standardy jaderné energie a vůbec její efektivnost a etičnost. Jaderný spor probíhal velmi emocionálně mezi vrcholovými politiky i veřejností na obou stranách státní hranice mezi Rakouskem a ČR.

6.2. Počátky rakouského protijaderného aktivismu a jeho kritika

Poprvé a úspěšně vyzkoušeli Rakušané své možnosti v případě bavorského Wackersdorfu, kdy přes 420 tis. občanů vzneslo písemně námitku proti výstavbě zařízení na znovuzpracování již použitého jaderného paliva.¹⁶⁴ Na celkovém počtu námitek se Rakušané podíleli z poloviny. Poprvé se aktivizovali i oficiální místa rakouské politiky, mezi nimi zemští hejtmani nebo tehdejší ministryně životního prostředí Flemming. K 10. výročí (1999) byla v Salcburku iniciována stavba památníku, která by připomínala podíl Rakušanů na zastavení „Wackersdorfu“. Dnes má památník čestné místo v centru města.¹⁶⁵

Revolučním rozpadem sovětského panství ve střední Evropě, pádem železné opony a otevřením hranic se otevřely rakouské diplomacii nové příležitosti v uplatňování protijaderné strategie ve svém bezprostředním okolí. Prvním ostrým testem nově vyhlášeného Vranitzkého konceptu se stalo Československo. Na základě expertízy rakouské komise k JE Bohunice a jejím dvou blokům první generace VVER začalo Rakousko intervenovat za její urychlené uzavření kvůli jejímu stáří, nedostatečným bezpečnostním zárukám a možnosti nekontrolovatelné nehody. Československá strana se bránila poukazováním na vyvolanou protiatomovou hysterii v režii rakouských médií. Ve hře byla i nabídka náhradních dodávek elektřiny v případě jejího uzavření.¹⁶⁶ V letech 1991 a 1992 se konaly masivní protestní kampaně, k nimž

¹⁶³ Gehler, „Der lange Weg nach Europa“, 480.

¹⁶⁴ „Die offizielle Atompolitik der Republik Österreich“, Anti Atom International <http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aa/atompolitik/atompolitik.html> (staženo 9.5. 2011)

¹⁶⁵ „Wackersdorfdenkmal“, Plattform gegen Atomgefahr Salzburg, <http://www.plage.cc/cms/themen/Wackersdorfdenkmal.php> (staženo 18.5.2011)

¹⁶⁶ „Prag will an seinen Atomkraftwerken festhalten“, *Süddeutsche Zeitung*, 11.března 1991, 22.

přispěl i bulvární deník „Krone“, s kterým úzce spolupracovaly ekologické organizace Global 2000 a Greenpeace.

U výroby jaderné energie neexistuje mezinárodní konsens. Neexistují mezinárodní protijaderné normy a není všeobecně sdíleno ani společné globální přesvědčení o nebezpečnosti jaderného štěpení. Mezinárodní organizace existují pouze pro zajištění bezpečnostních standardů, které se navíc mohou stát od státu lišit, ale jinak leží jaderná energie plně v kompetenci suverénních států. Faktická nemožnost úspěchu a bezvýchodnost rakouské protijaderné mise predestinovaly radikalizaci, demagogii a populismus. Rakousko se navíc nemuselo vyrovnávat s energetickou lobby ani nést finanční náklady svých případně realizovaných požadavků (odhlédneme-li od kapitálu „uloženém“ v Zwentendorfu a finančních a materiálních nabídek pro státy jako kompenzace za rezignaci na jadernou energii).

Velmi kriticky se k rakouskému aktivismu již v jeho počátcích vyjádřily zahraniční deníky jako *Süddeutsche Zeitung* nebo *Neue Zürcher Zeitung*. NZZ označil rakouské kroky jako „(...) *tendenci ke vnucování představy ekologického dobra a vměšování do vnitřních záležitostí sousedního státu.*“

NZZ se podívoval i nad sebevyzdvihnutím Rakouska do role zvěstovale nové lepší Evropy, což nevyhnutelně sebou přineslo i zklamání nad nepochopením a odmítáním těch, kteří jsou cílem „misie“. Rakouské protinukleární angažmá v bezprostředním sousedství prý odráželo pocit vyvolení, který byl živen vědomím toho, že rakouské zřeknutí se jaderné energie prokázalo neocenitelné služby lidstvu.¹⁶⁷ Podle NZZ by si postkomunistická a „jinými starostmi sužovaná ČSFR“¹⁶⁸ zasloužila pro své strukturální problémy a dlouholeté násilné odtržení od vývoje ve zbytku Evropy spíše pochopení. Hrubé vměšování by se brzy mohlo prokázat jako kontraproduktivní.¹⁶⁹

6.3. Rakousko-slovenské jaderné spory

JE Bohunice se stala ještě před rozřízením EU tématem vyjednávání. Za Rakousko se postavila i EU a vyhodnotila oba bloky jako velmi nebezpečné a současně

¹⁶⁷ „Kampagne Österreichs gegen Prags KKW-Pläne“, *Neue Zürcher Zeitung*, 22. června 1990, 2.

¹⁶⁸ „Prag will an seinen Atomkraftwerken festhalten“, *Süddeutsche Zeitung*, 11. března 1991, 22.

¹⁶⁹ „Kampagne Österreichs gegen Prags KKW-Pläne“, *Neue Zürcher Zeitung*, 22. června 1990, 2.

nemodernizovatelné. Slovensku se podařilo vyjednat pouze krátké prodloužení životnosti. Premiér Mikuláš Dzurinda se zavázal ukončit provoz obou bohunických bloků nejpozději v letech 2006 a 2008.¹⁷⁰

O další slovenskou elektrárnu v Mochovcích a její dostavbu se vedl taktéž dlouhý diplomatický boj mezi oběma zeměmi. Stavba započatá v roce 1984 byla na začátku 90. let z důvodu nedostatku financí zastavena. Finanční pomoc očekávala slovenská vláda od Evropské investiční banky a Evropské banky rozvoje. Během roku 1993 se v Rakousku aktivizovali opoziční Zelení, spolkové země, nevládní organizace i média. Společně s vládou, která se ocitla pod silným tlakem, lobbovali v Evropském Parlamentu za neudělení úvěru. EP nakonec rozhodnutí o poskytnutí úvěru stále odsouval, což Slovensko vyřešilo obejitím evropských institucí a financováním z jiných zdrojů.¹⁷¹ Rakousko tedy zabránilo vlastnímu podílu na dostavbě Mochovců, poněvadž do EBRD vložilo vlastní kapitál, ale prodloužilo tím životnost Bohunic, které v případě financování Evropskou bankou měly být podmíněčně odstaveny.

6.4. Spor o JE Temelín

Další nedostavěnou elektrárnou byl český Temelín. Proces dostavby a její nedefinitivnost zlepšoval podmínky pro lobbying, přesvědčování i nátlak. První velký střet příznivců a odpůrců se konal v letech 1993 až 1994 během rozhodování amerického Kongresu o úvěru pro firmu Westinghouse. Za neposkytnutí úvěru zde lobbovala rakouská delegace s bývalým ministrem zahraničí Jankowitschem, zástupci Horního Rakouska a Strany Zelených, vídeňský starosta Zilk nebo česká organizace Hnutí Duha.¹⁷²

Rakousko poté vyzvalo ČR, aby provedlo hodnocení dopadu na životní prostředí s připomínkami veřejnosti. Výzva byla odmítnuta, přestože zákon z roku 1992 nakazoval Přezkoušení dopadů na životní prostředí jako součást stavebního povolení, čímž se umožňovala občanům účast na procesu schvalování. Ačkoli vládní rozhodnutí z roku 1993 radikálně změnilo původní projekt, vláda i ČEZ se stále odvolávaly na

¹⁷⁰ „Dzurinda: „Umstrittenes AKW Bohunice wird wie vereinbart geschlossen“, *Die Presse*, 29. září 2001, 7.

¹⁷¹ „Jetzt ist es endgültig: Skoda baut Mochovce“, *Die Presse*, 30. září 1995, 9.

¹⁷² Císař, „Transnacionální politické sítě“, 133.

stavební povolení z roku 1986, kdy zákon ještě neplatil.¹⁷³ Neochota české strany přistoupit na „Přezkoušení“ radikalizovala a mobilizovala rakouskou stranu. „Přezkoušení“ bylo přijato teprve nátlakem Rakouska v melkském procesu.

Kontroverze kolem JE Temelín na pár let utichly. Po pádu Klausovy vlády a s blížícím se datem, kdy měla být elektrárna zavezena palivem, se odpůrci začali zase aktivizovat.

V roce 1999 přijala rakouská vláda tzv. Akční plán („Aktionsplan), v němž bezjaderná střední Evropa získala v zahraničněpolitické agendě Rakouska na prestiži.¹⁷⁴ Bezpečnost vlastních obyvatel byla prohlášena za nejvyšší prioritu, a proto mělo Rakousko právo vyžadovat vysoký standard bezpečnosti blízkých atomových elektráren. S ohledem na rozšiřování EU a předsednictví Rakouska v roce 1999 se rakouská vláda rozhodla, že nemodernizovatelné jaderné elektrárny, mezi nimi sovětské reaktory první generace v Ignalině, Kozloduji a Bohunicích, musí být co nejdříve odstaveny. Ostatní přistupující státy s jadernými elektrárnami budou vyzvány, zvýšit jejich bezpečnost, aby dosáhla úrovně běžné v EU.

V roce 1999 souhlasila Zemanova vláda s definitivním dokončením elektrárny a zavezením palivem. Zavezení prvního bloku se uskutečnilo v červenci 2000, v říjnu začal jeho provoz a v prosinci byl připojen k síti. O dva roky později byl připojen k síti i druhý blok. Oba bloky se však stále nacházely ve zkušebním provozu, jejich konečná kolaudace a komerční provoz byl datován teprve rokem 2006.

Nově vstoupil na scénu tlak odpůrců elektrárny přes evropské instituce. Již během rozhodování vlády o dostavbě se objevil v Evropském Parlamentu návrh rezoluce s argumenty proti dostavbě z dílny rakouských sociálních demokratů a lidovců.¹⁷⁵ Rezoluce byla přijata a vyzývala Českou republiku k posouzení dopadu elektrárny na životní prostředí a poskytnutí informací mezinárodní veřejnosti. Evropskou kartu nejvíce rozehrávali rakouští Zelení a spolková země Horní Rakousko v čele s lidoveckým hejtmanem Pühningem.

¹⁷³ Znoj, „Jaderná elektrárna Temelín“, 147.

¹⁷⁴ „Die offizielle Atompolitik der Republik Österreich“, Anti Atom International, <http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/atompolitik/atompolitik.html> (staženo 7.5. 2011).

¹⁷⁵ „Rezoluce Evropského parlamentu k Temelínu“, Radio Praha Český rozhlas 7, <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/rezoluce-evropskeho-parlamentu-k-temelinu> (staženo 20.5. 2011).

Plánovaný vstup České republiky do EU a uzavírání jednotlivých kapitol, včetně kapitoly energetika a životní prostředí, nabídlo Rakousku silnou kartu pro nátlak na nespouštění Temelína. Což Rakousko v malé míře využilo a pozdrželo přípravu pozičních dokumentů pro jednání v oblasti energetiky. Instrukce EU platily jako potencionální zdroj příležitostí k zastavení jaderných projektů ve střední a východní Evropě. K tomu však bylo nutné přesvědčit Evropskou Komisi o využití rozšiřovacího procesu k tlaku na jednotlivé státy v jejich suverénní oblasti, tedy energetické politiky. Evropská Komise i komisař Günter Verheugen však mnohokrát zopakovaly nekompetentnost EU v oblasti jaderné energetiky. Verheugen prohlásil, že rakouská vláda a její tehdejší ministr zahraničí Wolfgang Schüssel se měly v otázce JE Temelín ozvat již v roce 1997, kdy na listinu nebezpečných elektráren byly zařazeny slovenské Bohunice, bulharský Kosloduj a litevská Ignalina. O naplnění bezpečnostních standardů Evropská unie také nemůže rozhodovat, poněvadž žádnými společně deklarovanými nedisponuje.¹⁷⁶

V roce 2000 tlak Rakouska narůstal. Na září byly ohlášeny ze strany Horního Rakouska první blokády hranic. Demonstrací na hranicích, které z velké části organizovala Hornorakouská platforma proti jadernému nebezpečí, se účastnilo pravidelně tisíce lidí. Demonstrující obratně využívali média pro svoje zviditelnění a také mnozí politici jim vyjadřovali svoji solidaritu. Například předseda Zelených Alexander Van der Bellen označil blokády za legitimní „Aufschrei der Betroffenen.“¹⁷⁷

Od července 2000 proběhla čtrnáct jednání na mnoha úrovních mezi oběma zeměmi a připravila tak půdu pro setkání kancléře Schüssella a premiéra Zemana v rakouském Melku v prosinci 2000 za přítomnosti komisaře Verheugena. Uzavření dohody z Melku¹⁷⁸ otevřelo cestu pro tzv. melkský proces, ve kterém se česká strana zavázala bezprostředně informovat rakouskou stranu o všech událostech a poruchách v prostoru elektrárny, provést celkové posouzení dopadu na životní prostředí s možností

¹⁷⁶Wolfgang Böhm, „Verheugen: Wien soll Streit um Beneš-Dekrete und Temelín ohne EU lösen“, *Die Presse* 29.listopadu 2000, 9.

¹⁷⁷ Christoph Thanei, „Widerstand gegen Aus für zwei Reaktoren“, *Die Presse*, 21.října 2001, 6.

¹⁷⁸ „Protokoll der Verhandlungen zwischen den Regierungen der Tschechischen Republik und der Republik Österreich, geführt von Ministerpräsident Zeman und Bundeskanzler Schüssel im Beisein von EU-Kommissar“, Umweltbundesamt, http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/kernenergie/temelin/Melk/melk_prot_de.pdf (staženo 6.5.2011).

účasti rakouských a německých občanů a odstranit všechny bezpečnostní nedostatky, povolit Rakousku zbudovat v blízkosti elektrárny vlastní měřicí stanici a uvést elektrárnu do komerčního provozu teprve po ukončení melkského procesu. Navíc byla zřízena expertní komise ze zástupců ČR, Německa, Rakouska a Evropské Komise, která měla dohlížet na bezpečnostní prověrky. Rakouská strana přislíbila dodržovat i vymáhat pravidla volného pohybu osob a zboží mezi oběma zeměmi a uzavřít energetickou kapitolu, jakmile budou splněny závazky České republiky. Melkský proces byl ukončen Bruselskou dohodou¹⁷⁹ pod patronací EU v listopadu 2001. Přijetím Závěrů melkského procesu a následných opatření byla politická jednání přenesena na expertní úroveň.

Oba státy se též domluvily na včlenění smlouvy do přístupových smluv. Prosincový summit EU v Leakenu znamenal tvrdou ránu pro rakouskou protiatomovou politiku. Pro odpor Velké Británie proti jakékoli regulaci jaderné energetiky nebyly dohody z Melku a Bruselu zaneseny do přístupových smluv.¹⁸⁰ V případě porušení smlouvy nedisponovala žádná ze stran právními možnostmi domáhat se smluvních závazků.

Ukončením melkského procesu kontroverze kolem JE Temelín na rakouské politické scéně neskončily. Vládní lidovci v čele s kancléřem upřednostňovali realistickou a konstruktivní politiku, jejich pozice však byla oslabována napadáním opozičních sociálních demokratů a zelených, koaličními svobodnými, ekologickými a občanskými sdruženími, mnohými médii i reprezentanty z vlastních řad – hejtmany spolkových zemí Dolní a Horní Rakousko.

Zejména svobodní se nechtěli smířit, že kancléř na vlastní pěst a bez jejich účasti vyjednal kompromisní dohody s ČR a vzal jim tak jejich protestní téma. Svobodní nemínili slevit z jejich populistického požadavku nulové varianty, tedy odstavení elektrárny před vstupem ČR do EU. Během roku 2001 připravili svobodní lidovou iniciativu Veto proti Temelínu, která proběhla v lednu 2002 a opět přiosvětila vztahy

¹⁷⁹ „Schlussdokument der Verhandlungen vom 29. November 2001 zwischen den Regierungen der Tschechischen Republik und der Republik Österreich, geführt von Premierminister Zeman und Bundeskanzler Schüssel unter der Beteiligung des Mitglieds der Kommission Verheugen zu den „Schlussfolgerungen des Melker Prozesses und das follow up“, Umweltbundesamt, <http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/kernenergie/temelin/Roadmap/Brassel/bruessel.pdf> (staženo 6.5. 2011)

¹⁸⁰ Znoj, „Jaderná elektrárna Temelín“, 151.

mezi zeměmi. Na obranu FPÖ je nutné dodat, že využití veta vůči přistupující zemi bylo již dříve verbalizované. Bývalý lidovecký ministr životního prostředí Martin Bartenstein navrhoval blokovat vstup Slovenska tak dlouho, dokud nebude JE Bohunice odstavena.¹⁸¹ A Hornorakouský zemský sněm koncem 90. let přijal vícero návrhů, které požadovali zahájení vstupních rozhovorů až po odstavení JE Temelín.¹⁸²

Veto proti Temelínu zaznamenalo úspěch, co se účasti týče, ale při projednávání nebylo dosaženo žádného hmatatelného výsledku. Velmi zdařile se podařilo šéfredaktoru Die Presse Unterbergerovi komentovat pokusy, ať už verbální nebo dokonané, vetovat vstup ČR kvůli konkrétní jaderné elektrárně: „*Malý národ může také občas zkusit prosadit své stanovisko pomocí hrozbou veta. Úspěchu však může být dosaženo pouze, pokud přesvědčí ostatní, že se jedná o životně důležité zájmy a nikoli o populismus místních politiků.*“¹⁸³

Populismus nebyl pouze záležitostí politiků na spolkové úrovni. Na problému JE Temelín se úspěšně přižívali i regionální političtí aktéři, kteří dokázali využít svého specifického postavení ve spolkově strukturovaném státu.

7.

¹⁸¹ „Österreich wird EU-Beitritt der Slowakei blockieren“, *Salzburger Nachrichten*, 13.října 1999, 19.

¹⁸² Sonja Margret Schinagl, „Der österreichisch-tschechische Diskurs über die friedliche Nutzung der Kernenergie in der Tschechischen Republik“ (diplomová práce, Universität Salzburg, 2004) <http://www.plage.cc/files/dateien/DIPLOMARBEIT.pdf> (staženo 18.5.2011), 51.

¹⁸³ Andreas Unterberger, „Die-Temelin-Pannen“, *Die Presse*, 24.listopadu 2001, 2.

7. Federální dimenze

7.1. Spolkové země Dolní a Horní Rakousko a postavení zemských hejtmanů

Právně sice nezískaly spolkové země do vínku příliš velkou nezávislost a v praxi spíše docházelo ke stále silnější centralizaci, stále však přetrvávala silná zemská identifikace a vliv místních politiků. Vertikální dělba státní moci a tomu odpovídající dělba stranické struktury umožnily zemím vlastní samosprávu, volby i možnost růstu vlastní politické elity, která může zároveň hrát velkou roli na celostátní stranické nebo státní úrovni. Vymezení si pole působnosti mezi centrem a regionem záviselo nejen na právním zakotvení federalismu, ale též na zaběhnuté politické kultuře, schopnostech vyjednávání („bargaining capacity“)¹⁸⁴ a politické obratnosti zemských politiků, zejména zemských hejtmanů.

Tradičně silnými spolkovými zeměmi jsou Dolní a Horní Rakousko, kterým dominují místní organizace ÖVP. Dolnorakouská zemská organizace lidovců bývá označována jako „srdce strany“ (Herzstück der Gesamtpartei“),¹⁸⁵ což je dáno vysokým stupněm organizovanosti, jež dosahuje 40%.¹⁸⁶ Lidovci jsou obecně více profederalističtí a vlastenečtí (ve smyslu Heimat – region, místo původu) a proto i více odbojní vůči centru.

Klíčové postavení zemského hejtmana jako předsedy zemské vlády a zastupitele zemské vlády i spolkové země navenek, tradiční paternalistická politická kultura a ztotožnění hejtmanů se zemí umožňují silnou identifikaci obyvatel se svou zemí.¹⁸⁷ O významu hejtmana vypovídá jejich neobvyklá setrvačnost ve funkci. Hejtmani Dolního a Horního Rakouska, Erwin Pröll a Josef Pühringer, se ve svých funkcích drží

¹⁸⁴ Kurt Richard Luther, „Bund-Länder Beziehungen: Formal- und Realverfassung“, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992), 824.

¹⁸⁵ Herbert Dachs, „Politische Parteien in Österreichs Bundesländern – zwischen regionalen Kalkülen und bundespolitischen Loyalitäten“, in *Der Bund und die Länder : über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat* (Wien : Böhlau, 2003), 95.

¹⁸⁶ *Ibid.*, 130.

¹⁸⁷ Joseph Marko, „Die Verfassungssysteme der Bundesländer“, in: *Der Bund und die Länder : über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003), 735.

nepřetržitě od roku 1992, respektive 1995 dodnes. Disponují nejen mocenskou základnou a podporou ve vlastních zemích, ale i ve vlastní politické straně – ÖVP, čímž jejich vliv dosahuje i vládní úrovně. Personální kontinuita je vyjádřením i kontinuity stranické a fenoménu hegemonie jedné strany po dlouhá desetiletí.

I přes hegemonii jednotlivých stran v daných zemích, v Horním a Dolním Rakousku ÖVP, se snažily strany vždy dosáhnout co nejširšího souhlasu, pojem a role opozice tím ztrácela rapidně na významu. Např. v Horním Rakousku funguje od roku 2003 tzv. Pracovní dohoda („Arbeitsübereinkommen“) mezi ÖVP a Zelenými, dokumentu označovaném jako historicky první černo-zelená koalice v Rakousku. Přesto se široké dohody mezi všemi stranami dosáhlo téměř vždy.

V Dolním Rakousku se hejtmanu Pröllovi dařilo udržovat a budovat svoji mocenskou základnu velmi dobře. V roce 2008 navázal na 5 let starý úspěch a získal ve volbách absolutní většinu. V zemské vládě jsou zastoupeni ještě dva sociální demokraté a jeden za svobodné.

Jak významná je pozice tradičně silné strany a hejtmanů, kteří na sebe strhávají veškerou pozornost a personalizují vnímání zemské politiky, ukazují rozdíly mezi volebním chováním v zemských a parlamentních volbách. V Dolním Rakousku byla v parlamentních volbách jinak na zemské úrovni dominantní ÖVP předstižena konkurenčními sociálními demokraty a v Horním Rakousku těsně uhájila své vítězství. Ani v jednom případě nepřekročila ÖVP hranici 40%.¹⁸⁸

7.2. Angažovanost Dolního a Horního Rakouska v odporu proti JE Temelín

Hejtmani obou zemí velmi aktivně vystupovali proti dostavbě JE Temelín. Zvláště odpor země Horního Rakouska byl prováděn se značným nasazením a radikalitou. Na blokáдах hranic se podíleli i místní školy.¹⁸⁹ Svého vlivu se snažili využít co nejvíce, i za hranicemi svých zemí a vůbec Rakouska. Odpor obou příhraničních zemí proti JE

¹⁸⁸ „Nationalratswahl 2006 - Wahltag, Stichtag, endgültiges Gesamtergebnis“, Bundesministerium für Inneres, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/nationalrat/2006/End_Gesamt.aspx (staženo 6.5. 2011)

¹⁸⁹ Hubert Feichtlbauer, *Josef Pühringer. Augenmass und Leidenschaft* (Linz: TraunerVerlag, 2002), 95.

Temelín sahál hlouběji do 90. let. Erwin Pröll se podílel osobně na lobbování v americkém Kongresu během schvalování úvěru pro firmu Westinghouse.¹⁹⁰

V březnu 1999 po opětovném schválení dostavby českou vládou lobbovala v Bruselu hornorakouská delegace v čele s hejtmanem Pühringerem. Vedoucímu operační skupiny „Přístupová jednání“ Nikolausi Van der Pasovi předali katalog požadavků, ve kterém jednotně vystoupili proti JE Temelín a Benešovým dekretům v případě přistoupení ČR. Cesta měla mj. za cíl ukázat, že významné části oficiálního Rakouska jsou připraveny bránit vstupu kandidátské zemi v případě zprovoznění jaderných elektráren sovětského typu.¹⁹¹ V červenci téhož roku přijal hornorakouský zemský sněm rezoluci, ve které vyzval vládu hlasovat proti vstupu ČR do EU, pokud nebudou splněny dva základní předpoklady – uzavření JE Temelín a zrušení Benešových dekretů.¹⁹²

Nespokojenost vyjádřil Pühringer již s dohodou z Melku. Doba pro přezkoušení dopadů na životní prostředí byla prý velmi krátká a navíc text ujednání neobsahoval závazek odstavit elektrárnu, pokud přezkoušení objeví závažné nedostatky. Důvody pro ukončení hraničních blokad nebyly dle Pühringera odstraněny.¹⁹³ Během jednání v Bruselu o uzavření tzv. melkského procesu pobýval Pühringer v Bruselu a lobbował proti JE Temelín. Uzavření elektrárny bylo pro něho stále prioritou bez ohledu na výsledky jednání mezi Schüsselem a Zemanem.¹⁹⁴ Odmítl však hrozit ČR vetováním vstupu za účelem nespouštění elektrárny.¹⁹⁵

¹⁹⁰ „Österreichs Lobby-Wettlauf um das AKW Temelin“, *Die Presse*, 6.října 1993, 8.

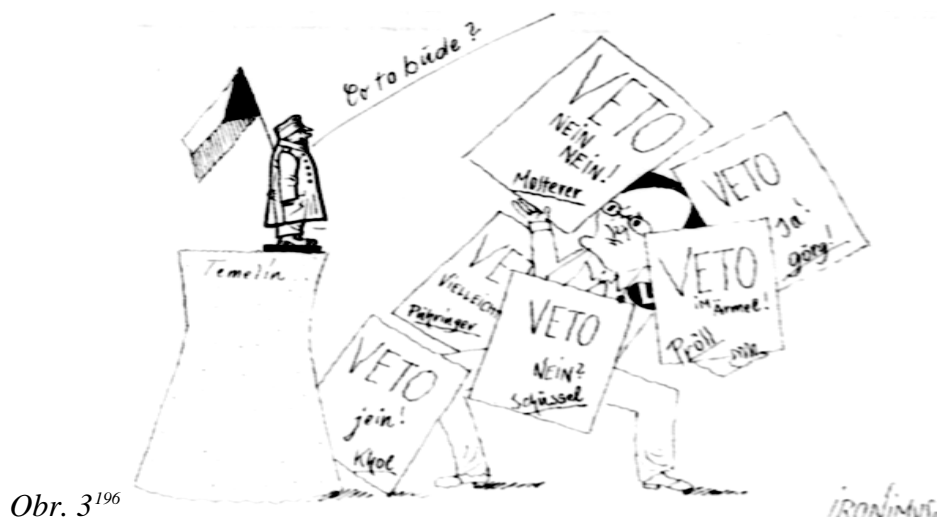
¹⁹¹ „Bedingungen Pühringers: Aus für AKW Temelin und Beneš-Dekrete“, *Die Presse*, 3.července 1999, 8.

¹⁹² *Ibid.*, 8.

¹⁹³ „Wieder Anti-Temelín-Demonstration an der Grenze“, *Die Presse*, 15.prosince 2000, 8.

¹⁹⁴ Wolfgang Böhm, „Zerreisprobe: FPÖ erhöht Druck“, *Die Presse*, 29.listopadu 2001, 6.

¹⁹⁵ „Spannung um Temelin“, *Salzburger Nachrichten*, 29.listopadu 2001, 2.

Obr. 3¹⁹⁶

Aktivně vystupovali nejen volení zástupci obou spolkových zemí, nýbrž i samotní občané. Kancléři Schüsselovi byl předán zástupci obcí Dolního a Horního Rakouska a místních ekologických aktivistů katalog s požadavky vůči JE Temelín a výzvou vést konsistentní jednání s ČR, aby občané věděli, zda vláda podporuje postoje vlastních občanů.¹⁹⁷

Vztah obou hejtmanů (a vůbec celé rakouské politické reprezentace) k Vetu proti Temelínu byl ambivalentní, což vtipně znázornila karikatura kancléře Schüssela, který je nucen žonglovat s protichůdnými výroky svých kolegů. Oficiálně Pühringer s Pröllem nikdy nepodpořili podpis lidové iniciativy, ale pohrávali si s myšlenkou blokování vstupu a během přístupových jednání vyzývali vládu k neuzavírání energetické kapitoly, dokud nebudou splněny rakouské bezpečnostní požadavky, což se neoficiálně rovnalo vyhlášenému vetu.

Výsledek Veta vysvětlil Pühringer jako jednoznačnou výzvu občanů vládě zabránit spuštění elektrárny všemi prostředky.¹⁹⁸ Dolnorakouský hejtman Pröll, který již v roce 1995 v souvislosti s kontroverzemi okolo dostavby JE Mochovce doporučil vtáhnout více do hry budoucí vstup Slovenska do EU,¹⁹⁹ k Vetu proti Temelínu prohlásil, že má „kartu veta v rukávu, ale ta nesmí být předčasně vyhozena.“²⁰⁰

¹⁹⁶ Ironimus, „Was wird das?“, *Die Presse*, 21. listopadu 2001, 2.

¹⁹⁷ 31.10.2000 „Atomgegner fordern Klarheit von Schüssel“, *Der Standard*, 31.října 2000, 6.

¹⁹⁸ „915.220 gegen Temelín“, *Die Presse*, 22.ledna 2002, 1.

¹⁹⁹ „Kampf um Mochovce verschärft sich“, *Die Presse*, 17.února 1995, 12.

²⁰⁰ „Spannung um Temelin“, *Salzburger Nachrichten*, 29.listopadu 2001, 2.

„Linecký lidovecký populismus, který chtěl s Temelínem získat politické body na úkor třetího“,²⁰¹ aniž by Horní Rakousko neslo odpovědnost za jednání na mezistátní i evropské úrovni, se pouštěl i do mnoha obskurních pokusů.²⁰² Jedním z nich bylo i najmutí kontroverzního amerického právníka Fagana, který hrozil žalobou firmě Westinghouse, pokud nevydá veškerý materiál o povolení, stavbě, modernizaci a poruchách na JE Temelín. Pro potvrzení svého postoje i pro hledání co nejučinnějšího odporu si zemská vláda nechávala zpracovávat různé expertízy. Německý vědec Hirsch hrozil ve své zprávě, že možnost úniku radioaktivity v JE Temelín je vysoká asi jako ve 100 jaderných elektrárnách dohromady.²⁰³ U linecké Keplerovy univerzity si pro změnu nechala vláda zadat vypracování všech možných mezinárodně-právních kroků proti JE Temelín.²⁰⁴

Zvláštní kapitolou v hornorakouských aktivitách bylo jmenování Radko Pavlovce²⁰⁵ „hornorakouským protiatomovým pověřencem“ („Anti-Atom-Beauftragter des Landes Oberösterreich“). Od roku 1997 sponzorovalo Horní Rakousko provoz kanceláře v Praze a vlastních dvoujazyčných webových stránek²⁰⁶ za účelem informovat veřejnost o jaderné energii a zejména JE Temelín. Ačkoli již Pavlovec nepracuje jako „pověřenec“, je stále neunávným protiatomovým a protitemelínským bojovníkem. Horní Rakousko vyvíjelo tlak na spolkovou vládu i prostřednictvím velkého množství rezolucí odsouhlasených, většinou jednomyslně, na zemském sněmu a odeslaných spolkové vládě.²⁰⁷ V rezolucích vybízel sněm vládu držet se co nejvyšších požadavků na bezpečnost, což v logice rakouských stran znamenalo dosáhnout uzavření JE Temelín, poněvadž nevěřily, že by elektrárna sovětské výroby mohla náročné standardy naplnit.

²⁰¹ Andreas Unterberger, „Die Temelin-Pannen“, *Die Presse*, 24. listopadu 2001, 2.

²⁰² „US-Anwalt: Mit Zuckerbrot und Peitsche gegen Temelin“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 21. března 2001, 13.

²⁰³ „Unfallgefahr in Temelin überdurchschnittlich hoch“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 27. března 2001, 14.

²⁰⁴ „Oberösterreich lässt bei Temelin nicht locker“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 16. prosince 2000, 1.

²⁰⁵ Nar. 1962. Syn politického vězně Radko Pavlovce. 1978 emigrovala rodina do Rakouska. Studium fyziky.

²⁰⁶ „AKW Temelin JE Temelín“ www.temelin.com (staženo 6.5. 2011).

²⁰⁷ „Weicher Atomkurs Österreichs im Widerspruch zu Verfassungsrecht?“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 18. listopadu 1999, 3.

Jak ukázala procentuální účast na Vetu v jednotlivých spolkových zemích, byly příhraniční spolkové země sousedící s ČR mnohem více zainteresovány na odstavení JE Temelín. Osobní angažovanost zemských hejtmanů v boji proti JE Temelín mohla být vyjádřením nejen jejich příslušnosti k danému společenství, ale také výhodným populistickým tahem, který umožnil vymezení se na dvou frontách - vůči spolkové vládě i potenciálnímu nebezpečí za hranicemi. Vyhraněnost postoje navíc nevyžadovala vysoké politické náklady. Lobbing zemských politiků za hranicemi Rakouska, tlak na vládu vedenou vlastní stranou, podpora blokád a v neposlední řadě medializace kroků podniknutých proti JE Temelín vnesla do celého sporu více nejistoty a nepřehlednosti.

8. Mediální dimenze

8.1. Denní tisk

Mediální krajina Rakouska se vyznačuje několika zvláštnostmi ve srovnání s jinými srovnatelnými evropskými státy. Charakteristické pro rakouský mediální systém je mimořádná koncentrace trhu s tiskem. Rakousko je zemí s největší koncentrací tisku v Evropě.²⁰⁸ S velkým odstupem vede deník Die-Kronen-Zeitung s více než 40% podílem při asi 2,6 mil. prodaných výtiscích. Jako důležitý faktor trhu s tiskovinami zmizely naopak stranické noviny, které už často neslouží ani jako vnitřní komunikační kanál. Komunikace stranického vedení se stranickou základnou a širší veřejností probíhá nepřímou, politickým zpravodajstvím komerčních deníků. Politické strany se musely přizpůsobit vývoji a naučit se ovládat zákony marketingu a PR, přicházet nebo dokonce podbízet se s tématy a osobnostmi, jež osloví široké masy a vůbec umět vycházet s žurnalisty, redakcemi i jejich majiteli.

Obecně, nejen v Rakousku, se v posledních několika dekadách proměnila role médií při zprostředkování politické nabídky. Integrace a mobilizace politických příznivců již neprobíhá v rámci masově strukturovaných stran, velkých homogenních společenských skupin a politických subkultur. Ty jsou v dnešní postmoderní době velmi rozvolněné a neuspořádané. Dominantním komunikačním kanálem jsou bezpochyby masová média, jejichž prostřednictvím musí politické strany nabídnout atraktivní osobnosti a spíše než obsahově hutnou, tak rétoricky i symbolicky přitažlivou politiku.²⁰⁹ Mediální krajina se hluboce podepsala i na intenzitě sporu ohledně JE Temelín. „Privilegované“ postavení při podněcování česko-rakouského konfliktu zaujal deník „Krone“.

²⁰⁸ Fritz Plasser, „Massenmedien“, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992), 419.

²⁰⁹ *Ibid.*, 428.

8.2. „Krone“ a pravicový populismus

Pro moderní populismus představuje mediální inscenace nejvyšší hodnotu. A masová média, která těží ze zkratkovitosti a emocionality, fungují jako vhodné pódium pro populistické strany a mediálně velmi zdatné politiky. V popularitě Haidera, který byl velmi zdatným mediálním politikem, i jeho strany FPÖ sehrál deník „Krone“ nepochybně velkou roli. FPÖ funguje jako mediální strana, která protestní nálady, rozhořčení, obavy a frustrace ve společnosti formuje pro svůj užitek, maximalizaci volebních hlasů.

Již před vstupem Haidera do vysoké politiky podporoval deník pravicově populistické trendy a od začátku jeho předsednictví stál v linii politiky svobodných. To dokazuje i ideová spřízněnost. Čtenáři si totiž vybírají deník dle své politické orientace a deník přizpůsobuje svůj obsah vkusu čtenářů. Porovnáme-li čtenáře jednotlivých rakouských deníků a jejich politické orientace (strach z přistěhovalců, znechucení politikou, politické odcizení), odlišují se čtenáři „Krone“ a *Tägliche Post* ve vyšší míře politické frustrace od čtenářů jiných deníků,²¹⁰ čímž se podobají voličům a příznivcům svobodných, kteří se od voličů jiných stran též odlišují vyšší mírou politické frustrace.

8.3. Deníky a nevládní organizace

Závislost na médiích vykazují nejen populisté, ale i nevládní organizace, a to často ještě v mnohem větší míře. *„Médiím vzhledem k široké demokratické participaci občanů přináší velký význam. Fungují jako „hlásná trouba“ a „agitátor“ a určují v konečném důsledku, co bude společenským tématem a tím i míru zapojení veřejnosti. Kdo se chce úspěšně podílet na institutech přímé demokracie, musí umět vycházet s médii.“*²¹¹

Zatímco populistické strany díky svému zastoupení v parlamentu jsou samy médii vyhledávány, nevládní organizace se musí snažit o vyvolání zájmu. Vztah však není pouze jednostranný. Zatímco média dodají nevládním organizacím legitimitu a pozornost veřejnosti, opačně zase proudí informace a příběhy plné akcí, dramát, konfliktů, aniž by média musela nutně nasadit vlastní zpravodaje a techniku. To je

²¹⁰ FESSELplusGfK, Life Style 1992 – Politische Orientierung, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs* (1997), 479.

²¹¹ Duernsteiner, „Direkte Demokratie und Medienberichterstattung“, 141.

metoda, kterou ve schopnosti mobilizovat a rozšiřovat pole působnosti profesionálně zvládla organizace Greenpeace, od níž se mohly všechny další inspirovat.

Na příkladu JE Mochovce, kolem níž se v letech 1993-95 rozpoutaly protesty blížící se intenzitě protestů proti Temelínu, ukázal Walter Magor úspěšnou spolupráci rakouské pobočky nevládní organizace Global 2000 a „Krone“.²¹² Na protiatomovou sérii („Anti-Atom-Serie“), z níž „Krone“ udělalo od podzimu 1993 pravidelnou rubriku, byly nuceny reagovat i další deníky. Výsledkem bylo, že se nakonec do protestů proti slovenské elektrárně zapojili statisíce občanů svým podpisem pod peticemi a tisíce z nich aktivně účastí na demonstracích a happeninzích. Stranou nezůstala ani Národní rada a Evropský parlament a v neposlední řadě i vláda, která nabídla Slovensku odškodnění 500 mil. šilinků v případě neuvedení elektrárny do provozu.

8.4. „Krone“ a žurnalistická kampaň proti JE Temelín

Kampaň „Krone“ v případě JE Temelín byla unikátní. „Krone“ vystoupilo zároveň jako masové médium a odpůrce atomové energie. Žurnalistika v podání „Krone“ nabyla podoby kampaně neboli publicistického konfliktu, který není vnesen zvenčí do médií, ale vznikají jako iniciativa médií.²¹³

Mezi důvody, které vedly „Krone“ k vedení kampaně patřily bezpochyby zvýšení komerčního zisku a společenského vlivu vyjádřeného slovy, že „*proti „Krone“ nelze vládnout.*“²¹⁴ Pominout nelze ani protijaderný diskurs, ve kterém byli žurnalisté vychováni, tedy určitá míra autocenzury.

Cílenost referování o JE Temelín prokázala na základě analýzy jednotlivých čísel „Krone“ v době před, během a po lidové iniciativě Sabine Naderer ve své práci. Došla k závěru, že v prosinci 2001 dramaticky vzrostl počet článků informujících o JE Temelín, největší intenzitu zaznamenala v týdnu před a po Vetu proti Temelínu, aby třetí týden po iniciativě jaderné téma ze stránek „Krone“ téměř vymizelo.²¹⁵

²¹² Walter Magor, „Ziele, Strategien, Aktionsformen und Wirkungen von NGO sim Kampf gegen die Kernenergie. Eine Analyse der Auseinandersetzung am Beispiel Mochovce“ (diplomová práce, Universität Wien, 1998).

²¹³ Ibid., 125

²¹⁴ Thomas Chorherr, *Eine kurze Geschichte der 2. Republik: Ereignisse, Persönlichkeiten, Jahreszahlen* (Wien : Ueberreuter, 2005), 85.

²¹⁵ Sabine Naderer, „Kampagnenjournalismus : am Beispiel: Berichterstattung der Neuen Kronen Zeitung im Zuge des Anti-Temelin-Volksbegehrens“ (diplomová práce, Universität Salzburg, 2002), 88.

Zhuštění článků o JE Temelín do velmi krátkého období souvisí s dalším rysem referování „Krone“, s apelativností. „*Apelativní titulky článků o Temelínu v „Krone“ měly v první řadě sloužit k podnícení čtenářů podepsat lidovou iniciativu Veto proti Temelínu.*“²¹⁶ V 65,9% veškerých článků o Temelínu bylo zmíněno nebezpečí, které Rakousku z elektrárny plyne. A z tohoto množství bylo 42,6% článků přímo spojeno s doporučením podepsat iniciativu. „*Tím odporuje „Krone“ všem žurnalistickým nárokům na objektivní zpravodajství a vyváženost předkládaných informací. Kampaň proti Temelínu byla jednoznačně založena na manipulaci.*“²¹⁷

„Krone“ se ale podařilo představit iniciativu jako nadstranickou angažovanost, podat ji svým čtenářům jako všelidovou věc nesouvisející přímo s FPÖ ani s jejím marketingem. Ve vztahu k politickým stranám a hodnocení jejich přístupu k JE Temelín se „Krone“ sama charakterizovala jako nadstranické médium, poněvadž se mělo jednat o celospolečenskou záležitost, v níž rakouské politické strany vystoupí jednotně a kdy podpisem iniciativy nepodpoří jednu politickou stranu - FPÖ, ale vyjádří rakouský pohled na svět. FPÖ nebyla během kampaně viditelně protežována, ale obecně bylo o ní referováno pozitivněji, poněvadž žádná z politických stran kromě FPÖ nepodpořila účast na lidové iniciativě.²¹⁸

Náladu ve společnosti mohou dokumentovat i karikatury, jak dokázala ve své diplomní práci Sabine Jesnerová²¹⁹. Jedním z výsledků práce je seznam nečastěji karikovaných témat v období před rozšiřováním EU v roce 2004. S odtupem na prvním místě skončila atomová problematika, z čehož převážila protitemelínská lidová iniciativa a vyhrožování FPÖ vetem proti Česku. Vůbec největší pozornost karikaturisté věnovali České republice,²²⁰ což odráželo celkový zájem veřejnosti, médií i politiků o témata spojená s Českou republikou a převážně negativně vnímaná.

²¹⁶ Duernsteiner, „Direkte Demokratie und Medienberichterstattung“, 125.

²¹⁷ Naderer, „Kampagnenjournalismus“, 124.

²¹⁸ Duernsteiner, „Direkte Demokratie und Medienberichterstattung“, 114.

²¹⁹ Sabine Jesner, *Die Ost-Erweiterungen in der politischen Karikatur. Eine Betrachtung anhand ausgewählter österreichischer Tageszeitungen* (diplomová práce, Universität Graz, 2009).

²²⁰ *Ibid.*, 97.

9. Závěr

Na první moji otázku z úvodní kapitoly, zda opravdu existuje v Rakousku většinová protijaderná kultura, se mi podařilo odpovědět kladně. Ve zkratce shrnuji, v jakém historickém procesu se vyvinul a jaké historické milníky ho předznamenal.

Předpoklad pro protiatomový diskurs se objevil ve společenském myšlenkovém posunu v 70. letech minulého století. Diskurs hospodářského růstu jako základního kamene západního blahobytu nebyl sice zavržen, ale minimálně korigován otázkami nad kvalitou života a jeho zabezpečením do budoucna. V době „superstruktur“,²²¹ kdy technokratická stránka a společenský život člověka jsou velmi těsně propojeny, se velké technické stavby staly i otázkou společenskou, etickou a morální. Specifickými vnitřními a vnějšími faktory přerostl zpočátku okrajový diskurs v průběhu 80. let v celonárodní. Vnitřními faktory mám na mysli zamezení velkým energetickým stavbám, JE Zwentendorf v roce 1978 a vodní elektrárny v Hainburgu 1985, vnějším především nehodou v JE Černobyl 1986.

V průzkumu (ne)oblíbenosti slov a asociací s ním spojených se jaderná energie umístila s velkým odstupem na posledním místě, kdy ji 69% dotázaných označilo za nejvíce nesympatické slovo. Předběhla dokonce pojmy islamismus nebo genově modifikované potraviny.²²² Společenský konflikt mezi alternativními hnutími a novou levicí a oficiálními státními institucemi tím byl překonán formou národní integrace a zapojením protijaderného boje do společného národního mýtu.²²³

Na moji druhou otázku, jaké aspekty rakouské politické kultury dodaly rutinně prožívanému protijadernému postoji náboj, čímž pomohly dosáhnout nevídaného vzepětí emocí, musím kladně odpovědět. Všechny mnou představené aspekty měly skutečně větší či menší vliv na vývoj událostí. Bilaterální konflikt byl opravdu mnohohvrstevnatý, podílelo se na něm zároveň více fenoménů. Ve zkratce je pro přehlednost shrnuji.

²²¹ Bernd-A. Rusinek, „Technikgeschichte im Atomzeitalter“, „in: *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000), 253.

²²² „Sympathietest: Kernenergie ist das Unwort der Österreicher“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 9.ledna 2002, 3.

²²³ Ute Schneider, „Erinnerungskultur“, in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000), 264.

Vzhledem k neexistenci hranic v případě nehody jaderné elektrárny musí z principu člověk, který je považuje za akutní ohrožení svého žití, bojovat proti nim i za politickými hranicemi své země, poněvadž vzdálenost JE Temelín nebo JE Dukovany je pouhých několik desítek kilometrů od Rakouska. Poptávka po aktivní zahraniční protijaderné politice existovala. Navíc samotné politické strany si uvědomovaly protijaderné nálady v obyvatelstvu a vzhledem k nemožnosti vytěžit z těchto nálad další politické body na domácí scéně, přenesly těžiště protijaderné politiky do zahraniční politiky.

Svoji roli sehrála i „krádež tématu“. Zelení se od počátku stavěli za mezinárodní řešení jaderné energie, tzn. její nahrazování jinými zdroji energie. Ale právě uchopení tématu sociální demokracií na přelomu 80. a 90. let povzneslo téma k jejímu dnešnímu významu. V neposlední řadě se prohlášením bezjaderné Evropy jako jednoho z cílů rakouské politiky jednalo i o pacifikaci alternativních skupin, které se dříve vůči státu vymezovaly nebo k němu zaujaly zdrženlivý postoj. Shodou na protijaderném postoji je pomohlo smířit se se stávajícím systémem. Důvodů o rakouském protijaderném aktivismu je více. Jsou však dvě skutečnosti, které jsou nezpochybnitelné. Zaprvé dospěli Rakušané díky své historické zkušenosti k protijadernému konsensu a zadruhé se jaderná energie s ohledem na možný rozsah škod stala mezinárodním tématem.

Nové možnosti, co se týče protijaderných aktivit, se Rakousku otevřely zásadním mezinárodně-politickým posunem. Z nepřátel za železnou oponou se přes noc stali z nepřátel partneři, se kterými je možné vyměňovat si informace, otevřeně jednat a případně se domluvit. Navíc všechny postkomunistické země stály před velkou výzvou restrukturalizace a zefektivnění hospodářství i energetiky. Během 90. let se cílem rakouského tlaku na ukončení provozu postupně staly atomové elektrárny v (česko)slovenských Bohunicích, slovinském Krsku a slovenských Mochovcích. Spor o českou JE Temelín se táhnul po celá 90. léta a vyvrcholil v novém miléniu.

Jaderné téma již na počátku 90. let objevila média. Zájem médií o téma bezpochyby zvýšil informovanost veřejnosti v dané oblasti, upozornil na neřešené nedostatky v konkrétních elektrárenských provozech a v konečném důsledku tak rakouským politikům zajišťoval podporu obyvatelstva. Mnohá média se postupně sžila se svou aktivní rolí v tématu jaderné energie a stala se doslova hnací silou v protiatomové politice. Dominance bulvárních deníků v rakouské mediální krajině však

zároveň vedla i k emociálnímu zploštění tématu a jeho bulvarizaci. Zvláště deníky pomáhaly vyvolávat v obyvatelích hysterii, která se odrážela v jednání politiků a celá protijaderná politika se tak ocitla ve slepé uličce. Tlak médií vedl politiky k instrumentalizaci tématu a ti se mnohdy předháněli v co nejvíce demagogických a populistických návrzích, aniž by disponovali mocí ony návrhy zrealizovat. Zahraničí se tak často nemohlo zorientovat ve výrocích a jejich relevantnosti jednotlivých politiků. Podobně kritizovala rakouská velvyslankyně Gabriele Matzner v otevřeném dopise rakouskou zahraniční politiku²²⁴, která agituje pouze z čistě vnitropolitických a stranickopolitických důvodů. Protichůdné výroky vládních politiků prý Rakousko oslabují a v rámci EU izolují. Proto se ani nebezpečí slovenských atomových elektráren nepodařilo věrohodně mezinárodnímu společenství dokázat. Poháněno médii, a nejen jimi, se zahraniční aktivita stala pouhou vnitropolitickou inscenací, jejíž plody hodnotili aktéři více než zahraničněpolitické škody.²²⁵

Další faktor, který radikalizoval téma jaderné energie, byla přítomnost pravicově populistické FPÖ ve vládě od roku 2000. Od poloviny 80. let nastoupila pod vedením korutanského hejtmana Haidera svůj populistický protestní kurz a ten nehodlala radikálně měnit ani svou účastí na vládní odpovědnosti. Za podpory jí nakloněných médií se častokrát ostře vymezovala vůči krokům vládního partnera ÖVP a bez konzultací a nepřístupná kompromisu deklarovala svoje požadavky. Rozpolcenost vládní koalice znejistvovala partnery, se kterými byla nucena jednat.

Blížící se „východní rozšiřování“ a obavy mnohých Rakušanů z negativních důsledků a zároveň vládní účast populistické FPÖ s jejím tradičním vyvoláváním pocitu ohrožení v důsledku rostoucí imigrace otevřely další dimenzi, která ovlivnila debatu kolem JE Temelín. Mám na mysli probuzení protičeských resentmentů. Vědomí společných zájmů bylo manipulativně překryto emocionálními faktory, předsudky, stereotypy a rozdílně interpretované dějiny.²²⁶ Oboustranně se oba národy označují za spíše méně sympatické ve srovnání s jinými sousedními zeměmi. Přistoupení ČR do EU

²²⁴ „Chaos regiert in der österreichischen Politik“, *Oberösterreichischen Nachrichten*, 16. listopadu 1999, 3.

²²⁵ Johann F. Mayer, „Die österreichische Kernenergiepolitik gegenüber der Tschechischen Republik. Grundlagen, Motive und Dynamik einer Eskalation (doktorská disertace, Universität Wien, 2002), 106.

²²⁶ Höll, Otmar, „Rakouské vztahy k sousedům – rozdíly a podobnosti“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss et al. (Ústí nad Labem : Kaiserová Kristina - Albis International, 2008), 485.

si také přálo mnohem méně Rakušanů než v případě Slovinska a zvláště Maďarska. Na vině jsou mezi jinými přežívající klišé ještě z dob společného soužití v monarchii, historické křivdy z období 2. světové války, hluboké odcizení za studené války a následným nepochopením po otevření hranic. Radikalizace diskuse pak logicky vedla k tématickému rozšíření o Benešovy dekrety a konečně i možnost vetování vstupu ČR do EU. Především protitemelínská lidová iniciativa se stala „*vehiklem pro vyvolání nálad proti Čechům a „východnímu rozšíření“*“.²²⁷

Na české straně sehrála národní hrdost také svoji důležitou roli. Český národ již za Rakouska-Uherska patřil k průmyslově nejrozvinutějším oblastem a byl patřičně hrdý na svůj rychlý vzestup. Vnímání sebe sama se zakládalo i na vědeckém a technologickém pokroku a vědomí, že i malý národ může soupeřit s velmocemi. Proto kritika Rakouska z nedostatečného technického standardu se dotkla české národní hrdosti a vyvolalo také vzpomínky na rakouské poručníkování z dob monarchie.²²⁸ Situaci zhoršovaly i ostré výroky mezi českými a rakouskými politiky. Bývalý premiér Miloš Zeman se jednoznačně stal nejméně oblíbeným Čechem kvůli svým urážlivým bonmotům. Jörga Haidera a FPÖ nazval postfašisty, kterých by se Rakousko mělo co nejdříve zbavit, a ty, kteří se rozhodli podepsat Veto proti Temelínu pro změnu idioty.²²⁹

Faktor, který se promítnul již v 90. letech do česko-rakouských vztahů a dosáhnul vrcholu v novém miléniu, je federální struktura Rakouska a často na centru více či méně nezávislá politika zemských hejtmanů, kteří shodou náhod právě v příhraničních zemích Horní a Dolní Rakousko mají mimořádně silné postavení. Jejich nezávislá politika nacházela vyjádření v nátlaku na vídeňskou vládu a na stranický aparát díky svému vysokému postavení ve straně nebo v lobbování na mezinárodní úrovni. Tím, že země tolerovaly nebo dokonce podporovaly blokády hranic, vstoupily velmi důrazně do debaty okolo JE Temelín. Blokády na jedné straně donutily českou stranu k větší vstřícnosti a podpořily tak vyjednávací pozici rakouské vlády, na straně druhé tím zpřetrhaly dříve čilé kontakty s českými ekologickými organizacemi a umlčely právě české protitemelínské aktivisty, poněvadž byli přehlušeni protirakouskou náladou.

²²⁷ Hans Rauschner, „Anti-tscheschisch verstrahlt. Hans Rauschner“, *Profil*, 26.listopadu 2001, 16.

²²⁸ Wolfgang Bahr, „Die Tschechen“, in *Memoria Austriae II. Bauten, Orte, Regionen*, ed. Emil Brix et al.(Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2005), 458.

²²⁹ „Zeman attackiert die FP .Ries-Passer:“Unreife“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 16.ledna 2002, 2.

Skutečnost, která umožňovala Rakousku ne přímo diktovat si podmínky, ale minimálně z lepší pozice přednášet své požadavky, bylo jeho členství v EU a jednání ČR o přistoupení. V otázce využití možnosti veta nebo neuzavření energetické kapitoly panovala snad největší rozpolcenost rakouské politické scény. Lidovci v čele s kancléřem Schüsselem se snažili o kompromisní řešení vylepšením bezpečnostních záruk JE Temelín a dodatečným Přezkoušením dopadů na životní prostředí. Opoziční sociální demokraté a Zelení nebyli spokojeni s dojednanou dohodou ani krátkým termínem pro „Přezkoušení“ a chtěli prozatímní odstavení elektrárny a pozdržení energetické kapitoly do vyjasnění podmínek. Nevěřili, že by JE Temelín po nastavení přísných standardů mohla být uvedena do provozu. Se zcela nekompromisním požadavkem odstavení elektrárny vystupovali vládní svobodní, což vyvrcholilo v lednu 2002 lidovou iniciativou Veto proti Temelínu, která rezolutně žádala po rakouské vládě v případě neodstavení elektrárny vetovat vstup ČR do EU. Evropská dimenze se promítla do česko-rakouského sporu ještě dalšími aspekty. Evropská Komise prostřednictvím Komisaře pro rozšíření moderovala jednání mezi oběma státy na nejvyšší úrovni, jehož výsledky byl tzv. melkský proces a jeho uzavření v Bruselu koncem roku 2001. Rakouské politické strany vnesly téma JE Temelín i na půdu Evropského Parlamentu, který ve svém usnesení vybízel ČR k vyjasnění bezpečnostních otázek a k provedení „Přezkoušení“.

V časové rovině je předpokladem pro všechny mnou popsané dimenze specifická historická zkušenost Rakušanů, tedy historická dimenze. Nejen praktické, nýbrž i etické a morální odůvodnění dodalo protijadernému postoji hloubku, dlouhodobost a přetrvání i v době postmoderních „módních vln“. Mediální dimenze, vliv bulvárních deníků na úroveň diskuse a vůbec rituálnost nakládání s tématem jaderné energie již existovala v 90. letech a sama o sobě by nevedla k eskalaci sporu. Federální dimenze zase dodávala česko-rakouskému sporu na „multilaterálnosti“ a podřývala autoritu vídeňské vlády. Aktivismus a emocionalita vycházející z příhraničních zemí byly důrazné, bez podpory na celostátní úrovni by však působily spíše folklórně. Jednoznačný zlom nastal vstupem svobodných do vlády v roce 2000. Stranickopolitická dimenze byla tím zásadním spouštěcím mechanismem. Zaprvé rozehráli svobodní vysokou hru s možností blokování vstupu ČR do EU. Evropský aspekt, který by jistě i bez svobodných hrál významnou roli, byl zneužit až do krajnosti. Zadruhé probudili svobodní dřímající

nedůvěru Rakušanů k Čechům a obavy z dopadů východního rozšiřování EU na život obyčejných Rakušanů. Nacionalizace sporu mu dodala na vypjatosti a hořkosti. A za třetí ostatní politici a veřejní aktéři, politické strany, zemští politici a média ve snaze držet krok se svobodnými byli více či méně nuceni přistoupit na jejich hru, pokud nechtěli, aby svobodní udávali styl a tempo diskuse.

Pokud by z říjnových voleb 1999 vzešla velká koalice, bezpochyby by se dalo očekávat tvrdé vyjednávání energetické kapitoly. Politická zodpovědnost stran velké koalice je však mnohem vyšší než u svobodných a ta by strany zavazovala k reálnějšímu odhadu svých možností, menšímu populismu a korektnějšímu chování k České republice.

Proto si dovoluji tvrdit, že k tak silné eskalaci sporu mezi ČR a Rakouskem již nedojde. Vstupem ČR do EU zmizela jedna z dimenzí – evropská, která v sobě skrývala velmi silný vynucovací náboj. Pokud se nestane FPÖ opět členem vládní koalice, budou ostatní dimenze „provozovány“ pouze na rituální úrovni. Tím mám na mysli, že jaderná energie bude tématem diplomatických jednání a schůzek a bude médiím předkládána jako důležitý faktor jednání. Protijaderná kultura Rakušanů bude tím stále zdůrazňována a zároveň pacifikována, ve skutečnosti se však nic převratného dít nebude.

10. **Prameny a sekundární literatura**

10.1. Sekundární literatura

Wolfgang Bahr, „Die Tschechen“, in *Memoria Austriae II. Bauten, Orte, Regionen*, ed. Emil Brix et al. (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2005).

Brigitte Bailer-Galanda a Wolfgang Nugebauer, *Haider und die Freiheitlichen in Österreich* (Berlin: Elefant Press, 1997).

Gertrude Bernhofer, „Anspruch und Wirklichkeit von direkter Demokratie in Österreich untersucht an den Volksbegehren Veto gegen Temelin und Sozialstaat Österreich“ (diplomová práce, Universität Salzburg, 2005).

Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten* (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004). Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, *Memoria Austriae II. Bauten, Orte, Regionen* (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2005).

Emil Brix, Ernst Bruckmüller a Hannes Stekl, „Das kulturelle Gedächtnis Österreichs. Eine Einführung“, in *Memoria Austriae II. Bauten, Orte, Regionen*, ed. Emil Brix et al. (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2005).

Onřej Císař, *Transnacionální politické sítě: jak mezinárodní instituce ovlivňují činnost nevládních organizací* (Brno: Masarykova univerzita, 2004).

Christoph Cornelissen, *Geschichtswissenschaften: eine Einführung* (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

Herbert Dachs, *Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat* (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003).

Herbert Dachs, *Handbuch des politischen Systems Österreichs* (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992).

Herbert Dachs, *Handbuch des politischen Systems Österreichs: Die zweite Republik* (Wien: Manz, 1997).

Herbert Dachs, „Grünalternative Parteien“ in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992).

Herbert Dachs, „Politische Parteien in Österreichs Bundesländern – zwischen regionalen Kalkülen und bundespolitischen Looyalitäten“, in *Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003).

Franz Duernsteiner, „Direkte Demokratie und Medienberichterstattung: Eine Analyse anhand des "Fallbeispiels" der Berichterstattung über das Volksbegehren "Veto gegen Temelin" in den Printmedien. Eine inhaltsanalytische Untersuchung und Dokumentation der relevanten Zeitungsartikel (Headlines) in ausgewählten österreichischen Tages-Printmedien im Zeitraum von 26.06. 2002 bis 21.02 2002“ (doktorská disertace, Universität Wien, 2002).

Susanne Durstberger, „(Grenz)Fall Temelin? die konstruierte Wirklichkeit über das Atomkraftwerk in österreichischen und tschechischen Tageszeitungen“ (diplomová práce, Universität Wien, 2002).

Hubert Feichtlbauer, *Josef Pühringer. Augenmass und Leidenschaft* (Linz: TraunerVerlag, 2002).

Michael Gehler, *Der lange Weg nach Europa. Österreich vom Ende der Monarchie bis zur EU. Darstellung.* (Innsbruck: StudienVerlag, 2002).

Michael Gehler, „Rakousko jako člen EU 95-05“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss et al. (Frankfurt am Main: Lang, 2003).

Michael Getzner, *Nuclear policies in Central Europe: environmental policy and enlargement of the European Union: Austria's policies towards nuclear reactors in neighboring countries* (Frankfurt am Main: Lang, 2003).

Herbert Gottweis, „Neue soziale Bewegungen in Österreich“, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992).

Gernot Heiss, *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy* (Ústí nad Labem : Kaiserová Kristina - Albis International, 2008).

Vít Hloušek, Lubomír Kopeček, *Politické strany. Původ, ideologie a transformace politických stran v západní a střední Evropě* (Praha: Grada, 2010).

Vít Hloušek, Zdeněk Sychra a Michal Kořan, *Rakousko v evropské a střeoevropské politice* (Brno: Masarykova univerzita, 2004).

Gangolf Hübinger, „Die Rückkehr der Kulturgeschichte“ in in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

Thomas Chorherr, *Eine kurze Geschichte der 2. Republik : Ereignisse, Persönlichkeiten, Jahreszahlen* (Wien: Ueberreuter, 2005).

Sabine Jesner, *Die Ost-Erweiterungen in der politischen Karikatur. Eine Betrachtung anhand ausgewählter österreichischer Tageszeitungen* (diplomová práce, Universität Graz, 2009).

Stefan Karner a Michal Stehlík, *Česko. Rakousko. Rozdělení – odloučení – spojení*, (Jihlava : Schallaburg, Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy, 2009).

Martina Kessel, „Mentalitätengeschichte“, in *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

Manfred Knoche a Gabriele Siegert, „Die österreichische Medienlandschaft zwischen Zentralisierung, Regionalisierung und Lokalisierung“, in *Der Bund und die Länder : über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003).

Ota Konrád, „Obraz toho druhého. České dějiny z rakouského pohledu a rakouské dějiny očima českého dějepisce“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss et al. (Ústí nad Labem: Kaiserová Kristina - Albis International, 2008).

Martin Lugmayer, *Österreich und die EU-Osterweiterung. Maximale Chancen – Maximale Risiken* (Wien: Lang, 2002).

Kurt Richard Luther, „Bund-Länder Beziehungen: Formal- und Realverfassung“ in *Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003).

Kurt Richard Luther, „Die Freiheitliche Partei Österreichs in in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992).

Walter Magor, „Ziele, Strategien, Aktionsformen und Wirkungen von NGO sim Kampf gegen die Kernenergie. Eine Analyse der Auseinandersetzung am Beispiel Mochovce“ (diplomová práce, Universität Wien, 1998).

Joseph Marko, „Die Verfassungssysteme der Bundesländer“, in: *Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Köln : Weimar, Böhlau, 2003).

Johann F. Mayer, „Die österreichische Kernenergiepolitik gegenüber der Tschechischen Republik. Grundlagen, Motive und Dynamik einer Eskalation (doktorská disertace, Universität Wien, 2002).

Sabine Naderer, „Kampagnenjournalismus: am Beispiel: Berichterstattung der Neuen Kronen Zeitung im Zuge des Anti-Temelin-Volksbegehrens" (diplomová práce, Universität Salzburg, 2002).

Alois Niedestätter, *Geschichte Österreichs* (Stuttgart : Kohlhammer, 2007).

Anton Pelinka, „Rakousko a rozšíření EU“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss et al. (Ústí nad Labem: Kaiserová Kristina - Albis International, 2008).

Fritz Plasser, „Massenmedien“, in *Handbuch des politischen Systems Österreichs*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1992).

Fritz Plasser a Petr A. Ulrum, „Regionale Mentalitätsdifferenzen in Österreich: Empirische Sondierungen“, in *Der Bund und die Länder: über Dominanz, Kooperation und Konflikte im österreichischen Bundesstaat*, ed. Herbert Dachs et al. (Wien : Köln : Weimar, Böhlau).

Klára Poláčková, „Česká republika v rakouské zahraniční politice. In: Rakousko v evropské a středoevropské politice, in *Rakousko v evropské a středoevropské politice*, ed. Vít Hloušek et al. (Brno: Masarykova univerzita, 2004).

Oliver Rathkolb, *Die paradoxe Republik. Österreich 1945 bis 2005* (Wien: Paul Zsolnay Verlag, 2005).

Sieglinde Rosenberger, „Politické strany – dynamika, proměna, eroze“, in *Česko a Rakousko po konci studené války: různými cestami do nové Evropy*, ed. Gernot Heiss (Ústí nad Labem: Kaiserová Kristina - Albis International, 2008).

Bernd-A. Rusinek, „Technikgeschichte im Atomzeitalter“, in: *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

Sonja Margret Schinagl, „Der österreichisch-tschechische Diskurs über die friedliche Nutzung der Kernenergie in der Tschechischen Republik“ (diplomová práce, Universität Salzburg, 2004)

<http://www.plage.cc/files/dateien/DIPLOMARBEIT.pdf> (staženo 18.5.2011).

Katharina Schmidt, „Die Kernenergie-Debatte in Österreich. Analyse der politischen Auseinandersetzung von Zwentendorf über Tschernobyl bis heute“ (diplomová práce, Universität Wien, 2007).

Ute Schneider, „Geschichte der Erinnerungskulturen“, „in: *Geschichtswissenschaften: eine Einführung*, ed. Christoph Cornelissen (Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2000).

Marek Skovajsa, *Politická kultura: přístupy, kritiky, uplatnění ve zkoumání politiky*, (Praha: Karolinum, 2006).

Gerfried Sperl, *Die umgefärbte Republik: Anmerkungen zu Österreich* (Wien: Zsolnay, 2003).

Gerhard Strohmeier, „Umwelt“: Österreichische Mythen, Topoi und Erinnerungen. Die Gedächtnisorte „Zwentendorf“, „Hainburg“ und „das Waldsterben“, in *Memoria Austriae I. Menschen, Mythen, Zeiten*, ed. Emil Brix et al. (Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 2004).

Hilde Weiss a Robert Strodl, „Das Thema „EU-Osterweiterung“ in Österreich und seinen nord- und südöstlichen Grenzregionen. Zur Wirksamkeit kollektiver Identitäten“, *SWS-Rundschau* (2/2003, 43. roč.), 233-255.

Milan Znoj, „Jaderná elektrárna Temelín. Obtížné téma v česko-rakouských vztazích.“, in *Česko. Rakousko. Rozdělení – odloučení – spojení*, ed. Stefan Karner et al. (Jihlava : Schallaburg, Sborník a katalog Dolnorakouské zemské výstavy, 2009).

10.2. Prameny

10.2.1. Deníky

Der Standard

- „Atomgegner fordern Klarheit von Schüssel“, *Der Standard*, 31.října 2000, 6.
- „Grüne Glaubwürdigkeit bei Temelín, SPÖ als Schlusslicht“, *Der Standard*, 26. listopadu 2001, 7.
- Veenebos, „AKW Temelin“, *Der Standard*, 5. září 2000, 36.
- Veenebos, „Temelin Volksbegehren“, *Standard*, 17.ledna 2002, 36.
- „Schüssel gegen Verbot von Atomstrom-Import“, *Der Standard* , 13. května 1992, 18.
- „Trotz Häme und Kritik: Strom aus der Ukraine“, *Der Standard*, 19. dubna 1993, 13.

Die Presse

- Andreas Unterberger, „Die Temelin-Pannen“, *Die Presse*, 24. listopadu 2001, 2.
- „Bedingungen Pühringers: Aus für AKW Temelín und Beneš-Dekrete“, *Die Presse*, 3.července 1999, 8.
- „Dzurinda: „Umstrittenes AKW Bohunice wird wie vereinbart geschlossen“, *Die Presse*, 29. září 2001, 7.
- Christoph Thanei, „Widerstand gegen Aus für zwei Reaktoren“, *Die Presse*, 21.října 2001, 6.
- Ironimus, „Was wird das?“, *Die Presse*, 21. listopadu 2001, 2.
- „Jetzt ist es endgültig: Skoda baut Mochovce“, *Die Presse*, 30.září 1995 , 9.
- „Kampf um Mochovce verschärft sich“, *Die Presse* , 17.února 1995, 12.

„Neue schwere Panne in Temelín. Wien fordert umfassende Aufklärung“, *Die Presse*, 20. listopadu 2000, 12.

„Österreichs Lobby-Wettlauf um das AKW Temelin“, *Die Presse*, 6.října 1993, 8.

„Wieder Anti-Temelín-Demonstration an der Grenze“, *Die Presse*, 15.prosince 2000, 8.
Wolfgang Böhm, „Verheugen: Wien soll Streit um Beneš-Dekrete und Temelín ohne EU lösen“, *Die Presse* 29.listopadu 2000, 9.

Wolfgang Böhm, „Zerreisprobe: FPÖ erhöht Druck“, *Die Presse*, 29.listopadu 2001, 6.

„915.220 gegen Temelín“, *Die Presse*, 22.ledna 2002, 1.

Die Salzburger Nachrichten

„Österreich wird EU-Beitritt der Slowakei blockieren“, *Salzburger Nachrichten*, 13.října 1999, 19.

„Spannung um Temelin“, *Salzburger Nachrichten*, 29.listopadu 2001, 2.

„Temelin-Diskussion "total verfehlt“, *Salzburger Nachrichten*, 29. března 2002, 2.

Kurier

„So droht Österreich jetzt ČSFRnoby!“ , *Kurier*, 22.května 1990, 5.

Neue Zürcher Zeitung

„Kampagne Österreichs gegen Prags KKW-Pläne“, *Neue Zürcher Zeitung*, 22. června 1990, 2.

Oberösterreichische Nachrichten

„Chaos regiert in der österreichischen Politik“, *Oberösterreichischen Nachrichten*, 16.listopadu 1999, 3.

„Oberösterreich lässt bei Temelin nicht locker“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 16.prosince 2000, 1.

„Sympathietest: Kernenergie ist das Unwort der Österreicher“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 9.ledna 2002, 3.

„US-Anwalt: Mit Zuckerbrot und Peitsche gegen Temelin“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 21.března 2001, 13.

„Unfallgefahr in Temelin überdurchschnittlich hoch“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 27.března 2001, 14.

„Weicher Atomkurs Österreichs im Widerspruch zu Verfassungsrecht?“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 18.listopadu 1999, 3.

„ Zeman attackiert die FP .Ries-Passer:“Unreife“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 16.ledna 2002, 2.

„Zwiespältiger Prüfbericht über Temelín“, *Oberösterreichische Nachrichten*, 10. listopadu 2000, 1.

Profil

Hans Rauschner, „Anti-tscheschisch verstrahlt. Hans Rauschner“, *Profil*, 26.listopadu 2001, 16.

„Helmut Weixler, „Poker um Temelín“, *Profil*, 1.února 1993, 30.

Süddeutsche Zeitung

„Prag will an seinen Atomkraftwerken festhalten“, *Süddeutsche Zeitung*, 11.března 1991, 22.

WirtschaftsBlatt

„Breite Front gegen Veto zum EU-Beitritt: Wir unterschreiben Volksbegehren nicht“, *Wirtschaftsblatt*, 11.ledna 2002, A3.

10.2.2. Internetové zpravodajství

Econnect Zpravodajství www.ecn.net

„Závěrečná zpráva expertního týmu pro nezávislé posouzení projektu dostavby Jaderné elektrárny Temelín“, Econnect
http://new.ecn.cz/doc/old/Enviro/energetika/Texts/zprava_komise.htm (staženo 18.5.2011).

Radio Praha Český rozhlas 7 www.radio.cz

„Temelin-Kompromiss ebnet Weg für Abschluss des Energiekapitels“, Český rozhlas
<http://www.radio.cz/de/rubrik/tagesecho/temelin-kompromiss-ebnet-weg-fuer-abschluss-des-energiekapitels> (staženo 13.5. 2011).

„Vláda rozhodla o tom, že referendum o jaderné elektrárně nebude“, Radio Praha Český rozhlas 7 <http://www.radio.cz/cz/rubrika/udalosti/vlada-rozhodla-o-tom-ze-referendum-o-jaderne-elektrarne-temelin-nebude> (staženo 18.5.2011).

Internetový deník oe24.at

„Österreicher wollen Schliessung des AKW-Temelíns“ Internetový deník oe24.at. <http://www.oe24.at/oesterreich/chronik/wien/Oesterreicher-wollen-Schliessung-des-AKW-Temelin/453663> (staženo 6.5.2011).

10.2.3. Statistiky

Bundesministerium für Inneres www.bmi.gv.at

„Alle Volksbegehren der zweiten Republik“, Bundesministerium für Inneres Republik Österreich

http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/Alle_Volksbegehren.aspx

(staženo 15.5. 2011)

„Ergebnisse bisheriger Volksabstimmungen“, Bundesministerium für Inneres Republik Österreich, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksabstimmung/Ergebnisse.aspx (staženo 11.5.2011).

„Nationalratswahl 2006 - Wahltag, Stichtag, endgültiges Gesamtergebnis“, Bundesministerium für Inneres Republik Österreich, http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/nationalrat/2006/End_Gesamt.aspx (staženo 6.5. 2011).

„Volksbegehren Veto gegen Temelin“, Bundesministerium für Inneres Republik Österreich

http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/vb_xx_periode/temelin/Einleitung.aspx. (staženo 3.4.2011).

„Volksbegehren Veto gegen Temelin – Endgültiges Ergebnis“, Bundesministerium für Inneres Republik Österreich

http://www.bmi.gv.at/cms/BMI_wahlen/volksbegehren/vb_xx_periode/temelin/Ergebnis.aspx. (staženo 3.4.2011).

Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend www.bmwfj.gv.at

„Energiestatus Österreich 2011, Bundesministerium für Wirtschaft, Familie und Jugend
http://www.bmwfj.gv.at/EnergieUndBergbau/Energieversorgung/Documents/Energiestatus2011_Homepage.pdf (staženo 13.5. 2011).

Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR www.mpo.cz

„Čistá výroba a čistá spotřeba elektřiny“, Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR,
<http://download.mpo.cz/get/26731/28832/314955/priloha001.pdf>. (staženo 18.5.2011).

Österreichische Gesellschaft für Europapolitik cms.euro-info.net/index.php

„Die Einstellung der Österreicher zur Erweiterung der Europäischen Union“, Österreichische Gesellschaft für Europapolitik <http://cms.euro-info.net/received/1360/Erweiterung.pdf> (staženo 18.5.2011)

SORA www.sora.at

„Wählerstromanalyse Nationalratswahl 1999 - Anti-Temelin-Volksbegehren 2002“, Institut for Social Research and Consulting,
<http://www.sora.at/themen/wahlverhalten/wahlanalysen/anti-temelin-volksbegehren02.html>. (staženo 3.4.2011).

SWS-Rundschau

„Einstellungen der ÖsterreicherInnen zur EU-Osterweiterung“, *SWS-Rundschau Heft* (1/2001 41. roč.), 73-80.

10.2.4. Zákony, vládní rozhodnutí, parlamentní usnesení a mezinárodní dohody

Bundeskanzleramt Österreich www.bka.gv.at

„BGBI 82/1958 21.4. Abkommen zwischen der Republik Österreich und der Internationalen Atomenergie-Organisation über den Amtssitz der Internationalen Atomenergie-Organisation“. Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem.
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1958_82_0/1958_82_0.pdf (staženo 6.5. 2011).

„Bundesgesetz vom 11. Juni 1969 über Maßnahmen zum Schutz des Lebens oder der Gesundheit von Menschen einschließlich ihrer Nachkommenschaft vor Schäden durch ionisierende Strahlen (Strahlenschutzgesetz)“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem,
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1969_227_0/1969_227_0.pdf (staženo 6.5. 2011).

„Bundesgesetz vom 15. Dezember 1978 über das Verbot der Nutzung der Kernspaltung für die Energieversorgung in Österreich“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1978_676_0/1978_676_0.pdf (staženo 6.5. 2011).

„BGBI I. 149/1999 Bundesverfassungsgesetz für ein atomfreies Österreich“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1999_149_1/1999_149_1.pdf, (staženo 6.5. 2011).

„Bundesgesetz vom 10. Juli 1963 über Volksbegehren auf Grund der Bundesverfassung (Volksbegehrengesetz)“, Bundeskanzleramt Rechtsinformationssystem
http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1963_197_0/1963_197_0.pdf (staženo 15.5. 2011).

Parlament www.parlament.gv.at

Stenographisches Protokoll 98. Sitzung des Nationalrates der Republik Österreich XXI. Gesetzgebungsperiode Donnerstag, 21. März 2002, Parlament,
http://www.parlament.gv.at/PAKT/VHG/XXI/NRSITZ/NRSITZ_00098/fname_114551.pdf (staženo 18.5.2011)

Umweltbundesamt www.umweltbundesamt.at

„Protokoll der Verhandlungen zwischen den Regierungen der Tschechischen Republik und der Republik Österreich, geführt von Ministerpräsident Zeman und Bundeskanzler Schüssel im Beisein von EU-Kommissar“, Umweltbundesamt, http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/kernenergie/temelin/Melk/melk_prot_de.pdf (staženo 6.5.2011).

„Schlussdokument der Verhandlungen vom 29. November 2001 zwischen den Regierungen der Tschechischen Republik und der Republik Österreich, geführt von Premierminister Zeman und Bundeskanzler Schüssel unter der Beteiligung des Mitglieds der Kommission Verheugen zu den „Schlussfolgerungen des Melker Prozesses und das follow up“, <http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/kernenergie/temelin/Roadmap/Brussel/bruessel.pdf> (staženo 6.5. 2011).

Vláda české republiky www.vlada.cz

Usnesení vlády České republiky ze dne 12. května 1999 č. 473 k Situační zprávě o hodnocení jaderné bezpečnosti stavby jaderné elektrárny Temelín, Vláda České republiky.

http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/4E3EEA6C665164E3C12571B6006E4CB2 (staženo 6.5.2011).

Usnesení vlády České republiky ze dne 10. března 1993 č. 109 k problematice dostavby jaderné elektrárny Temelín, Vláda České republiky http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/0/6925AD93BE283D82C12571B6006FCE61 (staženo 2.5.2011).

10.2.5. Programy politických stran

BZÖ www.bzoe.at

„Programm des Bündnis Zukunft Österreich“, BZÖ,
http://bzoef.at/assets/files/Programm_BZOE_WEB.pdf (staženo 2.4. 2011).

FPÖ www.fpoe.at

„Handbuch freiheitlicher Politik“, FPÖ,
http://www.fpoe.at/fileadmin/Content/portal/PDFs/2009/Handbuch_FPOE_webok.pdf
(staženo 6.5. 2011).

Die Grünen www.gruene.at

„Grundsatzprogramm der Grünen“, Die Grünen,
http://www.gruene.at/uploads/media/Gruenes_Grundsatzprogramm2001_01.pdf
(staženo 31.3.2011).

ÖVP www.oevp.at

„Grundsatzprogramm“, ÖVP,
www.oevp.at/download/000298.pdf (staženo 2.4. 2011).

SPÖ www.spoe.at

„Das SPÖ-Parteiprogramm“, SPÖ, <http://www.spoe.at/page.php?P=104126> (staženo 6.5. 2011).

10.2.6. Jiné internetové zdroje

AKW Temelin - JE Temelín www.temelin.com

Jan Beránek, „Electricity exports from the Czech Republic“,
<http://www.temelin.com/doc.ccc?n=1524&d=8663&x=SCLVPDTH>.

Anti Atom International www.unet.univie.ac.at/

„Geschichte und Daten“, Anti Atom International,
<http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/akws/temelin/temelin.html> (staženo 13.5.2011).

„Zwentendorf-Chronologie“ Anti Atom International,
<http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/zwentendorf/austellung/aai-01.html>
(staženo 11.5. 2011)

„Die offizielle Atompolitik der Republik Österreich“, Anti Atom International
<http://www.unet.univie.ac.at/~a9406114/aai/atompolitik/atompolitik.html> (staženo 9.5.
2011).

Demokratiezentrum Wien www.demokratiezentrum.org

Oliver Rathkolb, „Zur aktuellen Diskussion über die Beneš-Dekrete,
Demokratiezentrum Wien,
http://www.demokratiezentrum.org/fileadmin/media/pdf/rathkolb_benesdekrete.pdf
(staženo 16.5.2011).

Alena Mišková, „Konfliktverregelung und EU-Erweiterung: Langzeitfolgen der Beneš-
Dekrete“, Demokratiezentrum Wien,
[http://www.demokratiezentrum.org/veranstaltungen/archiv/dialogdiskussion-
demokratie/benes-dekrete/referate/konfliktverregelung-und-eu-erweiterung.html](http://www.demokratiezentrum.org/veranstaltungen/archiv/dialogdiskussion-demokratie/benes-dekrete/referate/konfliktverregelung-und-eu-erweiterung.html)
(staženo 18.5.2011).

eForum zeitGeschichte www.eforum-zeitgeschichte.at/

Wolfram Dornik „Gedächtnisort im Internet“ eForum zeitGeschichte
http://www.eforum-zeitgeschichte.at/1_2_2003a10.html (staženo 17.5.2011)

Europa europa.eu

„Slowenien – Nukleare Sicherheit“, Europa Zusammenfassungen der EU-Gesetzgebung
[http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/p_slo
venia/e40110i_de.htm](http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/p_slovenia/e40110i_de.htm) (staženo 13.5. 2011).

Materialien zu den Vorlesungen von P. Weish homepage.univie.ac.at/peter.weish/

Peter Weish, „Die Atomenergie und (Nieder)Österreich“, http://homepage.univie.ac.at/peter.weish/schriften/oesterreich_und_die_atomkraft.pdf
(staženo 18.5. 2011)

Plattform gegen Atomgefahr Salzburg www.plage.cc
„Wackersdorfdenkmal“, Plattform gegen Atomgefahr Salzburg
<http://www.plage.cc/cms/themen/Wackersdorfdenkmal.php> (staženo 18.5.2011)

Skupina ČEZ www.cez.cz
„Historie a současnost Elektrárny Temelín“, Skupina ČEZ <http://www.cez.cz/cs/vyroba-elektriny/jaderna-energetika/jaderne-elektrarny-cez/ete/historie-a-soucasnost.html>
(staženo 2.5.2011).

Tschernobyl - Fakten, Ursachen, Hintergründe www.reyl.de/tschernobyl/index.html
„Der Reaktortyp WWER“, Tschernobyl - Fakten, Ursachen, Hintergründe
<http://www.reyl.de/tschernobyl/technik/WWER.html> (staženo 11.5.2011).

Umweltbundesamt www.umweltbundesamt.at
„Information Zur Beurteilung der Variante Stilllegung und Konservierung des AKW Temelín, inkl. möglicher Umwelteinflüsse. Nachreichungen zur UVP-Dokumentation vom 20. Mai 2001“, Umweltbundesamt
http://www.umweltbundesamt.at/fileadmin/site/umweltthemen/kernenergie/temelin/Melk/GesamtUVP/UVPNachreichungen/Alternativenpruefung_dt.pdf (staženo 6.5. 2011).